

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA HISTORIE

PAVLA HAJTMAROVÁ

**Hnutí „Pryč od Říma“ a etablování Církve československé a Českobratrské
církve evangelické na Zábřežsku v letech 1918-1938**

Magisterská diplomová práce

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Pavel Marek, Ph. D.

Olomouc 2015

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní všechny použité zdroje.

V Olomouci 6. 5. 2010

.....

Podpis

Chtěla bych poděkovat Prof. PhDr. Pavlu Markovi, Ph.D. za odborné vedení práce a také všem, kteří mi umožnili přístup k archivním pramenům užitým v této práci.

Obsah

Úvod	7-10
Prameny a literatura	11-17
I. Hnutí Pryč od Říma	18-38
1.1 Hnutí Pryč od Říma	18-21
1.2 Náboženské poměry na Zábřežsku před rokem 1918	22-24
1.3 Hnutí Pryč od Říma na Zábřežsku	24-30
1.4 Možné důvody přestupu – situace v římskokatolické farnosti Dubicko	30-33
1.5 Změny v náboženském vyznání obyvatelstva Zábřežska	33-36
1.5 Spory o obecní kaple	36-38
II. Církev československá	39-98
1. Reformní hnutí katolického duchovenstva a počátky Církve československé v celostátním měřítku	39-42
2. Postoj a role Moravy v reformním hnutí katolického duchovenstva a při vzniku Církve československé	42-44
3. Počátky Církve československé na Zábřežsku 1920-1923	44- 69
3.1 První přednášky, bohoslužby a počátky organizace	45-50
3.2 Duchovenská správa a další organizace	50-54
3.3 Otázka bohoslužebných prostor	54-63
3.4 Proces státního schvalování Náboženské obce CČS v Dubicku a počátky jejího organizačního štěpení	63-66
3.5 Další duchovní v NO Dubicko a učitelé náboženství	66-69
4. Tzv. pravoslavná krize v Církvi československé a v NO CČS Dubicko	69-79
4.1 Projevy pravoslavné krize v NO Dubicko	71-79

5. Druhá polovina 20. let mezi příslušníky Církve československé na Zábřežsku	79-90
5.1. Rozdělení Náboženské obce Církve československé v Dubicku	79-84
5.2 Dění v náboženské obci Dubicko	84-88
5.3 Náboženská obec Zábřeh	88-90
6. Církev československá na Zábřežsku do roku 1938	90-98
6.1 Náboženská obec Dubicko	90-95
6.2 Náboženská obec Zábřeh	95-98
III. Českobratrská církev evangelická	99-123
1. Vznik Českobratrské církve evangelické	99-101
2. Počátky působení Českobratrské církve evangelické na Zábřežsku	101-106
3. Život členů ČCE na Zábřežsku v první polovině 20. let	106-111
3.1 Vznik Farního sboru ČCE v Hrabové	107-109
3.2 Zajištění bohoslužebných prostor a počátky soustavné sborové práce	109-111
4. Dění mezi příslušníky ČCE na Zábřežsku od druhé poloviny 20. let	111-123
4.1 Vnitřní organizace Farního sboru ČCE v Hrabové	112-113
4.2 „Staří“ a „noví“ evangelíci a zelovští reemigranti	113-117
4.3 Sborová práce	117-119
4.4 Personální zajištění	119-120
4.5 Stavební aktivity a hospodářský stav sboru	120-123
Shrnutí	124-127
Použité zkratky	128
Anotace	129
Prameny	130-132
Literatura	133-139

Úvod

Počátek první Československé republiky byl v oblasti náboženství a příslušnosti obyvatelstva k některé z církví bouřlivým obdobím. Konec Velké války a vznik samostatného československého státu s sebou přinesl revoluční vlnu a vzedmutý nacionalismus českého obyvatelstva, jehož část chtěla bořit staré a - skutečně, nebo domnělé - nespravedlivé pořádky a autority. Významnou autoritu v životě společnosti představovala církev, v českých poměrech především ta římskokatolická. Už před rokem 1914 přitom v českých zemích existovalo protikatolické hnutí a sama římskokatolická církev procházela určitou krizí. Konec války toto protikatolické hnutí posílil a prohloubil krizi katolické církve. V období po roce 1918 tedy můžeme v českých zemích hovořit o tzv. hnutí Pryč od Říma, jež si kladlo za cíl oslabit, případně zcela vyloučit římskokatolickou církev z politického, kulturního i ekonomického života státu a společnosti.¹

Jedním z viditelných výsledků hnutí Pryč od Říma byl rozchod části dosavadních členů s římskokatolickou církví.² Někteří z nich pak přistoupili k nově vzniklé Československé církvi, kterou „stvořila“ část reformně laděných římskokatolických kněží, která se po neúspěchu své představy reformy katolické církve s touto církví definitivně rozešla. Jiní, kteří se rozhodli pro odchod z katolické církve, se stali členy Českobratrské církve evangelické, jež byla určitým způsobem také novou církví – na její půdě se v závěru roku 1918 spojili čeští věřící helvetského a augsburského vyznání povoleného tolerančním patentem z r. 1781. Jistý početní vzrůst zaznamenaly i menší církve. Největší část těch, kteří

¹ Podrobněji bude o této problematice pojednáno teprve v dalších částech diplomové práce, a to i s příslušnými odkazy na odbornou literaturu.

² Domníváme se, že v tomto případě je vhodnější použít slovo „člen“ a nikoliv „věřící“, protože téměř polovina osob opustivších římskokatolickou církev zůstala bez vyznání, což však na druhou stranu nemusí automaticky znamenat, že tyto osoby byly nutně ateisty.

se rozešli s římskokatolickou církví, zůstala bez vyznání. Morava přitom byla přestupovým hnutím zasažena daleko méně než Čechy.

Jak autorka během shromažďování materiálu k bakalářské práci týkající se dějin Farního sboru Českobratrské církve evangelické v Hrabové v letech 1918-1938³ zjistila, nalezlo zmíněné hnutí Pryč od Říma na Zábřežsku poměrně výraznou odezvu a nebylo prozatím podroběno soustavnému studiu.

Zatímco bakalářská práce se autorka věnovala více méně pouze působení Českobratrské církve evangelické v politickém okrese Zábřeh a Šumperk, což odpovídalo hranicím sledovaného farního sboru, a to ještě převážně v jejím zdejšímu centru – v obci Hrabová, magisterská práce se bude věnovat přestupovému hnutí na Zábřežsku a nově utvořeným náboženským poměrům komplexně, zejména to bude znamenat rozšíření záběru práce na počátky zdejšího působení Církve československé a její další činnost v regionu v letech 1918-1938.

Termín Zábřežsko je v této práci geograficky vymezen hranicemi tehdejšího soudního okresu Zábřeh. Takovéto vymezení se sice nekryje s hranicemi žádné farnosti/sboru/náboženské obce, což s sebou nese jisté obtíže - nemůžeme například přesně určit počet členů ČČS a ČCE v jednotlivých letech, můžeme pouze uvést celkový počet členů náboženských obcí/sborů se sídlem na Zábřežsku - na druhou stranu to však umožňuje využít publikovaných výsledků dobových sčítání lidu i samotných sčítacích operátů, které odrážejí církevní příslušnost zdejšího obyvatelstva.⁴ Toto vymezení bude užitečné i z toho důvodu, že

³ HAJTMAROVÁ, P.: *Farní sbor Českobratrské církve evangelické v Hrabové v meziválečném období*. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta. Katedra historie. Olomouc 2010.

⁴ *Spezialortsrepertorium der Österreichischen Länder-Bearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910*. X. Mähren. Wien 1918. *Sčítání lidu v Republice československé ze dne 15. února 1921*. Díl I. Československá statistika. Svazek 9. Řada VI. (Sčítání lidu, sešit 1). Praha 1924; *Sčítání lidu v Republice československé ze dne 1. prosince 1930*. Díl I. Československá statistika. Svazek 98. Řada VI. (Sčítání lidu, sešit

se z archivu Náboženské obce Církve československé v Dubicku se z meziválečného období zachovala pouze kronika náboženské obce.

Náboženské poměry na Zábřežsku nejsou ještě v odborné literatuře zdaleka podchyceny, zvláště problematice zdejších nekatolických církví nebylo věnováno příliš pozornosti. Tato práce si klade za cíl zachytit změny v církevní příslušnosti českého obyvatelstva Zábřežska v letech 1918-1938, které měly svůj původ v hnutí Pryč od Říma, a určitým způsobem vyplnit mezeru v poznávání zdejšího protikatolického hnutí a života náboženských celků, jejichž zrod byl na Zábřežsku do značné míry motivován právě tímto hnutím. To znamená, že budeme sledovat nejen projevy protikatolického hnutí, ale i proces ustanovování a dalšího fungování nových sborů Českobratrské církve evangelické a náboženských obcí Církve československé na Zábřežsku⁵ ve vymezeném časovém období. Pokusíme se poukázat na úskalí, která členové sboru/náboženských obcí museli v důsledku nové církevní příslušnosti překonávat. Na příkladu římskokatolické farnosti Dubicko se pokusíme odpovědět na otázku, proč v některých obcích nalézalo přestupové hnutí silnou odezvu.

Osoby, které se při sčítání lidu nepřihlásily k žádné církvi, přitom do výzkumu zahrneme jen okrajově. Stranou zájmu z církví, které měly ve vymezeném regionu větší početní zastoupení, zůstane německá evangelická církev. Ta sice měla v Zábřehu svůj vlastní farní sbor, avšak přestupové hnutí se jí v tomto období nedotklo. Magisterská práce se ani nebude věnovat životu a činnosti římskokatolické církve. Tu bude sledovat jen ve vztahu s protikatolickými aktivitami.

7). Praha 1934; *Statistický lexikon obcí na Moravě a ve Slezsku*. Praha 1924; *Statistický lexikon obcí v zemi Moravskoslezské*. Praha 1935.

SokA Šumperk, fond Okresní úřad Zábřeh, inv. č. 1763 – 1809, karton č. 436 – 454: sčítací operáty 1910; SokA Šumperk, fond Okresní úřad Zábřeh, inv. č. 1861 – 1907a, fascikl 1 – 54a: sčítací operáty 1921.

⁵ Vymezením hranicemi soudního okresu, avšak s některými nutnými přesahy do dalších okresů.

Vnitřní členění práce bude následující:

Prvním oddíl magisterské práce se bude věnovat fenoménu hnutí Pryč od Říma a pokusíme se v něm vysledovat první známky nespokojenosti obyvatel s církevními poměry na Zábřežsku. Projdeme vrcholným obdobím hnutí Pryč od Říma se všemi jeho projevy a zachytíme změny v náboženských poměrech regionu. Do tohoto oddílu jsme zařadili i počátky hromadných výstupů z římskokatolické církve.

Druhý oddíl se bude plně věnovat Církvi československé v zábřežském regionu a všem problémům, které musela řešit. Českobratrské církvi evangelické se bude věnovat třetí oddíl práce. Vzhledem k tomu, že druhá jmenovaná církev byla předmětem bakalářské práce autorky, bude jí věnováno méně prostoru a budeme se snažit působení obou církví v regionu určitým způsobem srovnávat. Ve srovnání s bakalářskou prací se u Českobratrské církve evangelické budeme více věnovat samotným počátkům církve na Zábřežsku i podílu „nových“ a „starých“ evangelíků na správě sboru. Vývoj obou církví na Zábřežsku dovedeme do roku 1938.

Teologický vývoj - s výjimkou sledování projevů tzv. pravoslavné krize v CČS - církví přitom zůstane stranou našeho zájmu. Jeho popis by notně přesáhl rozsah magisterské práce a o náboženských představách samotných členů máme jen minimum informací. Poslední poznámka se týká jmen politických obcí užívaných v dané práci. Rozhodli jsme se používat současné názvy obcí. Proto budeme psát Hoštejn a nikoliv Hoštýn nebo Bohdíkov namísto Českého Bohdíkov. Historické názvy budeme užívat jen při citaci pramenů. Naproti tomu důsledně užíváme dobového názvu „Československá církev“, ačkoliv daná církev v roce 1971 přijala ke svému dosavadnímu jménu přívlastek „husitská“.

Prameny a literatura

Společenské změny po roce 1989 přinesly možnost věnovat se tématům spjatým s církvemi naplno a seriózně. Problematika protikatolického hnutí v českých zemích po roce 1918 je tak v celostátním měřítku již poměrně dobře zpracovaná, a to zejména díky publikacím Pavla Marka a Miloše Trapla. Oba autoři se otázkám protikatolického hnutí věnovali zejména v pracích týkajících se politického katolicismu, Pavel Marek také v rámci tématu reformního hnutí uvnitř římskokatolické církve na našem území a vzniku Církve československé.⁶

Počátek Československé církve v celostátním měřítku je tedy dobře zachycen,⁷ v jednotlivých regionech není působení církve ještě zdaleka zmapováno.⁸

Naproti tomu vznik Českobratrské církve evangelické stojí poněkud stranou zájmu historiků. Obvykle se studovaly a studují dějiny evangelictví v českých zemích před rokem 1918, ačkoliv v posledních letech se – zejména zásluhou Zdeňka Nešpora – začínají objevovat i práce týkající se českého evangelictví po roce 1918. Zdrojem základních informací o Českobratrské církvi evangelické však stále zůstávají především publikace vydané samotnou

⁶ Konkrétní publikace viz závěrečné Prameny a literatura.

⁷ Uvedme alespoň publikaci D. Frýdla: *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky. Snaha o reformu katolicismu v Čechách a na Moravě*. Brno 2001; P. Marka: *Církevní krize na počátku první Československé republiky*. Brno 2005; M. Salajky: *Proces ustanovování a duchovní správy náboženských obcí Církve československé husitské 1920 až 2000*. Praha 2003 a studii M. Balatkové: *Organizační vývoj československé církve (husitské) na Moravě a ve Slezsku*. In: XXVII. mikulovské symposium 2002. Brno 2003, s. 227-241.

⁸ Zřejmě nejpodrobněji je zpracováno Rakovnicko (zásluhou Jana Krška), severovýchodní Čechy (sborník *Počátky Církve československé v severovýchodních Čechách 1920-1925*. Hradec Králové 2008.) a Litovelsko (práce P. Marka: *Josef Židek. Nástin života a díla reformního kněze, zakladatelské postavy pravoslavné církve na Moravě*. Olomouc 2010 a *K problematice tzv. boje o kostely na počátku první Československé republiky*. In: *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Historica*, r. 22, sv. 34, 2008, s. 59-73.

církví.⁹ Působení církve v jednotlivých regionech je však na rozdíl od Československé církve zdokumentováno lépe, a to díky sborníkům a knižním pracím, které už vydaly četné farní sbory. O přestupovém hnutí, jež ostatně není pro Českobratrskou církev evangelickou tak kardinálním tématem jako pro Církev československou, nás však informuje jen několik publikací, z nichž nejobsažnější údaje o tomto fenoménu poskytuje kniha Františka Bednáře z roku 1924.¹⁰ Přestupové hnutí, a to v rámci oblasti svého působení (tj. Plzeňska), zpracoval plzeňský farář Karel Machotka, který jej na Plzeňsku vedl.

Jak je na tom s úrovní zpracování výše uvedených témat region sledovaný touto magisterskou prací? Zde musíme konstatovat, že náboženskému dění na Zábřežsku v první polovině 20. století nebylo dosud věnováno příliš pozornosti. Výjimku tvoří dvě diplomové práce obhájené na teologické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. První z prací s názvem *Náboženské poměry v Zábřeze na Moravě 1918-1950*, jejíž autorkou je M. Vepřková,¹¹ je pojata převážně jako kronika římskokatolické farnosti v Zábřehu a zdejších kulturních poměrů první poloviny 20. století. Jádrem práce představuje popis

⁹ Např. BEDNÁŘ, F.: *Památník českobratrské církve evangelické. Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti*. Praha 1924; *Církev v proměnách času 1918-1968. Sborník k 50. výročí spojení českobratrské církve evangelické*. Praha 1969; *Církev v proměnách času 1969-1999. Sborník Českobratrské církve evangelické*. Praha 2002; FIALOVÁ, E.: *Malý obrazový průvodce dějinami Českobratrské církve evangelické*. Praha 2008.

¹⁰ BEDNÁŘ, F.: *Památník českobratrské církve evangelické. Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti*. Praha 1924. Zmínky o přestupovém hnutí obsahují dále zejména tyto publikace: *Církev v proměnách času 1918-1968. Sborník k 50. výročí spojení českobratrské církve evangelické*. Praha 1969; FIALOVÁ, E.: *Malý obrazový průvodce dějinami Českobratrské církve evangelické*. Praha 2008 a NEŠPOR, Z. R. (ed.): *Encyklopedie moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. Praha 2009.

¹¹ VEPŘKOVÁ, M.: *Náboženské poměry v Zábřeze na Moravě 1918-1950*. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Cyrilometodějská teologická fakulta. Olomouc 2002.

římskokatolického církevního roku v dané farnosti a výčet aktivit několika zde působících spolků.¹² Nekatolické církve jsou tu zmíněny pouze okrajově, stejně jako zdejší protikatolické hnutí. Protikatolické hnutí je naproti tomu jádrem druhé diplomové práce autora Václava Hampla s názvem *Náboženské nepokoje 20. let 20. století v Dubicku a okolí*¹³. Nejvíce prostoru se zde dostalo boji katolíků s nekatolíky svedenému v květnu 1921 o římskokatolický kostel v Dubicku a jeho následné soudní dohře. Václav Hampl svoji práci založil především na průzkumu materiálu Krajského soudu v Olomouci vztahujícímu se k danému případu. Autorka této magisterské práce využila studia jiných archivních pramenů, proto v případě popisu boje o dubický kostel užila i výsledků, kterých dosáhl při svém studiu Václav Hampl.

Vedle dvou výše uvedených diplomových prací mohly být dále využity jen ojedinělé studie publikované ve vlastivědném sborníku Severní Morava. Pouze výjimečně se zmínky o tehdejších náboženských poměrech na Zábřežsku vyskytují v sepsaných dějinách jednotlivých obcí. Úroveň jejich zpracování je však někdy dosti problematická.

Soustavněji se náboženským poměrům na Zábřežsku věnoval pouze Josef Bartoš, který do sborníku Severní Morava přispěl dvěma studiemi reflektujícími existenci českých

¹² Poněkud nelogicky je mezi ně zařazen například i Sokol. Logické by to bylo v případě, pokud by byly zmíněny jeho protikatolické aktivity, tak tomu však není.

¹³ Hampl, V.: *Náboženské nepokoje 20. let 20. století v Dubicku a okolí*. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Cyrilometodějská teologická fakulta. Olomouc 1997. Zkrácená verze diplomové práce vyšla také jako studie ve Střední Moravě: Hampl, V.: *Náboženské nepokoje 20. let 20. století v Dubicku a okolí*. In: Střední Morava, r. 4, č. 6, 1998, s. 23-37.

evangelíků na severozápadní Moravě¹⁴ a který je rovněž autorem biografického hesla o hrabovském vikáři Rudolfovi Šedém v *Biografickém slovníku Slezska a severní Moravy*.¹⁵

Soustavně však hnutí Pryč od Říma ani činnost Českobratrské církve evangelické a Církve československé na Zábřežsku studovány nebyly, proto se jako nezbytný jeví průzkum archivních pramenů.

Bohatý studijní materiál poskytují archivy Českobratrského evangelického sboru v Hrabové a v Zábřehu, které se do dnešních dnů dochovaly prakticky v úplnosti. Jejich součástí jsou např. kroniky, protokoly ze schůzí staršovstva, knihy přístupů a odstupů, účetní knihy nebo korespondence s nadřízenými církevními orgány a dalšími českobratrskými evangelickými sbory i s farními úřady jiných církví. To vše nám umožňuje detailně nahlédnout do života těchto sborů. Mnoho zajímavých údajů o dění ve sborech obsahují i paměti vikáře Rudolfa Šedého, půl století uchovávané v opisech, které se v roce 2008 dočkaly svého vydání.¹⁶ Důležité informace o evangelicích na severozápadní Moravě poskytují i soudobé Věstníky synodního výboru, resp. synodní rady Českobratrské církve evangelické, v nichž mimo jiné každoročně vycházel schematismus všech sborů církve.¹⁷

Naproti tomu získat ucelené údaje o počátcích a další činnosti Církve československé na Zábřežsku bylo obtížnější. V archivu Náboženské obce Československé církve husitské v Dubicku se z meziválečného období dochovala pouze kronika, která se navíc ukázala jako značně faktograficky nepřesná a dosti jednostranně zaměřená. Archiv náboženské obce

¹⁴ Bartoš, J.: *Svébohov – kolébka novodobých evangelíků na severní Moravě*. In: Severní Morava, r. 47, sv. 89, 2005, s. 11-22; Bartoš, J.: *Mise evangelického vikáře Rudolfa Šedého ke krajanům na Volyni a Ukrajině*. In: Severní Morava, r. 40, sv. 72, 1996, s. 27-34.

¹⁵ *Biografický slovník Slezska a severní Moravy*. Sešit 6. Ostrava 1996, s. 118.

¹⁶ Šedý, R.: *Paměti pana vikáře Šedého*. Benešov 2008.

¹⁷ *Věstník synodního výboru Českobratrské církve evangelické, 1919-1930*, r. 1-12, Praha a *Věstník synodní rady Českobratrské církve evangelické, 1931-1941*, r. 13-24, Praha.

v Zábřehu je na tom o něco lépe, přesto ho tvoří pouze zlomky, z nichž nejdůležitější jsou protokoly o schůzích místního výboru z let 1929-1931 a jedna kniha přestupů. Proto bylo nezbytné prozkoumat materiály Československé církve husitské uložené v Zemském archivu v Opavě, pobožce Olomouc, a to konkrétně fond Zemské rady starších církve československé pro Moravu a Slezsko Olomouc a fond Diecézní rady církve československé (husitské) Olomouc.

Hnutí Pryč od Říma na Zábřežsku, počátky Českobratrské církve evangelické a Církve československé i aktivity osob bez vyznání dokumentují zprávy v novinách vydávaných tehdy v Zábřehu a stojících názorově proti sobě, a to v *Nové severní Moravě*, listu Československé strany lidové, a v *Moravském severu*, mezi jehož redaktory byli často učitelé a který inklinoval k podpoře zdejších českých nekatolických politických stran (s výjimkou krajní pravice a levice). V roce 1920 a 1921 bylo náboženské hnutí na Zábřežsku jedním ze stěžejních témat obou listů a oba tábory své kroky navzájem pečlivě sledovaly.¹⁸

Přesné údaje o počtech členů jednotlivých církví i osob bez vyznání poskytují výsledky sčítání lidu v roce 1910 a 1921 v jednotlivých obcích soudního okresu Zábřeh.¹⁹ Sčítací operáty nám umožňují podniknout i určitou sociologickou sondu do náboženských

¹⁸ Pro účely práce byly studovány následující ročníky: *Moravský sever*, 1918-1924, r. 18-24, Zábřeh a *Nová severní Morava*, 1918-1922, r. 1-4, Zábřeh (1. ročník v Olomouci).

¹⁹ Státní okresní archiv Šumperk, fond Okresní úřad Zábřeh: inv. č. 1763 – 1809, karton č. 436 – 454: sčítací operáty 1910 a inv. č. 1861 – 1907a, fascikl 1 – 54a: sčítací operáty 1921. Vedle toho můžeme využít publikací Státního statistického úřadu: *Sčítání lidu v Republice československé ze dne 15. února 1921*. Díl I. Československá statistika. Svazek 9. Řada VI. (Sčítání lidu, sešit 1). Praha 1924; *Sčítání lidu v Republice československé ze dne 1. prosince 1930*. Díl I. Československá statistika. Svazek 98. Řada VI. (Sčítání lidu, sešit 7). Praha 1934; *Statistický lexikon obcí na Moravě a ve Slezsku*. Praha 1924; *Statistický lexikon obcí v zemi Moravskoslezské*. Praha 1935. *Spezialortsrepertorium der Österreichischen Länder-Bearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910*. X. Mähren. Wien 1918.

poměrů na Zábřežsku. V případě sčítání lidu vykonaného v r. 1930 už bylo v této práci užito pouze výsledků publikovaných tehdejší Státním statistickým úřadem.²⁰

O náboženském dění vypovídají i další materiály z archivu Okresního úřadu v Zábřehu²¹ uloženého ve Státním okresním archivu v Šumperku. Ty poskytují pohled státních orgánů na tehdejší poměry na Zábřežsku. V šumperském archivu bylo rovněž nahlédnuto do archivů obcí, do jejichž života zasáhlo protikatolické a přestupové hnutí nejvíc. Konkrétně se jedná o prozatím nezpracované archivy obcí Hrabová, Janoslavice, Bohuslavice a Dubicko a města Zábřeh. Z nich bylo využito zejména protokolů o zasedání obecního/městského zastupitelstva a obecní/městské rady, případně i obecních kronik.

Pohled katolíků na tehdejší dění poskytují - vedle již uvedených regionálních novin, archivu obcí a okresního úřadu - zejména materiály z římskokatolických farností. V této práci byly využity prameny z archivu prozatím nezpracovaného Římskokatolického farního úřadu v Dubicku a Římskokatolického farního archivu v Zábřehu, jejichž část je uložena ve Státním okresním archivu v Šumperku.

Aby bylo téma hnutí Pryč od Říma na Zábřežsku poznáno dokonale, bylo by třeba nahlédnout do života všech zábřežských obcí a jejich římskokatolických farních úřadů. Lépe by to osvětlilo, proč v některých obcích nalezlo přestupové hnutí tak silnou odezvu, zatímco jiné jím byly téměř nedotčeny. Zajímavé by bylo rovněž sledovat změny v církevní příslušnosti německého obyvatelstva, byť byly malé. Při studiu knihy přestupů Římskokatolického farního úřadu v Zábřehu se ukázalo, že zde některé osoby německé

²⁰ *Sčítání lidu v Republice československé ze dne 1. prosince 1930*. Díl I. Československá statistika. Svazek 98. Řada VI. (Sčítání lidu, sešit 7). Praha 1934.

²¹ Zejména SOkA Šumperk, *fond Okresní úřad Zábřeh*: sign. Pres 324/1920, inv. č. 41: *Informační zprávy za r. 1920*; sign. Pres 324/1921, inv. č. 42: *Informační zprávy za r. 1921* a inv. č. 1081, kart. č. 215: *Mezikonfesionální záležitosti*.

národnosti začaly ve 30. letech opouštět římskokatolickou církev z důvodu nacistického hnutí.²²

²² SOKA Šumperk, fond Farní úřad Zábřeh, inv. č. 49, Matrika apostatarum 1913-1938.

I. Hnutí Pryč od Říma

1.1 Hnutí Pryč od Říma

Hnutí Pryč od Říma²³ – takto sami aktéři často označovali své tažení proti římskokatolické církvi, jehož se v prvních letech samostatného československého státu účastnili. V odborné literatuře se tímto pojmem, nebo ještě častěji termínem „kulturní boj“²⁴, označují snahy po omezení vlivu římskokatolické církve probíhající od druhé poloviny devatenáctého století (nejen) v Rakousko – Uhersku.²⁵ Cílem tohoto ve svých základech liberálního hnutí bylo oslabit, případně zcela vyloučit římskokatolickou církev z politického, kulturního i ekonomického života společnosti a státu. Přesto zůstávala habsburská monarchie (alespoň její rakouská část) až do svého konce s katolickou církví silně provázána, což se odráželo i v podobě platného rodinného práva nebo školských zákonů. Stát této církvi poskytoval ochranu, vedle toho ji však využíval ve svůj prospěch.²⁶

²³ Svůj název převzalo od časově předcházejícího obdobného německého hnutí *Los von Rom*.

²⁴ Miloš Trapl užívá pojem „kulturní boj“ pro situaci, kdy je tažení proti římskokatolické církvi organizováno samotným státem, jak tomu bylo v bismarckovském nebo hitlerovském Německu, zatímco „Pryč od Říma“ je vedeno zdola. TRAPL, M.: *Hnutí „Pryč od Říma“ (Los von Rom)*. In: *Politický katolicismus v nástupnických státech Rakousko – Uherské monarchie v letech 1918-1938*. Olomouc 2001, s. 13-29; TRAPL, M.: *Společnost a církve v Českých zemích (1900-1945)*. In: *Česko – slovenská historická ročenka*. Brno 2006, s. 185-206.

²⁵ Podobné tendence směřující k oslabení církvi všeobecně probíhaly současně i v dalších zemích západního světa.

²⁶ TRAPL, M.: *Hnutí „Pryč od Říma“ (Los von Rom)*, c. d., s. 13-29; TRAPL, M.: *Český politický katolicismus v letech 1918-1938*. In: *Český politický katolicismus 1848-2005*. Brno 2008, s. 177-182; TRAPL, M.: *Společnost a církve v Českých zemích (1900-1945)*, c. d., s. 185-206; MAREK, P.: *Církevní krize na počátku první Československé republiky*. Brno 2005, s. 14-21; MAREK, P.: *Církve a česká společnost v 19. a na počátku 20. století*. In: *Česko – slovenská historická ročenka*. Brno 2006, s. 144-154; MAREK, P.: *Český katolicismus 1890-1914. Kapitoly z dějin českého katolického tábora na přelomu 19. a 20. století*. Rosice 2003, s. 511-541; BALÍK,

Mezi německojazyčným obyvatelstvem českých zemí vyvolalo na konci 19. století protikatolické hnutí ve spojení s nacionálním hnutím určitou přestupovou vlnu z římskokatolické církve.²⁷ České obyvatelstvo římskokatolickou církev sice výrazněji před rokem 1918 neopouštělo, již od druhé poloviny 19. století se však české nacionální hnutí s církví rozcházelo. Identifikovalo se (zejména v Čechách) s nekatolickými etapami českých dějin a katolická církev byla stále více vnímána jako součást vládních struktur, národu nepřátelských. Specifikem českého obyvatelstva (opět zejména v Čechách) se stávalo tzv. matrikové katolictví – katolictví zůstávalo sice většinovým náboženstvím, avšak čím dál více se stávalo formálním.

Protikatolické nálady se původně projevovaly zejména negativním postojem českých politických stran k politickému katolicismu. K odpůrcům silného vlivu církve ve společnosti patřili mnozí příslušníci inteligence, zejména učitelé, kteří byli snad nejvíce omezováni kulturním vlivem římskokatolické církve ve státě.²⁸

Mezi českým obyvatelstvem českých zemí se hnutí Pryč od Říma i v podobě přestupového hnutí rozšířilo po zrodu samostatného československého státu. Tehdy se tradiční liberalismus a pokračující sekularizace české společnosti spojily s protihabsburským národním hnutím. V římskokatolické církvi byla spatřována významná opora bývalého vládnoucího režimu, což bylo způsobeno tradičním spojením habsburského státu, rodu a římskokatolické církve, a v jejím oslabení důležitý prvek československé nezávislosti.²⁹

V nejbouřlivější etapě tohoto hnutí, v letech 1918-1920, se do boje proti římskokatolické církvi různou měrou zapojily všechny české nekatolické politické strany a

S.: *Kulturní boj v českých zemích a politický katolicismus*. In: *Teorie a praxe politického katolicismu 1870-2007*. Brno 2008, s. 79-93.

²⁷ O této problematice pojednávají zejména práce K. Kaiserové.

²⁸ TRAPL, M.: *Hnutí „Pryč od Říma“ (Los von Rom)*, c. d., s. 13-15.

²⁹ Tamtéž, s. 16-17.

řada organizací a institucí, včetně nekatolických církví.³⁰ Výrazně jej živily historické reminiscence. Byly připomínány skutečné i údajné křivdy římskokatolické církve a Vatikánu vůči českému národu. Zároveň bylo hnutí Pryč od Říma odrazem všeobecné krize společnosti po první světové válce, která chtěla bořit autority a zmíněné hnutí jí to umožňovalo. V lidovém prostředí se tento radikalismus projevil v ničení kulturních památek, boření křížů a soch. Impulsem k tomuto jednání se stalo svržení mariánského sloupu na Staroměstském náměstí dne 3. listopadu 1918, který byl omylem považován za oslavnou připomínku bělohorské porážky. Pro politické subjekty bylo toto hnutí navíc vítanou příležitostí, jak oslabit konkurenci katolických politických stran.³¹

Po vzniku Československa bylo ze zákonodárství odstraněno mnoho dřívějších prokatolických ústupků, nejdůležitějšího cíle protikatolického hnutí – odluky církve od státu však dosaženo nebylo. Od dalekosáhlých změn bylo upuštěno s ohledem na složité vnitropolitické i mezinárodní poměry.

Viditelným výsledkem hnutí Pryč od Říma se tak stalo početní oslabení římskokatolické církve; opustilo ji asi 1 750 000 osob.³² Největší část přešla do nově vzniklé Církve československé nebo zůstala bez vyznání, část bývalých katolíků zamířila do v jistém ohledu taktéž nové Českobratrské církve evangelické. Obě tyto církve se prezentovaly v opozici vůči římskokatolické církvi jako národní organizace.

Zmíněný úbytek zaznamenala římskokatolická církev mezi českým obyvatelstvem českých zemí. Katolickou církev opustilo jen asi 15 000 československých Němců, protože,

³⁰ TRAPL, M.: *Český politický katolicismus v letech 1918-1938.*, c. d. s. 181.

³¹ TRAPL, M.: *Hnutí „Pryč od Říma“ (Los von Rom)*, c. d., s. 13-29; TRAPL, M.: *Český politický katolicismus v letech 1918-1938*, c. d. s. 177-182; MAREK, P.: *Církevní krize na počátku první Československé republiky*. Brno 2005, s. 14-21.

³² TRAPL, M.: *Hnutí „Pryč od Říma“ (Los von Rom)*, c. d., s. 27-28.

jak už bylo uvedeno výše, toto hnutí bylo motivováno výrazně nacionálně.³³ Rovněž Slovensko jím nebylo téměř zasaženo, tam naopak vyvolávalo protičeské nálady.³⁴

Po vzniku Československa došlo v našem prostředí k důležitým změnám ve struktuře existujících církví. Snaha kněží sdružených v Jednotě katolického duchovenstva o reformu římskokatolické církve, která se tehdy i v souvislosti s protikatolickým hnutím nacházela v krizi, nakonec vedla k rozštěpení církve. Poté, co byly reformní návrhy papežem a domácí církevní hierarchií zamítnuty, ustanovila dne 8. ledna 1920 radikální část kněžstva novou Československou církev.³⁵

Po vzniku samostatného československého státu došlo také k národnostnímu rozdělení tolerančním patentem povolených evangelických církví augsburského (luterského) a helvétského (reformovaného) vyznání. Generální sněm českých evangelíků augsburského a helvétského vyznání, konaný v Praze ve dnech 17. – 18. prosince 1918, rozhodl o jejich spojení v nově ustanovené Českobratrské církvi evangelické, která se přihlásila k tradici české reformace a přijala Českou konfesi z roku 1575 a bratrské vyznání z roku 1662.³⁶ Rozdělení Těšínska mezi Polsko a Československo vedlo ke vzniku Augsburgské evangelické církve ve východním Slezsku, ve které měli převahu nacionálně orientovaní Poláci. Němečtí evangelíci se na sjezdu v Trnovanech dne 26. října 1919 spojili do Německé evangelické církve, která se přihlásila k augsburské konfesi.³⁷

³³ Ačkoliv mezi německým obyvatelstvem došlo k jistému příklonu ke starokatolictví.

³⁴ TRAPL, M.: *Český politický katolicismus v letech 1918-1938*. In: *Český politický katolicismus 1848-2005*. Brno 2008, s. 179.

³⁵ Této církvi se bude podrobně věnovat druhý oddíl diplomové práce.

³⁶ ŘÍČAN, R.: *Jak došlo k sjednocení českých církví augsburského vyznání a helvétského vyznání roku 1918*. In: *Církev v proměnách času. Sborník k 50. výročí spojení českobratrské církve evangelické*. Praha 1969, s. 9-15. Této církvi bude věnován třetí oddíl diplomové práce.

³⁷ MAREK, P.: *Církevní krize na počátku první Československé republiky*. Brno 2005, s. 9-12.

1.2 Náboženské poměry na Zábřežsku před rokem 1918

Zábřežsko bylo před rokem 1918 téměř čistě katolickým regionem.³⁸ Mezi českým obyvatelstvem byl pouze v obci Svébohov filiální reformovaný sbor, jehož mateřský sbor se nacházel až v Olomouci. Ve Svébohově měli evangelíci svůj vlastní hřbitov, malý kostelík a sborový domek. Od roku 1908 mezi nimi působil, nejprve jako diakon, poté jako vikář Rudolf Šedý.³⁹ Svébohovský sbor čítal před rokem 1918 pouze 80 – 90 členů.⁴⁰ Kromě malé skupinky evangelíků ze Svébohova jej tvořili jednotlivci roztroušení po celém zábřežském okrese. To, že na Zábřežsku k přestupům českého obyvatelstva k jiným církvím v této době nedocházelo, dokládá skutečnost, že mimo Svébohov se v případě českých evangelíků jednalo o osoby, které se sem přestěhovali z míst, v nichž byly evangelické sbory. Samotná svébohovská komunita se udržovala sňatky s evangelíky z Horní Čermné na Chrudimsku, s nimiž měla společnou minulost.

Evangelíci německé národnosti měli svůj unionovaný (tj. pro evangelíky augsburského i helvétského vyznání) sbor v Zábřehu. Za jeho vznikem stála podnikatelská rodina Brassů. Wilhelm Brass (1819 – 1897) pocházel z Pruska a do Zábřehu se přestěhoval v roce 1856.

³⁸ V roce 1910 zde žilo 30 739 katolíků, 248 evangelíků helvétského (reformovaného) a augsburského vyznání, 65 židů, 13 starokatolíků a 6 osob bez vyznání. *Spezialortsrepertorium der Österreichischen Länder-Bearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910*. X. Mähren. Wien 1918, s. 38-9; SOkA Šumperk, fond Okresní úřad Zábřeh, inv. č. 1763 – 1809, karton č. 436 – 454: sčítací operáty 1910.

³⁹ Bartoš, J.: *Svébohov – kolébka novodobých evangelíků na severní Moravě*. In: *Severní Morava*, r. 47, sv. 89, 2005, s. 11-12.

⁴⁰ BEDNÁŘ, F.: *Památník českobratrské církve evangelické. Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti*. Praha 1924, s. 445. Podle výsledků sčítání lidu v roce 1910 žilo ve Svébohově 697 katolíků a 46 evangelíků. I se Svébohovem se dalších obcích k reformovanému vyznání a české dorozumivací řeči (národnost se nezjišťovala, čehož mohli využívat němečtí zaměstnavatelé) přihlásilo celkem 68 osob. Dalších zhruba 10 reformovaných evangelíků s německou dorozumivací řečí později najdeme mezi členy ČCE, takže Bednářem udávané číslo můžeme považovat za odpovídající skutečnosti.

Zde vybudoval místní největší textilní závod a stal se společníkem řady dalších německých podniků.⁴¹ Také Hermann Schefter, majitel druhé největší textilky v Zábřehu, byl evangelického vyznání. Kolem rodiny Brassů se pak soustředila skupina místních německých evangelíků. Brassové byli hlavními podporovateli německých evangelických sborů na severní a střední Moravě. I německý evangelický kostel v Zábřehu byl jejich dílem.⁴²

Německý sbor v Zábřehu tvořila rozvětvená rodina Brassů, z nichž nejstarší členové rodu se stále považovali za evangelíky helvétského vyznání, což byl také hlavní důvod, proč německý zábřežský sbor vznikl jako unionovaný.⁴³ Další skupinu německých evangelíků tvořili někteří učitelé a žáci zábřežské německé průmyslové školy,⁴⁴ pocházející nejčastěji ze slezských sborů.⁴⁵ Několik německých obyvatel Zábřeha se přihlásilo k evangelictví v rámci hnutí Los von Rom. Poslední skupinu mezi německými evangelíky Zábřeha tvořili často zahraniční zaměstnanci Brassových továren. V dalších obcích zábřežského okresu se opět jednalo pouze o jednotlivce. Celkově tu před válkou žilo zhruba 160 německých evangelíků.

Dále byla na Zábřežsku malá židovská komunita, která se stále zmenšovala, a 13 osob, které se v roce 1910 přihlásily ke starokatolické církvi. Je příznačné, že šest osob, které uvedlo stav bez vyznání, bylo české národnosti a jednalo se o příslušníky svobodných

⁴¹ *Biografický slovník Slezska a severní Moravy*. Sešit 11. Ostrava 1998, s. 18-19.

⁴² NEŠPOR, Z. R. (ed.): *Encyklopedie moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. Praha 2009, s. 516. BARTUŠEK, J.: *Jak se čeští a němečtí evangelíci na přelomu 19. a 20. století spolu hašteřili*. In: *Střední Morava*, r. 9, č. 16, 2003, s. 92-99.

⁴³ To znamenalo, že němečtí evangelíci helvétského vyznání nemuseli patřit pod filiální sbor ve Svěbohově, který byl český.

⁴⁴ V roce 1919 byla přestěhována do Šumperku.

⁴⁵ Viz sčítací operáty SOkA Šumperk, fond Okresní úřad Zábřeh, inv. č. 1807 – 1809, karton č. 449 – 454: sčítací operáty 1910.

povolání – lékárníka ze Zvole, rodinu advokáta ze Zábřehu a úředníka s manželkou rovněž ze Zábřehu.

Zábřežský okres byl z hlediska národnosti většinově český, ale se silnou německou menšinou. Samotné město Zábřeh se stalo většinově českým po připojení obce Krumpach v roce 1919. Zábřežský okres spadl z hlediska římskokatolické církevní správy pod čtyři děkanáty a čtrnáct farností a jedno samostatné kaplanství. Farnosti Dolní Hynčina, Lubník, Tatenice a kaplanství Pobučí tvořili farníci německé národnosti. Farnosti Rohle a Zábřeh byly národnostně smíšené. Tím bylo vymezeno možné budoucí působení poválečného hnutí Pryč od Říma.

V Zábřehu-Krumpachu měla silné pozice křesťansko-sociální strana, v meziválečném období se Československá strana lidová stala nejsilnějším politickým subjektem na Zábřežsku, což mělo také nemalý vliv na zdejší protikatolické hnutí.

1.3 Hnutí Pryč od Říma na Zábřežsku⁴⁶

Jestliže Miloš Trapl uvádí,⁴⁷ že přestupové hnutí probíhalo ve dvou hlavních vlnách, z nichž první nastala bezprostředně po 28. říjnu 1918 a druhá v roce 1920 následkem ztroskotání snah o reformu římskokatolické církve, pak pro Zábřežsko platí druhý případ. Až do léta 1920 tu římskokatolickou církev opustilo jen několik jednotlivců.⁴⁸

⁴⁶ Následující dvě kapitoly částečně využívají informací získaných při sestavování bakalářské práce autorky.

⁴⁷ TRAPL, M.: *Hnutí „Pryč od Říma“ (Los von Rom)*, c. d., s. 22.

⁴⁸ To dokládá kniha přístupů k ČCE v archivu Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Knihy, II-B/1: Kniha přístupů 1918-1921, kniha odstupů Římskokatolického farního úřadu v Zábřehu, SOkA Šumperk, fond Farní úřad Zábřeh, inv. č. 49, Matrika apostatarum 1913-1938, jednak to naznačují zprávy z tehdejšího Moravského severu a Nové severní Moravy. Nicméně ani údaje v matrikách farních úřadů jednotlivých církví nejsou zcela přesné. Řada osob už očividně působila v nové církvi, aniž by o tom ta stávající byla informována (Srov. Archiv Náboženské obce Církve československé husitské v Zábřehu, Členský seznam příslušníků

Do roku 1920 představovaly pro české obyvatele Zábřežska jedinou alternativu k římskokatolické církvi stav bez vyznání, nebo Českobratrská církev evangelická s filiálním sborem ve Svébohově. Jak již bylo uvedeno dříve, filiální sbor tehdy ještě reformované evangelické církve ve Svébohově tvořilo před válkou pouze 80 – 90 osob. K přestupům ve prospěch této církve nedocházelo. Pouze v roce 1918, ještě za války, přestoupila k evangelické církvi reformovaného vyznání rodina železničního staničního mistra z Postřelmov a jedna žena ze Zborova.⁴⁹ Na konci války se přišel na bohoslužby do Svébohova podívat advokát Richard Indra⁵⁰ s rodinou. Do Českobratrské církve evangelické však nevstoupil. Římskokatolickou církev sice opustil, ale zůstal bez vyznání, dokonce působil jako předseda místního sdružení Volné myšlenky.⁵¹ Svébohov sice začali posléze

Místního výboru CČS v Zábřehu k 1. 1. 1927), nebo osoby z církve vystoupily, ale svůj vstup nové církvi neohlásily. Úřední postup, kdy dotyční měli nahlásit změnu náboženského vyznání příslušné okresní politické správě (ta pak informovala opouštěnou církev) a zároveň se přihlásit farnímu úřadu nové církve, nebyl vždy dodržován. Tak se stávalo, že se některé osoby přihlásily do církve dvakrát nebo se chtěli odhlásit lidé, o nichž farní úřad vůbec nevěděl.

⁴⁹ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Knihy, II-B/1: Kniha přístupů 1918-1921, nestr.

⁵⁰ Stal se prvním poválečným starostou města Zábřeh.

⁵¹ Volná myšlenka sdružovala osoby bez vyznání. Nebyla však ryze ateistickým spolkem. Setkávali se v ní osoby s různým pohledem na náboženství. Vystupovala spíše proti církevnictví a základem jí byl antikaticismus, což se odráželo i v jejím rozporuplném vztahu k nekatolickým církvím. O ní více KUDLÁČ, A. K. K.: *Příběh(y) Volné myšlenky*. Praha 2005. Místní sdružení Volné myšlenky v Zábřehu zahájilo svoji činnost společně s počátky přestupového hnutí do CČS a ČCE na Zábřežsku. *Věstník volné myšlenky*. Moravský sever, 23. 7. 1920, r. 20, č. 32, , str. 2. V jeho čele působil například zmiňovaný Richard Indra, František Merta, ředitel chlapecké měšťanské školy a posléze okresní školní inspektor, nebo Antonín Tollner, zodpovědný redaktor Moravského severu *Věstník Volné Myšlenky*. Moravský sever, 13. 8. 1920, r. 20, č. 35, s. 6. Tento spolek v následujících měsících začal v Zábřehu pořádat každotýdenní Nedělní školu Volné myšlenky s přednáškami na nejrůznější témata. Poskytoval tak osobám bez vyznání alternativu k návštěvě kostela. Svým členům Volná

pravidelně navštěvovat i Josefa Černochová, učitelka z dívčí měšťanky v Zábřehu, lékárník Julius Pospíšil a knihkupec Joža Malý,⁵² ale bezprostředně po vzniku Československa zde příliv věřících do Českobratrské církve evangelické nenastal. Prvním nově přistoupičím členem se stala až v červnu 1919 zmíněná Josefa Černochová a v říjnu tohoto roku Joža Malý.⁵³ Na Zábřežsku zřejmě dosud nebylo ani mnoho osob, které by opustily římskokatolickou církev a zůstávaly bez vyznání, ať už z toho důvodu, že se s jakýmkoli náboženstvím definitivně rozešly, nebo protože prozatím nevěděly, ke které církvi by se měly přidat, když je ta římskokatolická zklamala.

Pokud můžeme soudit i z obsahu zábřežských listů Moravský sever a Nová severní Morava, bezprostředně po vzniku republiky se hnutí Pryč od Říma na Zábřežsku omezovalo hlavně na spory mezi zastánci a odpůrci navrhovaných zákonů o odluce církve od státu, o úpravě manželského práva zrovnoprávněním občanských sňatků s církevními a povolením rozvodů či o úpravě školních zákonů a povolení kremací. Z řady zdejších obcí měly být do parlamentu zasílány petice podporující, nebo naopak odmítající tyto návrhy. Petiční akce proti návrhům zákonů pak měli často zasílat do jednotlivých obcí sami římskokatoličtí duchovní,⁵⁴

myšlenky poskytovala určitý právní servis a jakousi poradnu. Církev se tento spolek snažil nahradit i jinak. V rámci zdejší Volné myšlenky zřejmě fungovalo i pěvecké sdružení, které tak při pohřbech svých členů mohlo zastupovat církevní zpěváky. *Poděkování*. Moravský sever, 22. 2. 1921, r. 21, č. 12, s. 3. Volná myšlenka se od svého založení účastnila protikatolických akcí v Zábřehu, pořádaných často společně s Církví československou a Českobratrskou církví evangelickou. Nejvíce aktivní byla v měsících před a po skončení sčítání lidu realizovaného v únoru roku 1921. Během roku 1922 již její činnost slábla, soudě podle zmínek o ní v Moravském severu, a snad zanikla úplně.

⁵² ŠEDÝ, R.: *Paměti pana vikáře Šedého*. Benešov 2008, s. 115.

⁵³ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Knihy, II-B/1: Kniha přístupů 1918-1921, nestr.

⁵⁴ Ostře se proti této akci římskokatolického farního úřadu ohradilo například obecní zastupitelstvo v Hrabové. SOkA Šumperk, fond Archiv obce Hrabová, Protokolní kniha obce Hrabové, s. 135.

což jim následně bylo jejich odpůrci vyčítáno a bylo na to poukazováno jako na další důkaz nezdravého propojení náboženství a politiky.

Skutečně bouřlivé reakce na Zábřežsku vyvolaly výnosy ministerstva školství o bezkonfesijní škole,⁵⁵ ve které už neměla být zvýhodňována žádná z církví a náboženství se mělo stát soukromou záležitostí žáků a vyučujících. Učitelé a děti se již nemuseli ve škole povinně modlit, vyučující nadále nemuseli doprovázet žáky na církevní obřady. Učitelské konference rozhodovaly o výzdobě tříd náboženskými symboly a odstraňovaly z učeben kříže, které byly symbolem římskokatolické církve, avšak ostatních církví nikoli. Proti tomu na řadě míst protestovali katoličtí duchovní a rodiče žáků. Rovněž rušení některých dnů církevního kalendáře jako dnů svátečních vyvolávalo odpor. V některých obcích se rodiče uchýlili i ke školním stávkám.⁵⁶ Jinde se svého učitele zastali.

Představitelům českých nekatolických politických stran na druhou stranu vadilo, že lidové jednoty, místní organizace ČSL, v řadě obcí zakládají faráři a kaplani a že kazatelen v kostelech je využíváno pro politickou agitaci.⁵⁷ Členové Československé strana lidové, často v čele se svými duchovními správci,⁵⁸ jako byli dubický kaplan Josef Horáček nebo zábřežský kaplan František Kolář,⁵⁹ pak nejrozhodněji hájily zájmy a dosavadní pozice římskokatolické církve.⁶⁰

⁵⁵ TRAPL, M.: *Hnutí „Pryč od Říma“ (Los von Rom)*, c. d., s. 20.

⁵⁶ Viz Moravský sever a Nová severní Morava. Rovněž SOkA Šumperk, fond Okresní úřad Zábřeh, sign. Pres 324/1920, inv. č. 41 - informační zpráva ze dne 9. 10. 1920 Okresního hejtmanství v Zábřeze adresovaná Zemské správě politické v Brně.

⁵⁷ Viz Moravský sever a Nová severní Morava.

⁵⁸ Nejčastěji to byli kaplani, kteří na Zábřežsko přišli teprve nedávno.

⁵⁹ František Kolář se stal ve třicátých letech i zábřežským starostou.

⁶⁰ Oblíbeným heslem ČSL se stalo „co katolík, to lidovec“.

Hnutí Pryč od Říma mělo tedy prozatím především podobu boje politických stran a k hromadnému opouštění římskokatolické církve nedocházelo. Přestupové hnutí se do poloviny roku 1920 na Zábřežsku do značné míry omezovalo na skupiny obyvatelstva kriticky se vyjadřující k římskokatolické církvi a její roli ve společnosti již za Rakouska – Uherska, tedy zejména na učitele a politicky činné osoby, přičemž učitelé byli často zároveň i exponenty nějaké politické strany. V řadě případů to navíc byly osoby známé svou národně orientovanou prací.⁶¹ Z římskokatolické církve například vystoupili i se svými rodinami a bez vyznání zůstávali tři profesori zábřežského gymnázia.⁶² I osoby, které v této fázi vstupovaly do Českobratrské církve evangelické, patřily k výše vymezené skupině – učitelka Josefa Černochová; lékárník Julius Pospíšil, druhý poválečný starosta Zábřehu; Joža Malý, mimo jiné třetí starosta Zábřehu, ale hlavně neúnavný vlastenecký pracovník a známá postava kulturního a veřejného života na Zábřežsku celé první poloviny dvacátého století.⁶³

Teprve ve druhé polovině roku 1920 začali na některých místech Zábřežska obyvatelé hromadně opouštět římskokatolickou církev a vstupovat do nově ustanovené Církve československé i do zde dosud málo rozšířené Českobratrské církve evangelické. Tehdy se přestupové hnutí rozšířilo i mezi ostatní skupiny obyvatelstva. Vedle ztroskotání reformních snah v římskokatolické církvi v tom svou úlohu sehrálo jistě i panující sociální napětí na

⁶¹ Na Zábřežsku bylo navíc dobře pamatováno případu nadučitele Aloise Konečného z Bohdíkova na Šumpersku, který byl zejména přičiněním bludovského faráře zemskou školní radou z dosavadního působiště v roce 1908 odvolán a přeložen na podřadné místo. MAREK, P.: *Český katolicismus 1890-1914*, c. d., s. 526-529; BALÍK, S.: *Kulturní boj v českých zemích a politický katolicismus*, c. d., s. 83-87. Návštěvy Aloise Konečného na Šumpersku a Zábřežsku byly i v této době Moravským severem sledovány, stejně jako Konečného politická činnost a po jeho skonu v roce 1923 mu byl v Bohdíkově odhalen pomník. Zřejmě i jeho někdejší činnost napomohla k rozšíření CČS v Bohdíkově a v Bludově.

⁶² SOKA Šumperk, fond Farní úřad Zábřeh, inv. č. 49, Matrika apostatarum 1913-1938.

⁶³ O Josefovi „Jožovi“ Malém viz např. *Zábřeh – 750 let*. Zábřeh 2004, s. 118-119.

Zábřežsku. V roce 1920 zde byla stále špatná zásobovací situace, dělníci žádali vyšší mzdy, rolníci odmítali prodávat své obilí pod cenou, k tomu se přidávaly i národnostní třenice.⁶⁴ Na Zábřežsku tedy panovalo ovzduší, které k radikálním činům, jakým byla i změna dosavadní církevní příslušnosti, přímo vybízelo. Zdejší situaci navíc přímo ovlivňovalo dění na Litovelsku, jak bude ukázáno v části věnované CČS, kde začalo brzy docházet ke střetům mezi příslušníky římskokatolické církve a Církve československé.⁶⁵

Chystané únorové prvé sčítání lidu v Československé republice, které část občanů Československa pojala jako jakési referendum o tom, jakou úlohu bude mít římskokatolická církev v novém státě, pak situaci na Zábřežsku vyhrotilo. Na podzim 1920 jsme v okolí Dubicka a Hrabové, kde získaly mnohé stoupence Církve československá a Českobratrská církev evangelická, svědky obrazoboreckého hnutí: v Hrabové byla svržena socha sv. Jana Nepomuckého a soška Panny Marie, v Dubicku pískovcový kříž.⁶⁶ V některých obcích, opět nejvíce v okolí Dubicka a Hrabové, se začaly objevovat první návrhy na spoluužívání církevních objektů, případně se je pokoušela některá obecní zastupitelstva i prosadit.⁶⁷ V týdnech předcházejících datu ohlášeného sčítání lidu byla pak na téma „sčítání lidu a náboženství“ konána řada přednášek a Zábřežsko bylo doslova zasypáváno letáky vyzývajícími k opuštění římskokatolické církve nebo naopak k dalšímu setrvání uvnitř této

⁶⁴ SOkA Šumperk, fond Okresní úřad Zábřeh, sign. Pres 324/1920, inv. č. 41; sign. Pres 324/1921, inv. č. 42 – informační zprávy za rok 1920 a 1921 Okresního hejtmanství/Okresní politické správy v Zábřeze Předsednictví Zemské správy politické v Brně.

⁶⁵ Tamtéž. Dokládají to i zprávy otiskované tehdy v Moravském severu a v Nové severní Moravě.

⁶⁶ Hampl, V.: *Náboženské nepokoje 20. let 20. století v Dubicku a okolí*. In: Střední Morava, r. 4, č. 6, 1998, s. 23. Srov. *Římské modly padají*. Moravský sever, 26. listopadu 1920, r. 20, č. 50, s. 3; *Pokrokové barbarství v Hrabové*. Nová severní Morava, 26. listopadu 1920, r. 2, č. 48, s. 3.

⁶⁷ O tom více v jedné z následujících kapitol.

církve.⁶⁸ Jednotlivé tábory tím byly rozvášněné a poměry se pak uklidňovaly jen velice pomalu.

Teprve v průběhu roku 1922 se začala situace tišit a protikatolické nálady se opět svedly do slovních přestřelek mezi představiteli nekatolických, zejména socialistických stran, mezi nimiž se stále nejhlasitěji ozývali učitelé,⁶⁹ a představiteli politického katolicismu, jenž tu výraznou měrou zastupovali sami kněží.

1.4 Možné důvody přestupu – situace v římskokatolické farnosti Dubicko

Dubickou farnost tvořily tři obce – Dubicko, Hrabová a Bohuslavice. Právě v těchto obcích bylo přestupové hnutí nejmohutnější a nejbouřlivější. Jaké důvody mohly vést obyvatele těchto obcí k hromadnému opouštění římskokatolické církve? Prameny místní českobratrské evangelické a československé církevní provenience hovoří o – ačkoliv jejich objektivita je zpochybnitelná – déletrvajících nespokojenosti části farníků se svými duchovními správci v Dubicku, respektive se svým farářem Ferdinandem Zajícem, jenž byl zároveň i zábřežským děkanem. To, že se farář Ferdinand Zajíc, který v Dubicku působil už před Velkou válkou, potřebám svých farníků patřičně nevěnoval, naznačují například vzpomínky Jana Pavlíka, člena Českobratrské církve evangelické z Hrabové. Ten tvrdí, že pokud si věřící přáli mít bohoslužby v Hrabové, muselo se jít až do Olomouce a patřičně zaplatit. Chování Ferdinanda Zajíce za války hodnotí tímto způsobem: *„náš pan děkan říkal, že si to lidé zasloužili (tj. válku), že může být taková matka šťastná, když tam padne syn nebo muž dětem,*

⁶⁸ Viz tehdejší Moravský sever a Nová severní Morava.

⁶⁹ Na chování zdejších učitelů si dokonce v roce 1922 stěžoval v Národním shromáždění i poslanec Československé strany lidové František Navrátil. SOKA Šumperk, fond Farní úřad Dubicko, Škola 1920-1925 – „Dotaz poslance Františka Navrátila a soudruhů k panu ministru školství a národní osvěty o urážlivém protináboženském chování učitele Františka Velcla v Bohuslavicích u Zábřeha.“

tím má větší zásluhy; pořád se zpívalo zachovej nám lumpy“ (tj. Habsburky).⁷⁰ Dá se oprávněně namítnout, že Jan Pavlík přeháněl a že loajální vůči habsburské monarchii byli vesměs všichni duchovní všech konfesí a nejen oni, ale například i po válce své protirakouské cítění tolik zdůrazňující učitelé. V dubické farnosti však měli z tohoto důvodu představitelé obcí i místních spolků - alespoň podle tvrzení kroniky Náboženské obce CČS v Dubicku - odmítnout již účast na navrhovaných děkovných bohoslužbách za dosažení svobody.⁷¹ Nepomohlo ani vyjednávání kaplana Jana Friedla, vůči jehož osobě nebyla nespokojená část dosavadních farníků tolik zaujatá.⁷² Nechuť některých obyvatel vůči Ferdinandu Zajícovi pak mohly stupňovat i důvody, které vůbec nesouvisely s jeho údajným způsobem výkonu duchovenského úřadu. Václav Hampl ve své studii uvádí, že Ferdinand Zajíc v této době přeplatil nabídku bohoslavického rolníka Josefa Koruny, budoucího předsedy rady starších CČS v Dubicku, na nákup jisté hospodářské půdy.⁷³ Negativní vztah části obyvatel Dubicka vůči zdejšímu římskokatolickému faráři dostoupil vrcholu, když byl tento na podzim 1920 udán pro pohlavní zneužívání školních děvčat. Nic podobného se však u soudu neprokázalo a v roce 1922 byl Ferdinand Zajíc plně zproštěn obžaloby. Celá tato kauza měla zřejmý náboženský podtext.⁷⁴ Avšak protikatolickému hnutí to poskytlo další vítaný argument pro jeho boj, zejména proti požadavkům druhého tábora na zachování katolického charakteru škol.

⁷⁰ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Spisy dějinné povahy, bal. 24, III-D/4, Paměti sepsaný Janem Pavlíkem, výměníkem na čísle 17 v Hrabové, narozeného v roce 1859, nestr.

⁷¹ Kronika NO CČS Dubicko, I. díl, nestr. (v držení Náboženské obce Církve československé husitské v Dubicku)

⁷² Tamtéž.

⁷³ HAMPL, V.: *Náboženské nepokoje 20. let 20. století v Dubicku a okolí*. In: Střední Morava, r. 4, č. 6, 1998, s. 25.

⁷⁴ HAMPL, V.: *Náboženské nepokoje*, c.d., s. 25. Viz i tehdejší Moravský sever a Nová severní Morava.

Všechny výše popsané události vedly k tomu, že se mezi budoucími církevními tábory utvořily hluboké rozpory a zdejší římskokatoličtí faráři pak již neměli zájem o nějaké dohody s místními nekatolíky. To jsme ale poněkud předběhli vývoj. Prozatím jsme v roce 1919, kdy je celá dubická farnost - alespoň formálně - katolická. V tomto roce došlo na dubické faře k výměně kaplanů. Do farnosti přišel mladý kaplan Josef Horáček, který se snažil místní katolíky probudit a aktivně je zapojit do náboženského života, například skrze spolky jako byla Mariánská družina, Orel nebo Omladina, které ve všech třech obcích dubické farnosti zakládal.⁷⁵ K dosavadním nespokojencům ale pravděpodobně zaujal nekompromisní stanovisko. Navíc poslední dva jmenované spolky již patřily k zájmovým organizacím Československé strany lidové. Orel byl rovněž přímou konkurencí pro tělovýchovnou jednotu Sokol, která byla v Dubicku velice aktivní a jejíž členové tuto zakládací činnost vnímali jako překračování kompetencí duchovního.⁷⁶ Ještě větší vlnu nevole vyvolalo Horáčkovo zakládání lidových jednot v Dubicku, Bohuslavicích a v Hrabové,⁷⁷ čímž si proti sobě popudil místní představitele ostatních politických stran. Toto počínání Josefa Horáčka tak zřejmě nakonec rovněž napomohlo k tomu, že římskokatolickou církev opustila téměř polovina všech zdejších farníků.

⁷⁵ SOBEK, J.: *Dějiny Dubicka od roku 1918 do současnosti*. Šumperk 2003, s. 18; HAMPL, V.: *Náboženské nepokoje*, c.d., s. 26. SOkA Šumpek, fond Orel – tělovýchovná jednota Dubicko, Dějiny jednoty Orla v Dubicku založeného 13. 6. 1920.

⁷⁶ Vztah Orla a Sokola v Dubicku byl velice napjatý. Viz SOkA Šumpek, fond Orel – tělovýchovná jednota Dubicko, Dějiny jednoty Orla v Dubicku založeného 13. 6. 1920; SOkA Šumpek, fond Archiv obce Dubicko, Protokoly obecního zastupitelstva Dubicka od roku 1922. Z nejbouřlivějšího období se zápisy bohužel nezachovaly. Tělovýchovná jednota Sokol v Dubicku, respektive její někteří členové, později působila i uvnitř NO ČČS v Dubicku. O tom bude více pojednáno v oddílu věnovaném Církvi československé.

⁷⁷ SOBEK, J.: *Dějiny Dubicka*, c. d., s. 18; *Z Dubicka*. Moravský sever, 20. 2. 1920, r. 20, č. 10, s. 4 nebo *Z Hrabové*. Moravský sever, 19. 3. 1920, r. 20, č. 14, s. 5.

Výrazný impuls k oficiálnímu rozchodu s římskokatolickou církví nejen v dubické farnosti, ale i na jiných místech Zábřežska dodalo dění na Litovelsku, kde se v té době začala část obyvatelstva několika obcí přihlašovat k Církvi československé. Značný vliv na místní obyvatelstvo měly i oslavy Husova svátku v červenci 1920.⁷⁸ Upálení Mistra Jana Husa bylo jedním z nejhojněji užívaných argumentů pro doložení údajného nepřátelství římskokatolické církve k českému národu. Emoce pomáhalo jítřit i několik kulatých výročí, která spadala do tohoto období. V listopadu 1920 si lidé připomínali 250 let od úmrtí Jana Amose Komenského, v prosinci 1920 uplynulo 300 let od bitvy na Bílé hoře, v červnu 1921 bylo vzpomínáno 300. výročí popravy 27 českých pánů na Staroměstském náměstí a všechna tato jubilea doprovázely přednášky, které vyznívaly proti římskokatolické církvi.

1.5 Změny v náboženském vyznání obyvatelstva Zábřežska

Jak se v meziválečném období změnila náboženská struktura obyvatelstva Zábřežska a jakých výsledků nakonec zdejší přestupové hnutí dosáhlo, to uvádějí následující tabulky⁷⁹:

Sčítání lidu 1910 – celkový počet obyvatel: 31 071

Církev ⁸⁰	1	2	3	4
s.o. Zábřeh	30 739	248	65	19

⁷⁸ Viz oddíl věnovaný Českobratrské církvi evangelické.

⁷⁹ Uvedeny jsou církve, které získaly v soudním okrese Zábřeh nad 25 členů.

⁸⁰ Náboženské vyznání obyvatelstva: 1 – katolické, 2 – evangelické, 3 – izraelské, 4 – jiné. *Spezialortsrepertorium der Österreichischen Länder-Bearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910. X. Mähren. Wien 1918, s. 38-9.*

Sčítání lidu 1921 – celkový počet obyvatel: 30 163

Církev ⁸¹	1	2	3	4	5	6	7
s.o. Zábřeh	26 639	1 002	149	18	1 314	45	966

Sčítání lidu 1930 – celkový počet obyvatel: 31 862

Církev ⁸²	1	2	3	4	5	6	7
s.o. Zábřeh	26 913	1 434	139	55	2 148	35	1 056

V Hrabové se nakonec evangelické více než polovina obyvatel obce přidala k Českobratrské církvi evangelické. Členem církve se stal i místní řídící učitel Antonín Ptáček a polovina zdejších sedláků, včetně toho největšího v obci, Antonína Žváčka. Naopak v sousedním Dubicku se téměř polovina občanů stala členy Církve československé, včetně učitele (již ve výslužbě) Františka Válka, který v Dubicku inicioval vznik řady různorodých spolků a svojí činností usiloval o všeobecné povznesení Dubicka.⁸³ Stejně tak v Bohuslavicích se téměř dvě pětiny obyvatelstva přihlásily k Československé církvi. V Bohuslavicích a zejména v Dubicku však největší sedláci zřejmě zůstaly v římskokatolické církvi.

⁸¹ Náboženské vyznání obyvatelstva: 1 – římskokatolické, 2 – českobratrské evangelické, 3 – evangelické augsburské, 4 – starokatolické, 5 – československé, 6 – izraelské, 7 – bez vyznání. *Sčítání lidu v Republice československé ze dne 15. února 1921*. Díl I. Československá statistika. Svazek 9. Řada VI. (Sčítání lidu, sešit 1). Praha 1924, s. 96-97.

⁸² Náboženské vyznání obyvatelstva: 1 – římskokatolické, 2 – českobratrské evangelické, 3 – německé evangelické, 4 – starokatolické, 5 – československé, 6 – izraelské, 7 – bez vyznání. *Sčítání lidu v Republice československé ze dne 1. prosince 1930*. Díl I. Československá statistika. Svazek 98. Řada VI. (Sčítání lidu, sešit 7). Praha 1934, s. 98-99.

⁸³ *Slovník učitelských osobností okresu Šumperk*. Šumperk 1990, s. 152. Spolu s již dříve zmiňovaným učitelem Františkem Mertou se podílel v roce 1900 na vzniku listu Moravský sever, do kterého rovněž hojně přispíval.

Větší počet členů Českobratrské církve evangelické žil mimo Hrabovou zejména v obcích Janoslavice, Brníčko, Leština, Sudkov a v Zábřehu. Zatímco členové Církve československé vedle Dubicka a Bohuslavic byli soustředěni také v Zábřehu, Hoštejně, Jestřebí, Ráječku, Skaličce a ve Zvoli. A konečně větší počet osob bez vyznání se nalézal v obci Leština, Postřelmov, Sudkov, Rudolfovo a v Zábřehu.

Z hlediska sociálního složení patřili členové CČS a ČCE spíše k chudším částem obyvatelstva. Většinou to byli dělníci, drobní rolníci, případně řemeslníci, na které ve třicátých letech silně doléhala hospodářská krize. Do určité míry odlišné složení měla skupina evangelíků a čechoslováků v Zábřehu. Zde se k nim přidala i řada úředníků a několik majitelů živností. K Českobratrské církvi evangelické se přihlásila i část elity Zábřehu – ředitel gymnázia Rudolf Schenk, okresní soudce a posléze advokát Václav Meixner a lékárník Julius Pospíšil. Církev československá se musela „spokojit“ s (řídícími) učiteli obecných a měšťanských škol.

Profesní skupina učitelů se celkově při sčítání lidu v roce 1921 často přihlašovala k CČS a stavu bez vyznání, méně k ČCE. V římskokatolické církvi jich zde zůstala menšina. Zájem řady učitelů o nové církve však často brzy opadal,⁸⁴ ačkoliv například v Zábřehu stáli v čele zdejší náboženské obce CČS po celé sledované období. Přihlášení se k národní církvi, ať už k CČS nebo k ČCE, bylo na počátku dvacátých let pro některé osoby i určitou módní záležitostí a mělo dokládat jejich pokrokovost, ačkoli již takové osoby žádnou náboženskou potřebu, respektive potřebu církevní příslušnosti, nepociťovaly.

Ke stavu bez vyznání se při sčítání lidu v roce 1921 hlásili lidé v místech s větší koncentrací průmyslu, to byl případ zejména Postřelmova, Sudkova a Zábřehu. V Leštině byla početná skupina sezónních zedníků, kteří odcházeli za prací jinam. Zde mohla mít na poměrně

⁸⁴ Jejich počet by zřejmě odpovídal zjištění, že 30 % učitelů v českých zemích již bylo bez vyznání. Kárník, Z.: *České země v éře První republiky*. Díl I. Praha 2003, s. 318.

vysoký počet osob bez vyznání vliv existence komunistické strany, která v této obci měla silné pozice. V Zábřehu se k bez vyznání hlásila část elit, z nichž část se angažovala ve zdejší Volné myšlence. Stav bez vyznání však nechceme zcela ztotožňovat s ateismem. Jednak se pod něj mohly skrýt i členové státem neuznaných náboženských společností, jednak se tu vyskytl případ, kdy se dotyčný zapsal například jako „ateista a křesťan“. Stav bez vyznání tak spíše mohl signalizovat odmítání církví než samotného náboženství.

1.5 Spory o obecní kaple

Tento fenomén jsme se rozhodli zařadit do oddílu věnovaného hnutí Pryč od Říma, protože se při něm na Zábřežsku většinou nestřetli přímo věřící jednotlivých církví, ale obecní zastupitelstva – v nichž však byli členové nových církví – a příslušné římskokatolické farní úřady.⁸⁵

Přestupové hnutí přineslo na řadě míst výrazné změny v náboženském složení obyvatelstva, které bylo dosud v církevní příslušnosti homogenní. Členové ČCE a CČS se museli vypořádávat s absencí bohoslužebných prostor. V této situaci se některá obecní zastupitelstva pokusila zpřístupnit obecní kaple, které vlastnila a udržovala, občanům všech náboženských vyznání.

Na počátku několika sporů na Zábřežsku stálo zvonění v obecních kaplích při pohřbech nekatolíků. Rakouské zákonodárství, které československý stát v okamžiku svého vzniku přejal, řešilo problematiku konfesijních (obvykle římskokatolických) hřbitovů, na nichž vznikaly oddělení hrobů pro jinověrce. Na Zábřežsku nemáme doklady o tom, že by vydělování těchto oddělení přinášelo nějaké větší problémy. Navíc část/většina hřbitovů již byla obecní a další vznikaly nebo na ně byly převáděny.

⁸⁵ O boji mezi věřícími CČS a římskokatolické církve bude pojednáno v oddíle věnovaném Církvi československé.

První pohřby nekatolíků v obcích byly občas narušovány přihlížejícími.⁸⁶ Problém však nastal ve chvíli, kdy si pozůstalí přáli zazvonit zvony obecních kaplí, jak tomu bylo na vesnicích zvykem. Tyto události stály na počátku dlouholetých sporů mezi obecním zastupitelstvem v Hrabové a v Janoslavicích s římskokatolickými farními úřady v Dubicku a v Rohli.⁸⁷ V reakci na zamítavou žádost farních úřadů dali při pohřbech vyzvánět sami starostové obcí a dotyčné obce se několik let soudily o dispoziční právo, když už ne nad kaplí, tak alespoň nad zvonící. Tím, že československý stát převzal rakouské zákonodárství v oblasti vlastnictví kostelů a kaplí a nové právní předpisy nakonec nevydal,⁸⁸ bylo dispoziční právo na kostely a kaple přiznáno pouze římskokatolické církvi a tyto snahy obecních zastupitelstev byly nakonec neúspěšné. Případy odmítnutí zvonění zemřelému byly, bráno z čistě lidského hlediska, nejcitlivější a snaha obecních zastupitelstev byla v těchto případech nejúpornější. Přitom v některých obcích tato poslední pocta zemřelému obyvateli vesnice probíhala bez problému.⁸⁹

⁸⁶ Jeden takový případ v Janoslavicích zaznamenal V. Hampl. HAMPL, V.: *Náboženské nepokoje*, c. d., s. 25.

⁸⁷ SOKA Šumperk, fond Okresní úřad Zábřeh, kart. 215, inv. č. 1081, složka Hrabová, kaple, porušení dispozičního práva 1920-1924; kart. 215, inv. č. 1081, složka Janoslavice, kaple, porušení dispozičního práva 1922-1925.

⁸⁸ Postup státu a návrhy řešení detailně popisuje studie P. Marka. MAREK, P.: *K problematice tzv. boje o kostely na počátku první Československé republiky*. In: Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Historica, r. 22, sv. 34, 2008, s. 59-73.

⁸⁹ Úplně poslední případ tohoto typu se odehrál v Kamenné v roce 1923. V této téměř čistě německé a katolické obci nešlo ani o člena CČS, ani ČCE, ale o člena německé evangelické církve. Obecní zastupitelstvo si dovolilo zazvonit při pohřbu Rudolfa Anderlitschky, spolumajitele tamní drátovny, která poskytovala zaměstnání řadě obyvatel Kamenné. Proti tomu se však ohradil Římskokatolický farní úřad v Rohli. SOKA Šumperk, fond Okresní úřad Zábřeh, kart. 215, inv. č. 1081, složka Kamenná, kaple, porušení dispozičního práva 1923-1925.

V Bohuslavicích a v Leštině⁹⁰ chtěli obecní zastupitelé, respektive jejich část, zpřístupnit obecní kaple rovnou i ke konání československých, respektive československých bohoslužeb. Zvláště vytrvalí byli v Leštině. Zde obecní zastupitelstvo většinou hlasů rozhodlo v červnu 1921 povolit konání československých bohoslužeb v místní kapli a ty zde byly posléze skutečně konány. Jako v jiných obdobných případech i leštinská obec argumentovala tím, že má právo disponovat svým majetkem, že zákony jsou zastaralé a že je potřeba zajistit rovnoprávnost všech občanů bez ohledu na jejich náboženské vyznání. Na straně farního úřadu se pak opakovaně angažoval Svaz lidových jednot okresu zábřežského, který tlačil okresní a zemskou politickou správu k jednání. V případě se angažovali i lidovecký poslanec Mořic Hruban a samotný arcibiskup Antonín Cyril Stojan.⁹¹

⁹⁰ Tyto případy budou ještě zmíněny v části věnované Církvi československé.

⁹¹ SOkA Šumperk, fond Okresní úřad Zábřeh, kart. 215, inv. č. 1081, složka Leština, kaple, porušení dispozičního práva 1921-1923.

II. Církev československá

1. Reformní hnutí katolického duchovenstva a počátky Církve československé v celostátním měřítku

Počátky Církve československé byly v posledních letech v odborné literatuře podrobně zmapovány.⁹² Na tomto místě proto připomeneme pouze nejdůležitější události.

Závěr Velké války a vznik samostatného Československého státu znovuoživily reformní hnutí uvnitř římskokatolické církve, potlačené v roce 1907 papežskou encyklikou *Pascendi dominici gregis*. Na sklonku roku 1918 byla (znovu)ustanovena organizace kněží s názvem Jednota českého katolického duchovenstva, která v době vzednutých protikatolických nálad nehodlala hájit jen vlastní stavovské zájmy. V nastalých poměrech doufala v možnost prosazení takových změn v církvi, které podle jejího názoru povedou k renesanci katolictví v české společnosti. Svou představu reforem vyjádřila nejuceleněji

⁹² FRÝDL, D.: *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky. Snaha o reformu katolicismu v Čechách a na Moravě*. Brno 2001; MAREK, P.: *Církevní krize na počátku první Československé republiky*. Brno 2005; MAREK, P.: *K problematice církevního rozkolu v Československu v roce 1920*. In: Český časopis historický, r. 99, č. 1, 2001, s. 85-120; MAREK, P.: *Apologetové, nebo kacíři?* Rosice u Brna 1999; MAREK, P.: *České schisma*. Rosice u Brna 2000; MAREK, P. – LACH, J. – ČERVENÝ, V.: *Od katolické moderny k českému církevnímu rozkolu*. Rosice u Brna 2000; MAREK, P.: *K problematice tzv. boje o kostely na počátku první Československé republiky*. In: Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Historica, r. 22, sv. 34, 2008, s. 59-73; MAREK, P.: *K některým aspektům církevní krize na počátku první československé republiky*. In: Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Politologica, r. 3, 2004, s. 161-179; MAREK, P. – BUREHA, V.: *Pravoslavní v Československu v letech 1918-1953*. Brno 2008; MAREK, P.: *Josef Židek. Nástin života a díla reformního kněze, zakladatelské postavy pravoslavné církve na Moravě*. Olomouc 2010; *90 let Církve československé husitské*. Praha 2010; BALATKOVÁ, J.: *Organizační vývoj československé církve (husitské) na Moravě a ve Slezsku*. In: XXVII. mikulovské symposium 2002. Brno 2003, s. 227-241; TONZAR, D.: *Vznik a vývoj novodobé husitské teologie a Církev československá husitská*. Praha 2002.

v červnu 1919 v dokumentu s příznačným názvem *Obnova římskokatolické církve v Československé republice*. Zřízení patriarchátu v Praze, oddělení církve od státu, zavedení nového modelu vnitrocírkevní organizace založeného na principu volitelnosti církevních funkcionářů a na zapojení laiků ve správě církve, liturgie v národním jazyce, to vše mělo z římskokatolické církve podle představ reformního kléru učinit národní a demokratickou instituci, která by zároveň kněžstvu poskytovala příznivé podmínky pro výkon jeho povolání.⁹³ Mezi požadavky vztahujícími se k působení kněží v římskokatolické církvi patřila i úprava celibátních předpisů, přičemž tento bod reforem vyvolal nejvíce rozruchu v řadách kněžstva i mimo něj.

S promyšlením programu a i s reakcí církevní hierarchie na něj se názory samotného reformního kléru stále více diferenciovaly. Radikálně orientovaná část Jednoty se sdružila v takzvané *Ohnisko*, které hodlalo dosáhnout požadovaných změn taktikou *via facti*, cestou činu, tedy praktickým zaváděním reforem s cílem přinutit papeže k jejich povolení.⁹⁴ Neúspěch jednání delegace Jednoty ve Vatikánu a rovněž způsob, jakým došlo v září 1919 k obsazení úřadu pražského arcibiskupa a jaká osobnost byla pro tento post vybrána, pak vedly k další názorové diferenciaci reformního kléru a k další radikalizaci některých kněží. *Ohnisko* bylo jeho členy rozpuštěno a za předsednictví Karla Farského⁹⁵ vznikl Klub reformních kněží Jednoty československého duchovenstva, který přistoupil s ještě větší důsledností k zavádění reformních požadavků. Zatímco *Ohnisko* zůstávalo značně volným uskupením a soustředilo se zejména na propagaci obrodného hnutí a posléze na vybízení kléru k uzavírání manželství,

⁹³ MAREK, P.: *České schisma*, c.d., s. 35-38; MAREK, P.: *Církevní krize*, c. d., s. 89-96, s. 177; MAREK, P.: *K problematice církevního rozkolu*, c. d. 102-106; FRÝDL, D.: *Reformní náboženské hnutí*, c. d. 78-80.

⁹⁴ MAREK, P.: *České schisma*, c.d., s. 53-58; MAREK, P.: *Církevní krize*, c. d., s. 116-119; FRÝDL, D.: *Reformní náboženské hnutí*, c. d. 95-104.

⁹⁵ Karel Farský (1880-1927) se stal zakladatelskou a vůdčí osobností Církve československé. V r. 1924 byl zvolen jejím prvním patriarchou.

Klub začal budovat spolkové struktury a vyzýval nejen k ženitbě kněží, ale i k realizaci dalších požadavků, jako bylo například zakládání farních obcí či zavádění češtiny do bohoslužeb. Mše sloužené v češtině pak měly radikálním kněžím napomoci získat na svou stranu i řadové věřící⁹⁶ a konání českých bohoslužeb o Vánocích roku 1919 je vnímáno zejména samotnými členy Československé církve za důležitý krok k jejímu ustanovení.⁹⁷

Ani cesta činu však k povolení reforem nevedla, naopak nastoupily zákazy a persekuce. Výroky o schismatu, které se v průběhu roku 1919 opakovaně objevovaly spíše jako nátlakový prostředek a jako velice nepravděpodobná alternativa, nabíraly na aktuálnosti. Část kněží, která ztratila víru v reformovatelnost římskokatolické církve a která zároveň nechtěla ustoupit ze svých požadavků, nakonec odhlasovala na schůzi Klubu reformního kněžstva konané na Smíchově dne 8. ledna 1920 vznik nové církve - Církve československé. Už po roce existence se k této církvi hlásilo půl milionu věřících.

Vyhlášením nové církevní organizace se jejím zakladatelům otevřela možnost realizovat reformní požadavky Jednoty. Opuštěním římskokatolické církve však překročili práh katolického obrodného hnutí a museli začít řešit nové problémy. Například tím, že katolické reformní hnutí záměrně rezignovalo na oblast dogmatiky⁹⁸, nastalo pro novou církev dlouhé období teologického hledání, jehož nejbouřlivější etapa se kryje s tzv. pravoslavnou krizí v ČČS. Aby církev započala skutečnou existenci, bylo zároveň potřeba začít od základů budovat její organizační strukturu. Východiskem tu byl program Jednoty katolického

⁹⁶ MAREK, P.: *České schisma*, c.d., s. 57-58; MAREK, P.: *Církevní krize*, c. d., s. 119-131; FRÝDL, D.: *Reformní náboženské hnutí*, c. d. 119-124..

⁹⁷ FRÝDL, D.: *Reformní náboženské hnutí*, c. d. 137-141; Týž: *Zrod Církve československé (husitské)*. In: 90 let Církve československé husitské. Praha 2010, s.17 a 28. GABRIEL, F.: *Bohoslužebný život Církve československé husitské*. In: 90 let Církve československé husitské. Praha 2010, s. 176; BALATKOVÁ, J.: *Organizační vývoj*, c. d. s. 227.

⁹⁸ MAREK, P.: *Církevní krize*, c. d., s. 212 an.

duchovenstva.⁹⁹ Nalézt optimální podobu však nebylo snadné.¹⁰⁰ Pro zajištění chodu církve bylo rovněž nutné obstarat zdroj financí, jelikož příspěvky věřících nestačily sanovat veškeré potřeby. Nová církev také musela zaujmout určitý postoj ke státu (a stát k ní). Rozhodla se požádat o státní schválení. Toho se jí dostalo - po jistém váhání státních úřadů, protože církev dosud nesplňovala základní požadavky, aby mohla být podle zákona schválena - již v září 1920. To bylo důležitým krokem i pro řešení ekonomických problémů církve. Stát se tuto církev nakonec rozhodl finančně podporovat. Ve státním rozpočtu na rok 1923 bylo na CČS poprvé pamatováno státní dotací¹⁰¹, systémově pak byly finanční závazky státu vůči CČS řešeny tzv. kongruovým zákonem z roku 1926.¹⁰² Mimo to stát poskytoval nové církvi jistou subvenci na stavbu bohoslužebných prostor, kterých se jí nedostávalo. V roce 1921 církev přijala svoji první ústavu¹⁰³ a postupně byly uváděny v život a státně schvalovány ústřední rada, diecézní rady a jednotlivé náboženské obce jakožto základní stavební jednotky církve. Nic z toho se však neobešlo bez komplikací, protože dokumentace ze strany obcí nebývala úplná.

Volba prvního patriarchy v červnu 1924, odchod pravoslavné skupiny z církve a první řádný sněm CČS v srpnu 1924 pak uzavírají počáteční etapu budování církve.¹⁰⁴

2. Postoj a role Moravy v reformním hnutí katolického duchovenstva a při vzniku Církve československé

⁹⁹ FRÝDL, D.: *Zrod Církve československé (husitské)*, c. d., s. 23.

¹⁰⁰ KAŇÁK, B. – ČERVENÝ, V.: *Zápas o ideovou orientaci(1920-1924)*. In: 90 let Církve československé husitské. Praha 2010, s. 31-42; MAREK, P.: *Církevní krize*, c. d., s. 252 an.

¹⁰¹ MAREK, P.: *Církevní krize*, c. d., s. 259-260; .; MAREK, P.: *K problematice tzv. boje o kostely*, c. d. 67-72.

¹⁰² KOVÁŘ, F.: *Deset let Československé církve 1920-1930*. Praha 1930, s. 47.

¹⁰³ Ačkoliv ta měla být již součástí žádosti o státní uznání církve.

¹⁰⁴ Pravoslavná krize bude osvětlena v jedné z dalších kapitol.

Římskokatolické kněžstvo na Moravě bylo k aktivitám Jednoty katolického duchovenstva v Čechách zdrženlivější.¹⁰⁵ Ačkoliv si pražská Jednota přála zastřešovat veškeré reformní kněžstvo, na Moravě byl klérus organizován ve dvojici diecézních jednot. Ty se na rozdíl od pražské Jednoty snažily postupovat v určité shodě se svými biskupy (zejména v brněnské diecézi) a ve srovnání s Čechami byly ve svých názorech konzervativnější a s pražským programem se zcela neztotožňovaly.¹⁰⁶

Postup pražské Jednoty hájil na Moravě list Právo národa, jehož vydavatelem byl kněz Matěj Pavlík¹⁰⁷. Tento list se vzápětí stal tribunou radikálního křídla reformistů. Ti také – po výzvě Jednoty k založení svazu zemských jednot – zřídili v září 1919 Zemskou jednotu moravsko-slezského duchovenstva, která představovala moravskou frakci Ohniska a způsobila další roztrpčení mezi českým a moravským klérem.

Samotné vyhlášení Církve československé nemělo na Moravě takový ohlas jako v Čechách. Do nové církve zde vstoupilo méně kněží i věřících. Přesto, nebo možná právě proto, probíhal organizační vývoj na Moravě rychlejším tempem než v Čechách. První náboženská obec Církve československé, které se dostalo státního uznání, byla ta ve Velké Bystřici u Olomouce. Rovněž ustanovování diecézí probíhalo rychleji na Moravě: moravsko-slezská diecéze vznikla jako první v celé církvi¹⁰⁸ a jako první získala i státní uznání.¹⁰⁹ Postup Moravanů v organizačních záležitostech, však nebyl v Čechách přijímán zcela

¹⁰⁵ Následující dva odstavce byly zpracovány podle prací Pavla Marka *České schisma* a Davida Frýdla *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky*.

¹⁰⁶ Zvláště v otázce celibátu.

¹⁰⁷ Matěj Pavlík (1879-1942) rovněž vstoupil do Církve československé a stal se jejím biskupem. Zde byl brzy získán pro ideu pravoslavi a poté, co se mu ji v ČČS nepodařilo prosadit, z církve odešel. Následně se stal vůdčí osobností pravoslavné církve.

¹⁰⁸ Vzápětí se rozdělila na moravskou a ostravskou diecézi.

¹⁰⁹ BALATKOVÁ, J.: *Organizační vývoj*, c. d.; MAREK, P.: *Církevní krize*, c. d., s. 254-256.

pozitivně. Například zřízení Zemské rady starších jako ústředí církve pro Moravu a Slezsko, které předcházelo vzniku moravsko-slezské diecézní rady, bylo vnímáno jako určitý separatismus Moravy vůči pražskému vedení.¹¹⁰

3. Počátky Církve československé na Zábřežsku 1920-1923

Na Zábřežsku vznikala Církev československá „zdola“, tj. bez účasti nějakého kněze, který by věřící ze své farnosti převedl do nové církve, což byl zřejmě nejobvyklejší způsob. Žádný na Zábřežsku působící římskokatolický kněz do Církve československé nevstoupil.

V reformním hnutí katolického duchovenstva se snad mohl nějak výrazněji angažovat zábřežský farář Jan Malota, jenž byl zvolen v listopadu 1918 do výboru olomoucké diecézní jednoty¹¹¹, která však byla, jak už bylo zmíněno dříve, ve srovnání s Čechami značně umírněná. Na veřejnosti¹¹² se ale žádné zprávy o nějakém reformním působení zdejšího kléru neobjevovaly. List Československé strany lidové Nová severní Morava o reformním hnutí uvnitř římskokatolické církve neinformoval vůbec, Moravský sever nejvíce zaujaly bohoslužby v češtině, sňatky kněží a působení římskokatolických duchovních v jiných politických stranách než byla katolická Československá strana lidová.¹¹³ Se zájmem pak bylo informováno – vcelku pochopitelně vzhledem k zaměření listu – o represivních opatřeních církevní hierarchie vůči stále ještě vzdorující Jednotě.

¹¹⁰ Na moravské straně pak skutečně existovala určitá nespokojenost s pražským vedením, za níž podle Pavla Marka stály především odlišné představy o budoucím směřování církve. MAREK, P.: *Církevní krize*, c. d., s. 254.

¹¹¹ MAREK, P.: *České schisma*, c.d., s. 191.

¹¹² Tou jsou zde myšleny zprávy uveřejňované v Moravském severu a v Nové severní Moravě.

¹¹³ Pokud se na Moravě kněz angažoval v politice, pak to téměř vždy byla ČSL, což byl další rozdíl mezi Čechy a Moravou a další důvod k nedůvěře moravského kléru k Jednotě katolického duchovenstva v Čechách. MAREK, P.: *Církevní krize*, c. d., s. 27 a 74-76.

Požadavek Jednoty i Klubu reformních kněží na bohoslužby v češtině však mezi zdejšími občany nezůstal úplně bez odezvy. Starostenský sbor zábřežského okresu se na svém zasedání 27. ledna 1920 usnesl, aby obce žádaly po příslušných farních úřadech české bohoslužby,¹¹⁴ a jak dokládají archivní materiály římskokatolických farních úřadů v Dubicku a v Zábřehu, některá obecní zastupitelstva svým duchovním správcům skutečně takové žádosti zaslala. Ať už se jednalo o upřímné přání věřících, nebo o vítanou záminku ke kritice římskokatolické církve, žádosti totožného znění obdržel farní úřad v Dubicku od obcí Bohuslavice a Dubicko,¹¹⁵ a to dokonce ještě v prosinci 1919, a farní úřad v Zábřehu od obcí Nemile a Lupěné v březnu 1920.¹¹⁶ Obec Hrabová zřejmě farnímu úřadu v Dubicku žádnou podobnou výzvu nezaslala. Snad v tom lze již spatřovat počátky odlišného náboženského vývoje obcí dubické farnosti.

3.1 První přednášky, bohoslužby a počátky organizace

Pro počáteční období působení Církve československé na Zábřežsku neposkytují archivy této církve dostatek informací, proto budou první měsíce a roky rekonstruovány za hojného přispění zpráv a polemik obsažených v místních novinách.

¹¹⁴ SOkA Šumperk, fond Starostenský sbor okresu Zábřeh, Zápisy 1914-1937, nestr. – Protokol z výborové schůze starostenského sboru konané dne 27. ledna 1920.

¹¹⁵ SOkA Šumperk, fond Farní úřad Dubicko, Ex pastoratione – dopis obecního zastupitelstva v Dubicku ze dne 31. prosince 1919 a dopis obecního zastupitelstva v Bohuslavicích z 26. prosince 1919. Při srovnání sčítacích operátů obce Dubicko, protokolů z jednání obecního zastupitelstva a podpisů na listině zaslané farnímu úřadu se ukazuje, že onen dopis podepsal i lidovec. Přání českých bohoslužeb se tedy nevztahovalo jen na budoucí čechoslováky, ale bylo zřejmě všeobecnější; SOkA Šumperk, fond Archiv obce Dubicko, Protokolární kniha obecního zastupitelstva, nestr.; SOkA Šumperk, fond Okresní úřad Zábřeh, inv. č. 1865, fascikl 5.

¹¹⁶ SOkA Šumperk, fond Farní úřad Zábřeh, kart. 29, inv. č. 213, Různé – dopis zastupitelstva obce Nemile ze dne 15. března 1920 a dopis zastupitelstva obce Lupěné ze dne 25. března 1920

O ustanovení Církve československé byli čtenáři zdejších listů zpraveni okamžitě¹¹⁷, Moravský sever se stal obhájcem nové církve a přinášel informace o jejím postupu v Československu. V první polovině roku 1920 se Církev československá na Zábřežsku – soudě podle absence zpráv v tisku – ještě oficiálně neprosadila. Moravský sever mohl prozatím informovat pouze o velmi pozvolném nástupu Českobratrské církve evangelické v Zábřehu. Klid zde však rozhodně nepanoval. Například v dubické římskokatolické farnosti, jak jsme již uvedli na jiném místě, už delší dobu vládly značně napjaté poměry mezi částí farníků a jejich duchovními správci, farářem Ferdinandem Zajícem a kaplanem Josefem Horáčkem. Toto napětí nezmírnilo ani rozhodnutí dubických kněží z jara 1920 konat církví povolené části některých bohoslužebných obřadů v češtině.¹¹⁸ Dubicko už směřovalo k Církvi československé, což dokládá i posměšná zpráva z Nové severní Moravy, v níž se v souvislosti s oznámením o ženitbě jednoho bývalého římskokatolického kněze původem z Dubicka píše o „církvi dubické“ a že „nyní teprve víme, proč se jistí páni v Dubicku tolik naparovali pro „reformy“.¹¹⁹

Závěrečným impulsem k rozchodu s římskokatolickou církví se v dubické farnosti¹²⁰ a zřejmě i na jiných místech Zábřežska stal vývoj na Litovelsku,¹²¹ kde v červenci 1920 část obyvatelstva několika obcí oficiálně přešla i se svým duchovním správcem do Církve

¹¹⁷ Poprvé už v noticce z 9. ledna 1920 otištěné v Moravském severu. *Dne 5. ledna ...* (rubrika Z Čech, Moravy a Slezska). *Moravský sever*, 9. 1. 1920, r. 20, č. 4, s. 2.

¹¹⁸ SOBEK, J.: *Dějiny Dubicka*, c.d., s. 18-19; *Z Dubicka*. Nová severní Morava, 28. 5. 1920, r. 2, č. 22, s. 4.

¹¹⁹ *Z Dubicka*. Nová severní Morava, 13. 3. 1920, r. 2, č. 11, s. 4-5.

¹²⁰ Viz dopady přednášky Františka Hlupého v Hrabové.

¹²¹ Děni na Litovelsku a Zábřežsku bylo úzce provázáno, což bude ještě doloženo.

československé.¹²² K rozhodování obyvatel rovněž napomohly právě probíhající oslavy Husova svátku.¹²³

Ve druhé polovině července roku 1920 byl už na Zábřežsku zřejmě značný zájem o novou církev, čemuž napovídá založení jejího věstníku v Moravském severu. Zde bylo možné nalézt informace o plánovaných akcích Církve československé na Zábřežsku, pořad bohoslužeb i organizační sdělení členům.

Ačkoliv byla v Dubicku v červenci 1920 již část obyvatelstva rozhodnuta o vstupu do Církve československé,¹²⁴ byli sem i nadále v rámci společného postupu vůči římskokatolické církvi zváni českobratřští faráři k účasti na přednáškách a táborech lidu. Jedno z prvních velkých shromáždění s jasně náboženským motivem se v Dubicku odehrálo 25. července 1920. Ten den k místním promlouval na téma „Hus a dnešní doba“ českobratrský evangelický farář Kamil Nagy a posléze pronesl svoji řeč o kněžském celibátu bývalý římskokatolický kněz a dubický rodák Jaroslav Hošek.¹²⁵

V Bohuslavicích v červenci 1920 promluvil o Církvi československé místní rodák a římskokatolický novokněz Jan Verner,¹²⁶ zřejmě ve snaze odvrátit své spoluobčany od vstupu do jiné církve. Přestupovému hnutí v Bohuslavicích tím však nezabránil. V září 1920 bohuslavický starosta Rudolf Skyva navrhl celému obecnímu zastupitelstvu, aby vystoupilo

¹²² ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 35, inv. č. 202. Srov. MAREK, P.: *Josef Židek*, c. d., s. 46-52.

¹²³ MAREK, P.: *Josef Židek*, c. d., s. 47 an.; ZAO, pobočka Olomouc, fond ZRS CČS OL, kart. 202, inv. č. 35; Moravský sever v těchto letech náboženské hnutí na Litovelsku pozorně sledoval.

¹²⁴ Dubicko bylo prvním místem, kam českobratrský evangelický vikář Rudolf Šedý zamířil představovat svou církev, jak ale na místě zjistil, zdejší se už přikláněli k Církvi československé. Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, Pamětní kniha Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, nestr.

¹²⁵ *Z Dubicka*. Nová severní Morava, 30. 7. 1920, r. 2, č. 31, s. 2-3; *Z Dubicka*. Moravský sever, 30. 7. 1920, r. 20, č. 33, s. 4.

¹²⁶ *P. Jan Werner*.... Nová severní Morava, 15. 7. 1920, r. 2, č. 29, s. 2.

z římskokatolické církve, což sice nebylo přijato¹²⁷, ale sám Skyva se stal agilním členem CČS.

V Zábřehu o sobě dala Církev československá vědět veřejnou schůzí konanou 9. srpna 1920 v hostinci R. Morávka v Krumpachu, na níž jako hlavní řečník promluvil o reformním hnutí Církvě československé čelný představitel CČS Emil Dlouhý-Pokorný. Tato schůze měla podle zpráv v tisku velice bouřlivý průběh. Mezi posluchači došlo nejen ke slovní, ale i fyzické potyčce. Napaden byl zvolený předseda schůze, což mělo i dohru u soudu, a celá akce byla poté dokončena v prostorách sokolovny.¹²⁸ Kruhy okolo Nové severní Moravy vnímaly tuto schůzi velice negativně, což pramenilo i z toho, že se odehrála právě v Krumpachu – sídle Katolického domu a řady katolických spolků a tradiční baště Československé strany lidové. Členy Církvě československé pak byla zmíněná schůze považována za důležitý mezník v rozvoji církve v Zábřehu.¹²⁹ I podle zpráv v tehdejších Moravském severu se od té chvíle množily dotazy týkající se CČS a také prý přihlášky do ní.¹³⁰ Tehdy však bylo velice obtížně zajistit pro Zábřežsko československého kněze nebo alespoň laického řečníka, ohlašované přednášky i bohoslužby byly z tohoto důvodu často

¹²⁷ SOBEK, J.: *Dějiny Dubicka*, c.d., s. 19; *Z Bohuslavic*. Nová severní Morava, 1. 10. 1920, r. 2, č. 40, s. 2; *Z Bohuslavic*. Moravský sever, 15. 10. 1920, r. 20, č. 44, s. 4.

¹²⁸ *Politicko-náboženská agitace československé a českobratrské církve v Zábřeze*. Nová severní Morava, 13. 8. 1920, r. 2, č. 33, s. 1; *Ku schůzi československé církve v Zábřeze*. Tamtéž, s. 1; *Několik poznámek ku schůzi československé církve v Krumpachu*. Nová severní Morava, 20. 8. 1920, r. 2, č. 34, s. 2-3; *Schůze čsl. církve*. Nová severní Morava, 27. 8. 1920, r. 2, č. 35, s. 2; *Veřejnou schůzi lidu ...* Moravský sever, 6. 8. 1920, r. 20, č. 34, s. 2; *Klerikální výklad svobody v Krumpachu*. Moravský sever, 13. 8. 1920, r. 20, č. 35, s. 3; *Nepromluvíš křivého svědectví ...* Moravský sever, 20. 8. 1920, r. 20, č. 36, s. 2-3; *Rekord lží*. Moravský sever, 27. 8. 1920, r. 20, č. 37, s. 2-3.

¹²⁹ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 265, inv. č. 2005, Vývoj náboženské obce Církvě československé v Zábřeze v letech 1920-1944, s.2.

¹³⁰ *Věstník církve československé*. Moravský sever, 13. 8. 1920, r. 20, č. 35, s. 6.

odvolávány.¹³¹ Zřejmě první československé bohoslužby na Zábřežsku mohli zájemci shlédnout 26. září 1920 v Dubicku na návsi. Československou mši tehdy sloužil Emil Dlouhý-Pokorný. Odpoledne se v Dubicku konal ještě velký tábor lidu.¹³² Tyto bohoslužby pak představují důležitý krok v rozmachu CČS na Zábřežsku. Náboženské obřady v češtině měly velký propagační potenciál; zde mohla církev názorně ukázat svůj tolik proklamovaný národní charakter.

Až do příchodu prvního duchovního správce do Dubicka v závěru března 1921 se přitom podařilo uskutečnit na Zábřežsku z důvodu nedostatku kněží a jejich zaneprázdněnosti zřejmě jen několik dalších bohoslužeb.¹³³ Další bezpečně doložené jsou ty o Vánocích 1920 v Dubicku, v únoru 1921 ve Zvoli¹³⁴ a v březnu 1921 v Hoštejně.¹³⁵ Členové církve si tak zřejmě prozatím museli vystačit převážně s přednáškami.

Téměř okamžitě přistoupili noví členové Církve československé na Zábřežsku k organizační činnosti. V Zábřežsku vznikl „Zatímní výbor CČS v Zábřežsku“¹³⁶, který údajně

¹³¹ Viz zprávy v tehdejším Moravském severu.

¹³² *Československé bohoslužby v Dubicku ...* . Moravský sever, 24. 9. 1920, r. 20, č. 41, s. 3; *Československé bohoslužby v Dubicku ...* . Moravský sever, 1. 10. 1920, r. 20, č. 42, s. 2; *Z farnosti dubické*. Moravský sever, 8. 10. 1920, r. 20, č. 43, s. 3; *V Dubicku ...* . Nová severní Morava, 1. 10. 1920, r. 2, č. 40, s. 2; *Ještě k čs. cirkusu v Dubicku*. Nová severní Morava, 15. 10. 1920, r. 2, č. 42, s. 3.

¹³³ Ačkoliv kronika NO CČS v Dubicku naznačuje, že se bohoslužby v Dubicku podařilo zajistit častěji. Kronika NO CČS Dubicko, I. díl, nestr. Proti tomu ale zase mluví výzva adresovaná dubickému faráři z prosince 1920, v níž se uvádí, že místní čechoslováci právě chystají od 26. září 1920 teprve první další bohoslužby. *Zasláno*. Moravský sever, 10. 12. 1920, r. 20, č. 52, s. 4.

¹³⁴ Obě odsloužil litovelský duchovní Karel Koudelka.

¹³⁵ *Náboženská obce církve československé v Dubicku zve ...* . Moravský sever, 24. 12. 1920, r. 21, č. 2, s. 4; *Ze Zvole*. Moravský sever, 4. 3. 1921, r. 21, č. 12, s. 5; *Bohoslužby církve československé ...* . Moravský sever, 18. 3. 1921, r. 21, č. 14, s. 3.

¹³⁶ *Do Zábřežska a okolí ...* . Moravský sever, 26. 11. 1920, r. 20, č. 50, s. 1.

figuroval jako organizátor už u srpnové schůze v Krumpachu.¹³⁷ Obdobný výbor existoval i v Dubicku a brzy i na dalších místech. Jednotlivá střediska přitom fungovala na sobě značně nezávisle, s výjimkou Dubicka a Bohuslavic, které od počátku tvořily jeden celek. Mezi první pracovníky a agitátory církve v Dubicku patřili například malozemědělec František Urbášek, řídicí učitel ve výslužbě a rolník František Válek, obchodník Jan Hošek nebo poštovní František Mačkal. V Bohuslavicích se do služeb nové církve dali rolníci Josef Koruna a Rudolf Skyva. V Zábřehu to byli řídicí učitel I. české obecné školy Jan Karkoš nebo učitel chlapecké měšťanské školy František Holek. V závěru roku 1920 se začalo nové středisko CČS tvořit ve Zvoli. V listopadu 1920 zde za účasti československého kněze Josefa Žídka z Chudobína proběhla první schůze CČS s přednáškou na téma „Český národ a Řím“,¹³⁸ v únoru 1921 se zde konaly první bohoslužby. Důvěrníkem a nadšeným pracovníkem CČS ve Zvoli se stal poštovní Martin Polc, velice aktivní byl i železniční zřízenec Antonín Rýdl.

3.2 Duchovenská správa a další organizace

V závěru roku 1920 bylo na Zábřežsku, zvláště v Dubicku a jeho okolí, příslušníků Církve československé zřejmě již značné množství, protože personální referent Zemské rady starších v Olomouci Josef Žídek považoval obsazení Dubicka duchovním správcem za jeden z nejnaléhavějších úkolů.¹³⁹ Prozatím byly propagace a výkon náboženských úkonů prováděny podle možností, kým jen to šlo. Nejčastěji na Zábřežsku jako řečník vystupoval a

¹³⁷ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 265, inv. č. 2005, Vývoj náboženské obce Církve československé v Zábřeze v letech 1920-1944, s.2.

¹³⁸ *Ze Zvole*. Nová severní Morava, 19. 11. 1920, r. 2, č. 47, s. 2; ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 36, inv. č. 203, přípis Čs. duchovní správy v Chudobíně Zemské radě starších v Olomouci ze dne 15. 11. 1920

¹³⁹ ZAO, pobočka Olomouc, fond ZRS CČS OL, inv. č. 1, Zápisy o schůzích ZRS 2. XI. 1920-5. III. 1921, s. 19 - Zápis o schůzi ZRS 18. 12. 1920.

případně i konal bohoslužby Karel Koudelka, československý kněz z Litovle. Rovněž zde působil zmiňovaný Josef Žídek, duchovní z Chudobína na Litovelsku. Pod jeho správou ostatně v této době Zábřežsko a také Šumpersko spadalo. V Chudobíně měly být do příchodu duchovního do Dubicka pořizovány první matriční zápisy.¹⁴⁰ Podle zprávy z prosince 1920 dojížděl Josef Žídek do Dubicka každý týden¹⁴¹, mimo to zde měli místní členové CČS konat pravidelné debatní večery s náboženským obsahem.¹⁴² Novinové zprávy se však spíše zmiňují o činnosti Karla Koudelky. Žídkovo jméno se v nich příliš neobjevuje. Možná to bylo způsobeno tím, že Karel Koudelka volil ve srovnání s Josefem Žídkem více konfrontační styl. Na některé Koudelkovy schůze bylo vzpomínáno ještě po letech.¹⁴³ Členové CČS v Zábřehu si litovelského duchovního cenili natolik, že diecézní radu na podzim 1921 neúspěšně žádali o jeho dlouhodobější vyslání na Zábřežsko za účelem konání propagačních přednášek.¹⁴⁴

Na jaře roku 1921 se objevují první informace o Církvi československé v Hoštejně – 20. března zde byla sloužena československé mše.¹⁴⁵ Dubicko (s Bohuslavicemi), Zábřeh, Zvole a Hoštejn pak představují hlavní centra Církve československé na Zábřežsku. Vedle

¹⁴⁰ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 137 – vyplněný dotazník Farního úřadu CČS v Dubicku ze dne 5. března 1948.

¹⁴¹ Zda při té příležitosti konal v Dubicku i bohoslužby, to ve své zprávě neuvádí.

¹⁴² ZAO, pobočka Olomouc, fond ZRS CČS OL, kart. 3, inv. č. 95 – Referát o organizační činnosti v NO v Chudobíně, 13. 12, 1920. Srov. Kronika NO CČS Dubicko, I. díl, nestr.

¹⁴³ Například na bouřlivou schůzi konanou 13. ledna 1921 v Dubicku, na níž se „utkal“ s římskokatolickým knězem Františkem Hrachovským z Olomouce. Viz tehdejší Moravský sever a Nová severní Morava, Kronika NO CČS Dubicko, I. díl, nestr. nebo HAMPL, V.: *Náboženské nepokoje*, c. d., s. 27-28.

¹⁴⁴ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 87, inv. č. 519 – dopis rady starších církve československé v Zábřeze, září 1920.

¹⁴⁵ *Bohoslužby církve československé ...* . Moravský sever, 18. 3. 1921, r. 21, č. 14, s. 3.

toho se Církev československá výrazněji prosadila i v několika obcích na Šumpersku¹⁴⁶. Zde se jejím prvním centrem stal Bohdík, ačkoliv se v něm jako první pokoušela uchytit Českobratrská církev evangelická.¹⁴⁷

Zábřežsko a Šumpersko se však v dané době muselo obejít bez stálého duchovního. Prozatím pokračovala organizační činnost zdejších čechoslováků. Nejdále postoupila – soudě podle Věstníku CČS v Moravském severu – v Zábřehu. Zatímní výbor už měl svoji úřadovnu v místní knihtiskárně a vyzýval příslušníky CČS z okolních obcí k utváření sítě důvěrníků, aby tak spolu byli v lepším kontaktu.¹⁴⁸ V březnu 1921 pak bylo v Zábřehu přistoupeno k vydávání členských legitimací.¹⁴⁹ V průběhu roku 1921 zahajovaly na jednotlivých místech svoji činnost z řádných valných hromad vzešlé rady starších, resp. místní výbory.¹⁵⁰ Stalo se

¹⁴⁶ Ve srovnání se Zábřežskem se tak stalo s jistým časovým zpožděním; až v době po provedení prvního sčítání lidu v ČSR. Srov. *Sčítání lidu v Republice československé ze dne 15. února 1921*, c. d.

¹⁴⁷ Podle informací Moravského severu měla zdejší manifestaci před nadcházejícím 6. červencem 1920 doprovázet přednáška českobratrského faráře Františka Prudkého z Olomouce. Vzápětí zde 18. července konal českobratrské bohoslužby vikář Rudolf Šedý ze Svěbohova a poté znovu 25. července v doprovodu Kamila Nagye. *Z Českého Bohdíkova*. Moravský sever, 2. 7. 1920, r. 20, č. 29, s. 4; *Kulturní boj ...*. Moravský sever, 9. 7. 1920, r. 20, č. 30, s. 3; *Z Českého Bohdíkova*. Moravský sever, 16. 7. 1920, r. 20, č. 31, s. 4.; *Českobratrskou pobožnost v Českém Bohdíkově ...*. Moravský sever, 23. 7. 1920, r. 20, č. 32, s. 3; Přesto zdejší obyvatelé dali přednost Církvi československé.

¹⁴⁸ *Věstník církve československé*. Moravský sever, 3. 12. 1920, r. 20, č. 51, s. 4.

¹⁴⁹ *Upozornění*. Moravský sever, 4. 3. 1921, r. 21, č. 12, s. 2. Přes veškerou organizaci byly v seznamech členů stále velké zmatky. Tak se stalo, že Zábřeh na prvním sjezdu delegátů NO v Přerově zastupoval a část pošty od ZRS/DR přebíral Alfons Frömel, který v téže době působil jako jednatel Volné myšlenky v Zábřehu. ZAO, pobočka Olomouc, fond ZRS CČS OL, kart. 2, inv. č. 83; ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 87, inv. č. 519 – korespondence z prosince 1921 a z března 1922.

¹⁵⁰ Název „rada starších“ vztahující se na výkonný orgán náboženské obce, kterou mj. zastupoval vůči světským i církevním úřadům, měl být vyhrazen pouze pro volený výbor mateřské obce. V ostatních místech náboženské obce měly vznikat „místní výbory“, které byly radě starších podřízeny. V praxi však název „rada starších“ používaly i místní výbory.

tak v Zábřehu, Dubicku, Hoštejně a ve Zvoli, na Šumpersku v Bohdíkově a v Bludově.¹⁵¹ V dalších letech k nim přibývaly další místní výbory ustanovené na místech, ve kterých se Církvi československé podařilo získat větší počet stoupců.

Dne 26. března 1921¹⁵² nadešel pro čechoslováky na Zábřežsku dlouho očekávaný okamžik. Toho dne nastoupil místo duchovního správce v Dubicku první kněz Josef Krkoška. Od této chvíle mohly být aktivity Církve československé na Zábřežsku a Šumpersku intenzivnější. Zábřeh se konečně dočkal několikrát avizovaných a následně zrušených prvních československých bohoslužeb, a to 10. dubna 1921.¹⁵³ Také Bohdíkov poprvé poznal československé obřady. Bohoslužby se zde konaly 21. června 1921.¹⁵⁴ Duchovní byl ubytován v Bohuslavicích u předsedy rady starších Josefa Koruny, kde byla zřízena i farní kancelář.

Československá církev se prostřednictvím činnosti Josefa Krkošky a Karla Koudelky, který sem stále jezdil vypomáhat, snažila rozšířit svůj vliv i na dalších místech, jako byly Stavenice (soudní okres Mohelnice), Ráječek, Leština, Skalička, Bludov (soudní okres Šumperk), Jestřebí nebo Rájec.¹⁵⁵ Zároveň bylo možné intenzivněji pracovat v dosavadních střediscích. Oblast, v níž měl Josef Krkoška vykonávat duchovní správu, však byla příliš

¹⁵¹ ZAO, pobočka Olomouc, fond ZRS CČS OL, kart. 2, inv. č. 150.

¹⁵² ZAO, pobočka Olomouc, fond ZRS CČS OL, kart. 3, inv. č. 114 – list Výboru církve československé v Dubicku Zemské radě starších pro Moravu a Slezsko z března 1921. V literatuře se objevují různá chybná data týkající se nástupu prvního duchovního v Dubicku, a to už od Schematismu z r. 1933 - POKORNÝ, F.: *Schematismus*, c. d., s. 332 (uvádí srpen 1920). Dokonce i kronika NO CČS v Dubicku uvádí nesprávný údaj. Krkoškův příchod klade do roku 1922. Kronika NO CČS Dubicko, I. díl, nestr.

¹⁵³ *Věstník církve československé v Zábřeze*. Moravský sever, 8. 4. 1921, r. 21, č. 17, s. 4; *První československé bohoslužby v Zábřeze ...*. Moravský sever, 15. 4. 1921, r. 21, č. 18, s. 2.

¹⁵⁴ Archiv NO Církve československé husitské v Hosticích, Vývoj náboženské obce Církve Československé v Hosticích n/Mor v letech 1920- 1944, s. 7.

¹⁵⁵ Viz tehdejší Moravský sever.

rozlehlá a nebylo v jeho silách vyhovět všem přáním a požadavkům věřících. Brzy se navíc dostal do sporu s radou starších v Dubicku. Ta měla výhrady nejen ke způsobu výkonu duchovní správy, ale i k jeho osobnímu životu.¹⁵⁶ Vše skončilo, k nemalé radosti zdejších katolíků,¹⁵⁷ odchodem Josefa Krkošky z Dubicka po necelém roce činnosti.¹⁵⁸

3.3 Otázka bohoslužebných prostor

Tak jako jinde v republice i zde na Zábřežsku se musela Církev československá vyrovnat s naprostým nedostatkem bohoslužebných prostor a i zde došlo k případu násilného boje o kostel mezi věřícími římskokatolické a československé církve.

První bohoslužby byly na Zábřežsku slouženy na náměstích, návších apod. To na jednu stranu vyhovovalo jejich do značné míry manifestačnímu charakteru, na druhé straně však bylo jejich konání závislé na rozmarech počasí a jejich revoluční náboj také nemohl nevydržet navždy. Hostinské sály, sokolovny, soukromé byty a následně i školy, na tato místa se brzy přesunul výkon československých obřadů. Věřící zvyklí na kostel se s tím vyrovnávali obtížně. Přáli si být rovnoprávnou církví, vždyť na kostely a kaple celá léta přispívali a mnohdy se podíleli i na jejich stavbě. Kaple byly navíc často přímo majetkem obcí, které byly povinny je udržovat. Není divu, že i příslušníci Církve československé (a případně i Českobratrské církve evangelické) chtěli mít na jejich užívání podíl. Proč k tomu nedošlo, bylo osvětleno na jiném místě. Zde bychom se chtěli zaměřit na ty případy sporů o bohoslužebné prostory, k nimž došlo v soudním okresu Zábřeh a v nichž se angažovali členové CČS přímo, bez zprostředkující úlohy obecních zastupitelstev. Tento typ představuje

¹⁵⁶ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 137 – dopis od 12 členů NO v Dubicku adresovaný biskupu Gorazdovi ze dne 17. 1. 1922.

¹⁵⁷ *Zajímavé*. Nová severní Morava, 3. 2. 1922, r. 4, č. 6, s. 3.

¹⁵⁸ Dne 1. února 1922 předal duchovní správu svému nástupci. ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 137 – dopis Duchovní správy CČS v Dubicku adresovaný diecézní radě ze dne 1. 2. 1922.

především boj o dubický kostel v květnu 1921. Samotný průběh srážky mezi věřícími v Dubicku podrobně popsal ve své studii V. Hampl,¹⁵⁹ my se proto zaměříme na události, které tomuto boji předcházely a které po něm následovaly.

Nejnapjatější situace se utvořila, jak už bylo několikrát uvedeno, mezi bývalými farníky římskokatolické dubické farnosti. Dubicko se stalo z poloviny československé, byla zde duchovní správa římskokatolická i československá, rovněž v Bohuslavicích byla početná menšina příslušníků nové církve. V Hrabové se zase více než polovina obyvatelstva přihlásila k Českobratrské církvi evangelické. V Dubicku se zdejšími čechoslováky - po prvních bohoslužbách pod širým nebem - podařilo zajistit si jako bohoslužebnou místnost sál jednoho zdejšího hospodářského stavení.¹⁶⁰ Toto řešení však věřícím nové církve plně nevyhovovalo.

Pokud budeme hledat počátky a inspirační zdroje nepokojů týkajících se bohoslužebných prostor v soudním okresu Zábřeh, musíme se opět obrátit k dění na Litovelsku. Zde docházelo již od srpna 1920¹⁶¹ k případům spoluužívání římskokatolických kostelů i k pokusům o jejich zabírání ze strany československých věřících.¹⁶² Vzhledem k existujícímu spojení mezi Litovelskem a Zábřežskem tyto události nezůstaly bez odezvy u zdejších příslušníků obou církví.¹⁶³ Katolíci se brzy začali obávat o své kostely. Nejprve snad bezdůvodně, ale ve vzrušené atmosféře bylo obtížné odhadnout, k čemu dojde. Už od srpna

¹⁵⁹ HAMPL, V.: *Náboženské nepokoje*, c. d.

¹⁶⁰ Údajně jim předtím měly být zamítnuty bohoslužby v místní škole. Kronika NO CČS Dubicko, I. díl, nestr.

¹⁶¹ *Otázky kostelů*, c.d., s. 88.

¹⁶² Boj o kostel v Litovli je podrobně popsán ve studii MAREK, P.: *K problematice tzv. boje o kostely*, c. d.

¹⁶³ Viz hojně zprávy o dění na Litovelsku v Moravském severu a Nové severní Moravě. Účast zábřežských lidovců na bojích o litovelský kostel mimoděk zmiňuje VEPŘKOVÁ, M.: *Náboženské poměry v Zábřeze*, c. d., s. 24. Radikalizaci zdejších čechoslováků pod vlivem litovelských událostí zase potvrzují např. zprávy OPS v Zábřehu zasílané ZPS v Brně. SOkA Šumperk, fond Okresní úřad Zábřeh, kart. 42, sign 520/1921; kart. 41, inv. č. 483, sign 324/1920; kart. 42, inv. č. 703, sign 324/1921.

1920 se tak mezi katolíky v Zábřehu pravidelně šířily zprávy o údajně připravovaném zabrání hřbitovního kostela svaté Barbory¹⁶⁴ ze stany CČS a ČCE. Tyto zprávy však byly pokaždé Moravským severem dementovány jako provokace ze strany katolíků. O tento kostel měla římskokatolická strana zvýšené obavy hned ze dvou důvodů. Jednak tu panovala celkem rozšířená představa o jeho českobratrském původu,¹⁶⁵ jednak byl tento kostel ve srovnání s farním kostelem svatého Bartoloměje daleko méně vytížen.¹⁶⁶ Již v září 1920 tak lidovci a orli ze Zábřehu sestavili - v reakci na pokus o zabrání kostela v Litovli - hlídku, které měla bránit oba zábřežské kostely proti očekávanému útoku.¹⁶⁷ Nic však nenasvědčuje tomu, že by se zdejší nekatolíci k něčemu podobnému chystali.¹⁶⁸ Římskokatoličtí farníci tehdy vyslali i delegaci k okresnímu hejtmanovi, na kterém se dovolávali ochrany obou zábřežských kostelů proti jejich údajnému zamýšlenému zabírání ze strany nekatolíků. Při této příležitosti také prohlásili, že jsou odhodláni sáhnout k „*nejkrajnějším prostředkům*“, pokud se druhá strana

¹⁶⁴ Zvaného horní nebo též hřbitovní podle bývalého hřbitova, který se u něj nacházel.

¹⁶⁵ Zábřežský římskokatolický farář Jan Malota brzy začal na stránkách Nové severní Moravy tuto představu vyvracet. To však Moravskému severu nezabránilo v tom, aby tento kostel v závěru roku provokativně překřtil na „chrám Komenského“

¹⁶⁶ A to se sem ještě ve srovnání s předválečným stavem přesunuly z farního kostela školní bohoslužby. Nejprve zřejmě jako určitý protest vůči novým školským předpisům, poté spíše v obavě, aby římskokatolická církev o kostel svaté Barbory nepřišla. SOkA Šumperk, fond Farní úřad Zábřeh – koncept dopisu arcibiskupské konsistoři, bez datace.

¹⁶⁷ VEPŘKOVÁ, M.: *Náboženské poměry v Zábřeze*, c. d., s. 24. Srov. *Komedie anebo provokace*. Moravský sever, 24. 9. 1920, r. 20, č. 41, s. 3.

¹⁶⁸ To dokládá i informativní zpráva OPS o dění na Zábřežsku s datem 25. září 1920 určená ZPS. V ní informovala o obavách katolíků v několika zdejších obcích ze zabírání kostelů v souvislosti s děním na Litovelsku, odkud se podobné nálady měly šířit i mezi zdejší příslušníky CČS. O strachu mezi katolíky vypovídá i poznámka, že katolická strana má obavy i v obcích, kde k tomu neexistují žádné předpoklady. SOkA Šumperk, fond Okresní úřad Zábřeh, kart. 41, inv. č. 483, sign 324/1920.

rozhodne násilně zabírat kostely.¹⁶⁹ Takové výroky jistě na klidu mezi oběma tábory nepřidávaly. Okresní hejtmanství po prošetření konstatovalo, že „*obavy nebyly nikterak odůvodněny.*“¹⁷⁰ Podobnou ochranu žádal i Římskokatolický farní úřad v Dubicku, který se obával tábora lidu konaného 26. září 1920, tj, dne, kdy v Dubicku sloužil první československou mši Emil Dlouhý-Pokorný. Okresní správa na tuto žádost reagovala vysláním úředníka a četnictva, které mělo na místě udržet klid a pořádek.¹⁷¹ Ani to jistě československá strana nepřijala s nadšením. Během 14 dnů politický úřad přehodnotil svůj názor na zdejší náboženské dění; zřejmě v souvislosti s opětovnými nepokoji na Litovelsku¹⁷². Okresní politická správa již hovořila o existenci napětí v Dubicku, Hrabové a v Zábřehu mezi katolíky a čechoslováky. Ti už podle jejího mínění zřejmě aspirovali na konání bohoslužeb v římskokatolickém kostele.¹⁷³

V Zábřehu nakonec vše probíhalo klidně, ale v Dubicku a jeho okolí se situace zhoršovala. K prvnímu sporu o dispoziční právo nad sakrálním objektem došlo koncem listopadu 1920 v Hrabové. Tento případ byl popsán na jiném místě. Do sporu se zde dostaly především obec Hrabová a farní úřad v Dubicku. Členové Českobratrské církve evangelické sice následně podali k politickému úřadu žádost a spoluzívání kaple a zvonice, ale přestože jednání mezi OPS a farním úřadem v Dubicku k dohodě nevedly, k žádnému násilí zde nedošlo.¹⁷⁴ Závěr roku 1920 na Zábřežsku se nesl ve znamení obrazoboreckého hnutí v okolí

¹⁶⁹ Tamtéž.

¹⁷⁰ Tamtéž.

¹⁷¹ Tamtéž.

¹⁷² MAREK, P.: *K problematice tzv. boje o kostely*, c. d., s. 64.

¹⁷³ SOkA Šumperk, fond Okresní úřad Zábřeh, kart. 41, inv. č. 483, sign 324/1920 - Informativní zpráva OPS ze dne 9. 10. 1920.

¹⁷⁴ SOkA Šumperk, fond Okresní úřad Zábřeh, kart. 215, inv. č. 1081, složka Hrabová, kaple, porušení dispozičního práva.

Dubicka a petiční akce CČS usilující o spoluužívání římskokatolických kostelů a kaplí.¹⁷⁵ Církev československá pak v prosinci 1920 v Dubicku požádala o spoluužívání kostela. Farní úřad odmítl¹⁷⁶ a politický úřad, na nějž se obracely obě strany, nechtěl/neměl oprávnění do této záležitosti zasahovat.¹⁷⁷

Poměry na Zábřežsku se ještě vyostřily v době sčítání lidu, kdy nekatolické církve a Volná myšlenka agitovaly proti římskokatolické církvi, což zase vzbuzovalo protiakce na katolické straně.¹⁷⁸ Znepřátelené tábory přitom žádaly řešení po politických úřadech. U okresní politické správy se střídaly delegace čechoslováků (a případně i českých bratří) s delegacemi katolíků, resp. lidovců. Úřady si však s danou situací nevěděly příliš rady. Jejich hlavní snahou bylo udržet všude veřejný klid a pořádek a zasáhnout jen v případech trestných činů. Tak tomu bylo i při květnových událostech 1921 v Dubicku. Dne 1. května 1921 vnikli příslušníci CČS do místního kostela a s farářem Ferdinandem Zajícem se začali dohadovat o možnosti spoluužívání chrámu. Když tomu nepovolil, počali u bočního oltáře sloužit svoji bohoslužbu a poté odešli. Hádky o dubický kostel vyvrcholily příští neděli 8. května. Na tento den byl v Dubicku povolen manifestační tábor Církve československé za zrovnoprávnění

¹⁷⁵ Petici měli podepisovat sami římskokatolíci a při srovnání osob, jejichž náboženské vyznání se s jistotou podařilo určit, musíme konstatovat, že ačkoliv v Bohuslovicích petici hojně podepisovali i členové CČS, část katolického obyvatelstva byla této variantě nakloněna. Petiční akce pokračovala i na jaře 1921 v několika dalších obcích. ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 149, inv. č. 1356.

¹⁷⁶ Poukázal na postoj konsistoře a jistě k nějakému vyjednávání neměl ani chuť po tom všem, co se v Dubicku odehrálo.

¹⁷⁷ SOKA Šumperk, fond Okresní úřad Zábřeh, kart. 41, inv. č. 703, sign 324/1920 - Informativní zpráva OPS ze dne 24. 12. 1920; HAMPL, V.: *Náboženské nepokoje*, c. d., s. 27.

¹⁷⁸ Například sekretariát Československé strany lidové v Zábřehu v březnu 1921 vyzýval k utváření „lidových obran“. SOKA Šumperk, fond Okresní úřad Zábřeh, kart. 42, inv. č. 703, sign 324/1921 - Informativní zpráva OPS ze dne 3. 3. 1921.

církve s církví římskokatolickou a za spoluužívání kostelů.¹⁷⁹ Protože byla atmosféra v Dubicku napjatá, na žádost Ferdinanda Zajíce mělo při táboru asistovat četnictvo, když už nebylo u OPS dosaženo jeho zrušení. Táboru ještě předcházelo neúspěšné jednání mezi CČS, farním úřadem a okresní politickou správou o spoluužívání kostela. Dne 8. května mířili do Dubicka katolíci a čechoslováci, které přišli podpořit i někteří členové ČCE ze sousední Hrabové, ze širokého okolí a neskončilo to jinak, než krvavou rvačkou před vchodem kostela.¹⁸⁰

Poměry v Dubicku pak byly několik dalších měsíců značně rozbourané.¹⁸¹ S napětím bylo sledováno opětovné přenesení římskokatolických bohoslužeb do prostor kostela.¹⁸² Vzhledem k „popularitě“ orlů a lidových jednot vzbuzoval velké obavy záměr lidovců uspořádat 31. července v Dubicku okresní sjezd lidových jednot spojený s táborem lidu a s cvičením Orla.¹⁸³ Naštěstí se tyto události již obešly bez výtržností. Vyvolaly jen vášnivé polemiky v místním tisku.

¹⁷⁹ Obdobné tábory se v květnu konaly i na jiných místech Čech a Moravy. ZAO, pobočka Olomouc, fond ZRS CČS OL, kart 2, inv. č. 85 – Protokol o schůzi delegátů v Přerově, 27. 5. 1921; *Církev československá uspořádá* Moravský sever, 6. 5. 1921, r. 21, č. 21, s. 1.

¹⁸⁰ SOkA Šumperk, fond Okresní úřad Zábřeh, kart. 42, sign 520/1921; kart. 42, inv. č. 703, sign 324/1921; HAMPL, V.: *Náboženské nepokoje*, c. d., s. 28-29, 34-35.

¹⁸¹ Viz informativní zprávy OPS určené ZPS v Brně i intenzivní komunikace mezi OPS, ZPS a četnickou stanicí ve Zvoli, k níž Dubicko náleželo. SOkA Šumperk, fond Okresní úřad Zábřeh, kart. 42, sign 520/1921; kart. 42, inv. č. 703, sign 324/1921.

¹⁸² Od konání římskokatolických bohoslužeb v kostele bylo dočasně upuštěno, ty se mezitím odbývaly na faře.

¹⁸³ Hampl ve své studii uvádí, že tento tábor nakonec nebyl povolen. HAMPL, V.: *Náboženské nepokoje*, c. d., s. 30. Okresní politická správa ho sice skutečně nechtěla povolit, ale její zákaz byl zrušen zemským politickým úřadem. Neuskutečnil se jen plánovaný pochod obcí. Pro jistotu bylo ten den v Dubicku přítomno četnictvo. *Divný pořádek*. Moravský sever, 5. 8. 1921, r. 21, č. 34, s. 2; Nová severní Morava s datem od 15. 7. do 5. 8. 1921.

Květnové události však na řadu let, ba dokonce i desetiletí, ovlivnily sousedské vztahy. Obě strany vnímaly účastníky boje o kostel jako své hrdiny a mučedníky.¹⁸⁴ Československou stranu ještě navíc značně zatížila soudní dohra. Jako velkou nespravedlnost vnímala to, že všichni obžalovaní katolíci byli během prošetřování případu osvobozeni, zatímco řada čechoslováků byla shledána vinnými. Mnohým z nich nepomohly žádosti o odklad výkonu trestu a o amnestie a své tresty si museli odpykat. Postižené rodiny i celou náboženskou obec v Dubicku to značně zatěžovalo a vyhlášení všeobecné amnestie na trestné činy spáchané při náboženských střetnutích v září 1925 tu bylo přijímáno se smíšenými pocity.¹⁸⁵

Vedle popsaného případu z Dubicka, probíhaly na Zábřežsku i menší kauzy spojené s užíváním sakrálních budov. Dubickým událostem časově předcházela společná žádost ČCE a CČS z dubna 1921 o spoluužívání kostela svaté Barbory v Zábřehu adresovaná československé vládě.¹⁸⁶ K žádným násilnostem a faktickým pokusům o spoluužívání římskokatolických chrámů v Zábřehu však nedošlo. Zmíněná žádost putovala po různých ministerstvech a úřadech, které zaměstnávala ještě v závěru roku 1921.¹⁸⁷ Samotné pisatele ale zřejmě ani moc nezajímala. Zkrátka ji jen zkusili odeslat. Zábřeh přeci jen nebyl Dubickem, obě nekatolické církve tu byly ve výrazné menšině.

¹⁸⁴ Viz tehdejší Moravský sever a Nová severní Morava. Dlouho přetrvávající hořkost na katolické straně dokládá Hamplova studie, HAMPL, V.: *Náboženské nepokoje*, c. d., s. 36-37; na straně čechoslováků zase kronika náboženské obce, Kronika NO CČS Dubicko, I. díl, nestr.

¹⁸⁵ Kronika NO CČS Dubicko, I. díl, nestr.; ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 137 a inv. č. 138.

¹⁸⁶ SOkA Šumperk, fond Okresní úřad Zábřeh, kart. 215, inv. č. 1081, složka Zabírání kostelů církví čsl. – žádost ze dne 21. 4. 1921.

¹⁸⁷ SOkA Šumperk, fond Okresní úřad Zábřeh, kart. 215, inv. č. 1081, složka Zabírání kostelů církví čsl.

Jednorázovou záležitostí se ukázalo i konání československých bohoslužeb v obecní kapli v Bohuslavicích dne 23. a 24. května 1921.¹⁸⁸ Tato situace však v sobě nesla jisté riziko. Příklad se odehrál v těsném sousedství Dubicka pouhé dva týdny po tamních bojích. Ani tady ale nakonec k ničemu dalšímu nedošlo. Bohuslavický případ už spadá pod spory o bohoslužebné prostory, v nichž proti sobě stála zastupitelstva obcí a římskokatolické farní úřady a nikoliv rozvášněné zástupy věřících. Jak už bylo řečeno na jiném místě, jeden z nejrozsáhlejších případů tohoto typu se odehrál v Leštině. Zde obecní zastupitelstvo většinou hlasů rozhodlo v červnu 1921 povolit konání československých bohoslužeb v místní kapli. Podle zpráv v Moravském severu zde kněží Církve československé mohli - v rozmezí od června 1921 do října 1922 - konat bohoslužby až šestkrát. Přestože lesnický farář, pod jehož duchovenskou správou Leština náležela, i samotný arcibiskup Antonín C. Stojan žádali¹⁸⁹, aby bylo zakročeno i vůči náboženské obci CČS a duchovnímu Karlu Koudelkovi, který některé z bohoslužeb v Leštině sloužil, Církev československá ani její členové nebyli nijak sankcionováni. V Leštině se žádných trestných činů nedopustili.

Všechny výše popsané události způsobily, že náboženské poměry na Zábřežsku byly po celý rok 1921 rozbouřené a uklidňovaly se velice pomalu. Dokládají to i instrukce okresní politické správy určené četnické stanici ve Zvoli z dubna roku 1922. Politický úřad upozorňoval tamější četnictvo na existenci pověstí, podle kterých by mohlo dojít k pokusu o násilné zabránění římskokatolického kostela. Četnické velitelství bylo vyzýváno k pohotovosti a

¹⁸⁸ SOKA Šumperk, fond Okresní úřad Zábřeh, kart. 215, inv. č. 1081, složka Hrabová, kaple, porušení dispozičního práva – memorandum zaslané 27. 5. 1921 farářem F. Zajícem OPS v Zábřehu „Neoprávněné vykonávání funkcí v římskokatolických kostelích a místnostech.“

¹⁸⁹ SOKA Šumperk, fond Okresní úřad Zábřeh, kart. 215, inv. č. 1081, složka Leština, kaple, porušení dispozičního práva - Přípis určený OPS v Zábřehu ze 17. 7. 1921.

početně posilováno na nadcházející neděli.¹⁹⁰ K ničemu však nedošlo, politický úřad byl k této akci vyprovokován zřejmě memorandem týkajícím se spoluužívání kostelů a zaslaným v téže době zvolskými příslušníky CČS.¹⁹¹

Jak byl nakonec řešen problém s nedostatkem bohoslužebných prostor v Církvi československé? Řada náboženských obcí se pustila do horečné stavební činnosti. Na tu stát poskytoval určitou finanční subvenci, která však byla vzhledem k stavebnímu boomu v CČS nedostatečná a navíc menší, než stát původně sliboval. Církvi československé tím vznikl vážný finanční problém.¹⁹²

Na Zábřežsku byly československé bohoslužby konány ponejvíce ve školách. V Dubicku sloužila za bohoslužebný sál místnost hospodářského stavení. Po výstavbě nové sokolovny se bohoslužby přesunuly tam. O problémech, které tím církvi vznikly, bude pojednáno v jedné z dalších kapitol. V Zábřehu se bohoslužby konaly nejprve v I. české obecné škole, od roku 1927¹⁹³ v tělocvičně chlapecké měšťanské škole a nakonec v aule zdejšího gymnázia. I na dalších místech byly náboženské úkony Církve československé odbývány většinou ve školách, případně v sokolovnách.

Duchovní bývali ubytováni v soukromých bytech. Tento problém byl palčivý zejména v Dubicku. Uspokojivě byl vyřešen teprve po výstavbě zemědělské záložny, v níž byl

¹⁹⁰ SOkA Šumperk, fond Okresní úřad Zábřeh, kart. 215, inv. č. 1081, složka Zabírání kostelů církví čsl. – Přípis Okresní správy politické v Zábřeze ze dne 7. 4. 1922

¹⁹¹ K této aktivitě vyzývala náboženské obce sama diecézní rada, rovněž měla pokračovat petiční akce za spoluužívání kostelů mezi katolíky. ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kniha 1, X. schůze diecesní rady konané ... 27. února 1922, XII. Schůze diecesní rady ... konané 13. března 1922; ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 138 – rezoluce „Diecesní radě církve československé v Olomouci,“ rada starších ve Zvoli, 25. 3. 1922; ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 149, inv. č. 1356.

¹⁹² MAREK, P.: *K problematice tzv. boje o kostely*, c. d., s. 68.

¹⁹³ SOkA Šumperk, fond Okresní školní rada, protokoly ze zasedání Okresního školního výboru v Zábřehu.

náboženskou obcí pronajat pro duchovního vyhovující byt.¹⁹⁴ V Zábřehu (a také v Hosticích) byla vystavena fara, což ještě bude zmíněno.

3.4 Proces státního schvalování Náboženské obce CČS v Dubicku a počátky jejího organizačního štěpení

Tak jako jiné obce, i náboženská obec v Dubicku vznikala nejprve spontánně a teprve později se ustanovila se všemi právními náležitostmi. O státní schválení zažádala dubická náboženská obec na podzim 1921.¹⁹⁵ Toho se jí dostalo výnosem ministerstva školství ze dne 8. května 1922.¹⁹⁶ Patří tak mezi první státně schválené náboženské obce církve. Proces státního schvalování probíhal v jejím případě relativně rychle.¹⁹⁷ Tomu zřejmě napomohlo i to, že náboženská obec Dubicko neměla zabraný žádný římskokatolický majetek, což bylo některým obcím na překážku. Jako její obvod určila diecézní rada téměř celý soudní okres Zábřeh¹⁹⁸, dále 18 obcí soudního okresu Šumperk, rovněž k ní přiřadila ze soudního okresu

¹⁹⁴ Kronika NO CČS Dubicko, I. díl, nestr.

¹⁹⁵ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 138 – přípis diecézní rady se souhlasem s ustanovením NO CS v Dubicku ze dne 14. 10. 1921. K důležitým podmínkám státního uznání nových náboženských obcí patřilo prohlášení o finanční soběstačnosti a první obce byly schvalovány s výslovným upozorněním, že nemají nárok na jakoukoliv podporu ze státních prostředků. Tak tomu bylo i v případě Dubicka. ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 138 – přípis OPS určený radě starších v Dubicku ze dne 28. 7. 1922.

¹⁹⁶ Tamtéž. Schematismus z roku 1933 uvádí chybné datum 8. dubna 1922. POKORNÝ, F.: *Schematismus*, c. d., s. 332.

¹⁹⁷ Církev si tehdy stěžovala na postup státních úřadů, které prý bránily dosažení státního schválení náboženských obcí. Viz KOVÁŘ, F.: *Deset let Československé církve*, c. d. 37-38; *Otázky kostelů*, c.d., 186-187.

¹⁹⁸ S výjimkou německých obcí Nedvězí, Kamenná, Pobučí, Dolní Hynčina s osadou Hynčínov, Krasíkov, Tatenice a Lubník a české obce Lupěné a osady Filipov. Na poslední dvě jmenované české obce zřejmě diecézní

Mohelnice politické obce Klopina, Lukavice, Police, Stavenice, Třeština, Úsov, Veleboř a Bezděkov a ze soudního okresu Šilperk (Štítý) politické obce Bušín, Cotkytle, Crhov, Hartíkov, Jakubovice, Jedlí, Písařov, Horní Studénky a Zborov.¹⁹⁹ Takto vymezené hranice náboženské obce se tedy přibližně kryly s národnostně českými obcemi (nebo alespoň obcemi s českými menšinami) tohoto koutu Moravy, kde se dal tudíž předpokládat výskyt členů CČS; pouze soudní okres Mohelnice bylo třeba rozdělit mezi NO Dubicko a Loštice.

Po státním schválení musela následovat valná hromada celé náboženské obce, na níž byla zvolena farní rada starších a duchovní správce. Tato valná hromada proběhla 20. srpna 1922 a do rady starších byli zvoleni František Válek, řídící učitel ve výslužbě a rolník z Dubicka; Rudolf Skyva, rolník z Bohuslavic; Josef Koruna, rovněž rolník z Bohuslavic; Antonín Rýdl, železniční zřízenec ze Zvole; Martin Polc, poštmistr ze Zvole; Petr Krobot, domkář z Bohdíkov; Jan Mareš, poštmistr z Bludova; Alois Grulich, domkář z Hoštejna a František Holek, učitel ze Zábřehu.²⁰⁰ Všechny procedury spojené se státním schvalováním obcí završovalo svolení k vedení matrik. Tuto žádost podala náboženská obec v Dubicku se značným zpožděním, způsobeným zřejmě častým střídáním duchovních,²⁰¹ na podzim 1924.

rada zapomněla. Nebylo by to poprvé ani naposledy, jak dokládá poznámka číslo 106 i proces schvalování NO Český Bohdíkov.

¹⁹⁹ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 138 – přípis OPS určený radě starších v Dubicku ze dne 28. 7. 1922. I přes toto přesné vymezení obvodu působnosti panovaly mezi jednotlivými náboženskými obcemi Církve československé ještě značné nejistoty ohledně hranic farností. Například náboženská obec Loštice žádala Dubicko o vyfaření Mohelnice a Vlachova. Celá tato záležitost prošla schvalováním v obou náboženských obcích i v diecézní radě, aby nakonec byly státními úřady upozorněny, že Mohelnice i Vlachov už dávno pod správu Loštic patří. ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 138; kart. 54, inv. č. 278.

²⁰⁰ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 138. Scházela se jednou měsíčně, vedle toho existovaly v jednotlivých místech rady starších/místní výbory.

²⁰¹ O povolení k vedení matrik mohly žádat jen náboženské obce s obsazenou duchovní správou.

Zemská politická správa v Brně žádosti vyhověla 29. ledna 1925.²⁰² Tím byla definitivně potvrzena právní platnost úkonů, které duchovní správa vykonávala jménem státu.

Sotva bylo dosaženo státního schválení náboženské obce v Dubicku, už docházelo k jejímu organizačnímu štěpení. Již od počátku náboženského hnutí na Zábřežsku členové CČS ze Zábřehu předpokládali, že se zde co nevidět ustanoví samostatná duchovní správa²⁰³ a své připojení k Dubicku vnímali pouze jako dočasné, nouzové řešení. Toto řešení se však protáhlo a zkomplikovalo.

Poté, co z dubické farnosti odešel kněz Josef Krkoška, začala za něj diecézní rada intenzivně hledat náhradu. Celá církev se však potýkala s nedostatkem kněží a dubická náboženská obec nebyla pro případné kandidáty příliš atraktivní – byla příliš rozlehlá, členové rozptýlení, dopravní spojení špatné a navíc chyběl pro duchovního vyhovující byt. Nakonec se diecézní radě přeci jen podařilo do Dubicka dosadit nového prozatímního duchovního Gustava Hladíka. Ani on však nebyl schopen celou farnost zvládnout. Zvláště obcím na Šumpersku nebylo možné zajistit pravidelné bohoslužby a výuku náboženství.²⁰⁴ Sám Hladík žádal diecézní radu o zřízení filiální duchovní správy na Šumpersku a navrhl i rozdělení působnosti obou duchovních správ, přičemž Zábřeh a Hoštejn měly náležet k Dubicku.²⁰⁵

²⁰² Kronika NO CČS Dubicko, I. díl, nestr. – přípis Zemské správy politické v Brně ze dne 10. 2. 1925. Toto povolení se vztahovalo na matriční zápisy pořízené k datu ustanovení státně schválené náboženské obce. V samostatné žádosti později politické úřady schválily i matriční zápisy vzniklé před tímto datem.

²⁰³ *Věstník církve československé*. Moravský sever, 3. 9. 1920, r. 20, č. 38, s. 4; ZAO, pobočka Olomouc, fond ZRS CČS OL, kart 2, inv. č. 78.

²⁰⁴ Viz prosebný list tamních čechoslováků adresovaný biskupu Gorazdovi ze dne 21. června 1922. ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 23, inv. č. 106.

²⁰⁵ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 137 – korespondence mezi duchovenskou správou v Dubicku a diecézní radou ze srpna 1922. Hladíkův návrh územního rozhraničení byl zřejmě přijat, ale bylo to pouze neformální. Toto provizorium vzápětí nadělalo hodně zlé krve mezi zdejšími místními výbory/radami starších.

V srpnu 1922 diecézní rada rozhodla o zřízení výpomocné (filiální) duchovní správy v Bohdíkově, aniž by přesně vymezila její působnost, a k 1. září 1922 tam vyslala novokněze Ladislava Bohuslava²⁰⁶. Ten však už za měsíc musel nastoupit vojenskou službu a místo v Bohdíkově zůstalo opuštěné, což místní výbor/rada starších v Bohdíkově těžce nesl/a. Sotva se podařilo najít kněze pro Bohdíkov, hlásil odchod duchovní z Dubicka. Za této situace navrhovala diecézní rada přesunout sídlo náboženské obce do Zábřehu, který by byl blíže oběma místům.²⁰⁷ Proti tomu se však postavila rada starších v Dubicku, která nechtěla o místo duchovního přijít.²⁰⁸ V náboženské obci Dubicko se postupně vytvořila situace, kdy Dubicko, Bohdíkov a nakonec i Zábřeh usilovaly o získání vlastního duchovního, přičemž ani jedno místo nebylo schopné svého duchovního finančně zabezpečit. Nakonec došlo k velké roztržce mezi Dubickem na straně jedné a Zábřehem a Bohdíkovem na straně druhé, kterou se nepodařilo diecézní radě přes veškeré úsilí překlenout. Do státního schválení nové náboženské obce v Bohdíkově spolu tato místa v jednom svazku vydržela jen obtížně, což se naplno projeвило během tzv. pravoslavné krize v CČS.

3.5 Další duchovní v NO Dubicko a učitelé náboženství

Jak už bylo naznačeno výše, duchovní se v dubické náboženské obci střídali v rychlém sledu. Prvním z nich byl Josef Krkoška, který v Dubicku ukončil svoji činnost předáním agendy dne 1. února 1922. Na 14 dní byl do Dubicka zapůjčen duchovní správce z Drahotuš František Hrbáček a poté sem příležitostně zajížděli duchovní z širokého okolí. Samotným členům náboženské obce se podařilo na výpomoc získat učitele z Lupěného Františka

²⁰⁶ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kniha 1 – XXI. diecesní rada svolaná ... 14. srpna 1922.

²⁰⁷ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 137 – přípis diecézní rady radě starších v Dubicku ze dne 23. května 1923 a z 5. června 1923.

²⁰⁸ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 137 – usnesení rady starších v Dubicku ze dne 27. května 1923 adresované diecézní radě.

Fiedlera, který býval římskokatolickým kaplanem.²⁰⁹ Ten pak místním duchovním správcům – s povolením diecézní rady – několik let ochotně vymáhal v rozsáhlé farnosti.²¹⁰

Díl duchovenské správy na sebe vzal i mnohý z učitelů, kteří se přihlásili do Církve československé. Řada z nich - zvláště v prvních letech nadšení pro novou církev - obstarávala v místech svého působiště výuku československého náboženství. Tak se dařilo alespoň částečně zajišťovat vyučování i v době, kdy náboženská obec zcela postrádala duchovního. To platilo pro Zábřežsko, v jiných částech dubické náboženské obce učitelé československého vyznání chyběli – s výjimkou Jeronýma Novotného ze Zborova, který se však brzy přestěhoval do Zábřehu. Tento učitel dokonce jednu chvíli uvažoval, že by se vedle svého učitelského povolání stal „*ve svém volném čase*“ československým duchovním.²¹¹ Sama diecézní rada pak místní čechoslováky upozorňovala na učitele Josefa Klimeše.²¹² Ten se však pravděpodobně členem Církve československé nikdy nestal, ale diecézní radě byl zřejmě znám díky svému studiu problematiky bohoslužeb v národních jazycích a zájmem o Jihoslovanstvo, takže představoval pro olomouckou diecézní radu na počátku 20. let ideálního kandidáta kněžství. Popsané příklady dokumentují akutní nedostatek kněží v CČS a ukazují na jeden ze způsobů, jak si je pokusit opatřit mimo okruh bývalých římskokatolických

²⁰⁹ Na Zábřežsku jako římskokatolický kaplan nepůsobil, svoji duchovenskou službu v římskokatolické církvi nijak nekomentoval a během protikatolického agitace nebyl nikde zmiňován.

²¹⁰ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 132, inv. č. 1222; kart. 132, inv. č. 1227; kart. 132, inv. č. 1224; kart. 132, inv. č. 1225; kart. 132, inv. č. 1228; kart. 26, inv. č. 139; kart. 86, inv. č. 520.

²¹¹ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 87, inv. č. 522. Vysvětit jej měl biskup Dositej v Olomouci. Nakonec se tak nestalo, Novotného zřejmě zaskočila rychlost, s jakou vše mělo proběhnout.

²¹² V té době působil jako řídicí učitel v Leštině. O jeho rozsáhlých aktivitách viz např. *Slovník učitelských osobností okresu Šumperk*, c. d., s. 81.

duchovních. Při výuce náboženství navíc poněkud netradičně vypomáhal i českobratrský vikář Rudolf Šedý.²¹³

Další v řadě kněží, kteří v obvodu dubické náboženské obce působili, byl Gustav Hladík. Ten duchovní správu v Dubicku převzal 29. května 1922 a přes protesty místních odešel k 1. červnu 1923 do Prostějova. V Bohdíkově mezitím od 1. do 30. září 1922 působil Ladislav Bohuslav. Místo v Bohdíkově nastoupil k 1. červnu 1923 Jan Kopa, který zde zůstal až do roku 1937; to už jako farář samostatné náboženské obce v Českém Bohdíkově/Hosticích.²¹⁴ Jan Kopa si však moc sympatií v Dubicku nezískal, zvláště kvůli svému administrování Dubicka. Poprvé Dubicko administroval hned po svém příchodu do Bohdíkova, tj. od 1. června 1923, až do 1. listopadu 1923. Tehdy diecézní rada do Dubicka dosadila jako prozatímního duchovního správce Josefa Halásze. Jeho angažmá skončilo velice brzy, už 1. února 1924, a to s velkým pozdvižením. Záhy totiž vyšlo najevo, že tento kněz ze Slovenska římskokatolickou církev dosud neopustil, že se ženou, kterou si do Dubicka spolu se dvěma dětmi přivedl, není ženatý a že jeho rodina hovoří pouze maďarsky. Nakonec jej dubická rada starších zamýšlela udat státním úřadům za protistátní výroky, jichž se měl údajně dopustit při předávce matrik a jen na naléhání diecézní rady, že by to poškodilo církev, bylo od tohoto záměru upuštěno.²¹⁵ Halászův příklad rovněž ilustruje akutní nedostatek duchovních, který církev v prvních letech nutil přijímat „*skoro každého*“.²¹⁶

²¹³ Mezi Rudolfem Šedým a duchovními správci z náboženských obcí CČS probíhala spolupráce při výuce náboženství i v pozdějších letech. Kde bylo málo dětí československého vyznání, tam navštěvovaly hodiny českobratrského evangelického náboženství a zase naopak.

²¹⁴ Sem byla z Bohdíkova v roce 1932 přenesena duchovní správa.

²¹⁵ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 137; kart. 26, inv. č. 138; kart. 23, inv. č. 107.

²¹⁶ KOVÁŘ, F.: *Deset let Československé církve*, c. d., s. 43.

Na závěr uvedme, že náboženská obce zažila i příjemnější události, než byly boje o kostel, rozpory s vlastními duchovními nebo mezi sebou samými. Bezpochyby největší náboženskou událostí raných let církve na Zábřežsku bylo - v rámci manifestačního sjezdu CČS na severní Moravě - první biřmování, které vykonal biskup Gorazd v Zábřehu dne 5. července 1922.²¹⁷

4. Tzv. pravoslavná krize v Církvi československé a v NO CČS Dubicko

Pravoslavná krize v Církvi československé (1920-1924) představuje období intenzivního hledání podoby nové církve, které se dobově jevílo především jako problém postoje církve k pravoslaví.²¹⁸ Toto hledání se vztahovalo nejenom na organizační principy, ale také na sféru teologie, jež předchází reformní hnutí katolického kléru záměrně opomíjelo.²¹⁹

V okamžiku vyhlášení Církve československé kněží nedisponovali ucelenou vizí nové církve a přejali většinu principů katolicismu v duchu reformního programu. To jim ale v nových poměrech přestávalo stačit a mezi představiteli církve se tak brzy rozhořel spor o budoucí směřování církve, který nakonec vedl k jejímu rozštěpení. Zjednodušeně řečeno,²²⁰ jedni viděli cestu v příklonu k pravoslaví, druzí ve vytváření svébytné věrouky i modelu

²¹⁷ Nicméně i tuto událost poněkud zkalilo to, že si ji zorganizoval místní výbor v Zábřehu a duchovní správa i rada starších v Dubicku tak byly postaveny před hotovou věc. ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 137; kart. 87, inv. č. 519.

²¹⁸ MAREK, P. – BUREHA, V.: *Pravoslavní v Československu*, c. d., s. 17.

²¹⁹ MAREK, P.: *České schisma*, c. d., s. 91; MAREK, P. – BUREHA, V.: *Pravoslavní v Československu*, c. d., s. 14.; MAREK, P.: *Církevní krize*, c. d., s. 212.

²²⁰ Zvažovaných alternativ však bylo více a CČS navazovala kontakty s řadou církví.

církve. Vůdčí osobností druhé cesty se stal Karel Farský, k němuž se nakonec přihlásila drtivá většina duchovních i laických členů církve.²²¹

Zmíněné hledání ideální podoby nové církve se neslo také v duchu navazování kontaktů s jinými církvemi, které mohly Církvi československé napomoci v řešení jejích problémů. Toto vědomí stálo i v pozadí jednání se srbskou pravoslavnou církví. Někteří představitelé CČS po navázání kontaktů se Srby uvažovali o přetvoření nové církve - za pomoci té srbské - do podoby české pravoslavné církve, jiní chtěli srbskou pravoslavnou církev využít pragmaticky, zvláště k vysvěcení biskupů. S rozvíjením těchto kontaktů docházelo mezi představiteli CČS ke stále větším diferencím ohledně toho, kam by vztahy se srbskou pravoslavnou církví měly Církev československou dovést.²²² Zpočátku měli navrch zastánci pravoslaví, to se však brzy začalo měnit. Kroky radikálního, Farského křídla jdoucího proti pravoslavné orientaci nakonec vedly srbskou pravoslavnou církev k ukončení jednání s Církví československou. Uvnitř Církve československé však nadále existovalo pravoslavné křídlo, zvláště na Moravě poměrně silné. Otevřenou krizi mezi stoupenci pravoslaví a stoupenci Karla Farského vyvolalo vydání Československého katechismu²²³ v srpnu 1922, jenž měl prezentovat věrouku CČS a směr, jímž se radikální křídlo chtělo ubírat. Zatímco

²²¹ MAREK, P. – BUREHA, V.: *Pravoslavní v Československu*, c. d., s. 14-16, 49-52; MAREK, P.: *Církevní krize*, c. d., s. 212-218; MAREK, P.: *České schisma*, c. d., s. 92; MAREK, P.: *K některým aspektům církevní krize*, c. d., s.161-162; KAŇÁK, B. – ČERVENÝ, V.: *Zápas o ideovou orientaci*, c. d., s. 31-42.

²²² Vrcholem kontaktů se srbskou pravoslavnou církví se stalo vysvěcení Matěje Pavlíka v září 1921 v Srbsku na biskupa (při té příležitosti přijal jméno Gorazd), přičemž k vysvěcení dalších kandidátů z různých důvodů nedošlo. To pak mělo za následek zhoršení Pavlíkovi-Gorazdovi pozice vůči křídlu Karla Farského.

²²³ MAREK, P. – BUREHA, V.: *Pravoslavní v Československu*, c. d., s. 52; MAREK, P.: *Církevní krize*, c. d., s. 240-243; MAREK, P.: *K některým aspektům církevní krize*, c. d., s.174-176; KAŇÁK, B. – ČERVENÝ, V.: *Zápas o ideovou orientaci*, c. d., s. 38.

většina příslušníků církve se s katechismem ztotožnila, v řadách pravoslavných a mimo Církve československou byl přijímán kriticky.²²⁴

Během nepřítomnosti biskupa Gorazda v Československu se stoupencům směru Karla Farského podařilo prosadit se i v diecézní radě na Moravě. Po svém návratu do vlasti se Gorazd snažil pro zastánce pravoslaví vyjednat možnost koexistence dvou ideově odlišných směrů a celků uvnitř jedné církve. Tato představa však byla ústřední radou v dubnu 1923 odmítnuta. Ústřední rada v podstatě čekala, až Gorazdovi stoupenčí, resp. on sám, Církve československou dobrovolně opustí. K odchodu Gorazdova křídla z CČS nakonec došlo v létě 1924 poté, co se Gorazd dohodl s představiteli České náboženské obce pravoslavné v Praze a poté, co byl Karel Farský zvolen za prvního patriarchu církve.

Po Gorazdově odchodu rezignovala dosavadní olomoucká diecézní rada, aby umožnila výměnu vedení této diecéze. Jejím novým správcem a posléze biskupem byl zvolen Josef Rostislav Stejskal. První řádný sněm Církve československé v srpnu 1924 potvrdil směr Karla Farského a umožnil rozvíjet církev v jeho intencích.²²⁵

4.1 Projevy pravoslavné krize v NO Dubicko

Na tomto místě bychom se chtěli zaměřit na to, jak dubická náboženská obec pravoslavnou krizi v Církvi československé vnímala, zda jí byla přímo zasažena a jak jí případně překonávala. Projevil se zde opět vliv Litovelska, kde část věřících i duchovních

²²⁴ MAREK, P. – BUREHA, V.: *Pravoslavní v Československu*, c. d., s. 52-73; MAREK, P.: *Církevní krize*, c. d., s. 217-252; MAREK, P.: *K některým aspektům církevní krize*, c. d., s.161-175; KAŇÁK, B. – ČERVENÝ, V.: *Zápas o ideovou orientaci*, c. d., s. 31-42.

²²⁵ MAREK, P. – BUREHA, V.: *Pravoslavní v Československu*, c. d., s. 72-109; MAREK, P.: *Církevní krize*, c. d., s. 217-252, 276-286; MAREK, P.: *K některým aspektům církevní krize*, c. d., s. 176-178; KAŇÁK, B. – ČERVENÝ, V.: *Zápas o ideovou orientaci*, c. d., s. 31-42; KAŇÁK, B.: *Budování církve (1924-1939)*. In: 90 let Církve československé husitské. Praha 2010, s. 43-56.

vystoupila z církve?²²⁶ Z duchovních, kteří se v Dubicku od roku 1921 vystřídali, k pravoslavnému křídlu nikdo nepatřil. Žádný z těchto kněží však v Dubicku dlouho nepobyl. Na Zábřežsko ale dojíždělo, zvláště do roku 1922, několik farářů, kteří Církev československou v důsledku pravoslavné krize opustili – zejména Josef Židek, ale také Josef Leixner nebo Jaroslav Deutsch.²²⁷ Rovněž několikrát zmiňovaný Karel Koudelka stranil pravoslaví a svoji duchovenskou službu v CČS nakonec ukončil, avšak ke skupině uvedených moravských pravoslavně orientovaných kněží se nepřipojil.²²⁸ V Zábřehu měli věřící také možnost osobně vyslechnout biskupa Gorazda, který zde během udílení biřmování v červenci 1922 promluvil o CČS a její orientaci.²²⁹ Byli těmito skutečností zdejší čechoslováci ovlivněni?

Ze studia církevních pramenů z let 1923 až 1925 vysvítají určité rozdíly mezi bohdíkovskou a dubickou částí náboženské obce v otázce pohledu na pravoslavnou krizi a také snaha využít tuto krizi jako záminku k vyřizování nahromaděných rozporů uvnitř náboženské obce.

Vedle už dříve uvedených sporů mezi jednotlivými místy náboženské obce uveďme, že v Dubicku vládla velká nespokojenost s administrací Jana Kopy z Bohdíkova. Měli zde pocit, že jsou opomíjeni a bohdíkovskému duchovnímu nechtěli kvůli sníženému počtu bohoslužeb odvádět takové finanční prostředky, jaké se zavázali poskytovat duchovním sídlícím v Dubicku, respektive v Bohuslavicích. Vztahy mezi Zábřehem, Dubickem a Bohdíkovem pak velice zatížilo oznámení Zábřehu, Skaličky a Hoštejna na podzim 1923, že

²²⁶ BALATKOVÁ, J.: *Organizační vývoj*, c. d., s. 231; MAREK, P.: *Josef Židek*, c. d., s. 55 an.

²²⁷ ČAPKA, F.: *K vývoji pravoslavné církve na Moravě v letech první republiky*. In: XXVII. mikulovské symposium 2002. Brno 2003, s. 243-249; SALAJKA, M.: *Proces ustanovování a duchovní správy náboženských obcí Církve československé husitské 1920 až 2000*. Praha 2003.

²²⁸ MAREK, P.: *Josef Židek*, c. d., s. 101; SALAJKA, M.: *Proces ustanovování a duchovní správy*, s. 128.

²²⁹ *První sjezd církve československé v Zábřehu*. Moravský sever, 7. 7. 1922, r. 22, č. 30, s. 2.

chtějí raději náležet k bohdíkovské části náboženské obce a odvádět své příspěvky tam, ačkoliv tato místa měla podle předchozích ujednání náležet k Dubicku a rada starších s nimi počítala i při sestavování rozpočtu.²³⁰

Ve druhé polovině roku 1923 a v roce 1924, kdy pravoslavná krize v CČS dostoupila svého vrcholu a kdy už ji musel registrovat každý, bylo místo duchovního správce v Dubicku stále neobsazené - s výjimkou krátkého a skandálem zakončeného působení Josefa Halásze na přelomu let 1923/1924.²³¹ Dubicko bylo i nadále administrováno filiální duchovenskou správou v Bohdíkově, představovanou Janem Kopou. Jak už bylo řečeno, toto administrování Dubičtí těžce nesli, vedle už zmíněného problému s rozhraničením náboženské obce jim přišlo potupné, že mateřská obec je spravována svojí filiálkou, a žádali opětovné obsazení duchovní správy. Stěžovali si na to, že se Jan Kopa Dubicku dostatečně nevěnuje, odmítali mu do Bohdíkova odevzdat své matriky²³² a za tuto administraci ani nechtěli nijak zvlášť platit.²³³ Všechny tyto problémy se následně promítly do řešení následků pravoslavné krize.

O tom, jak mohla vnímat soudobé dění v CČS část farníků, vypovídá dopis zaslaný diecézní radě v listopadu 1923 jménem farní rady starších a podepsaný předsedou rady starších v Dubicku Josefem Korunou a jednatelem Rudolfem Skyvou.²³⁴ Autoři dopisu vyzývají k zanechání probíhajících polemik. Teologické problémy měl podle pisatelů vyřešit chystaný sněm církve. Podepsaní vnímali situaci v církvi jako dalo by se říci malicherný spor,

²³⁰ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 87, inv. č. 519; kart. 26, inv. č. 137; kart. 26, inv. č. 138; kart. 23, inv. č. 107.

²³¹ Angažování tohoto kněze bylo v Dubicku dáváno osobně za vinu biskupu Gorazdovi. Kronika NO CČS Dubicko, I. díl, nestr.

²³² Stalo se tak až po několika důrazných urgencích diecézní rady.

²³³ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 137; kart. 26, inv. č. 138; kart. 23, inv. č. 107.

²³⁴ Sice se zde píše o tom, že věc byla projednána na schůzi farní rady starších v Zábřehu, ale spíše reprezentuje mínění představitelů Dubicka a Bohuslavic.

který poškozuj e církev a jemuž většina věřících stejně nerozumí. Rovněž se jim nelíbil obsah moravského církevního časopisu *Za pravdou*, reprezentujícího pravoslavné křídlo CČS a v této době plného polemik s Farského křídlem.²³⁵

Josef Koruna nakonec v březnu 1924 zrušil své předplatné časopisu *Za pravdou*. Avšak nemuseli ho k tomu vést jen rozdílné názory na nastalou situaci v církvi, ve stejnou dobu diecézní rada nařídila radě starších v Dubicku odevzdat dubické matriky do rukou Jana Kopy v Bohdíkově a s radou starších se přela o to, kdo způsobil, že pro Dubicko není k dispozici žádný duchovní.²³⁶

Během volby prvního patriarchy Církve československé zaujalo Dubicko, tak jako mnohé jiné moravské náboženské obce, vyčkávací stanovisko. Navrhovalo odložit volbu patriarchy až do doby po církevním sněmu.²³⁷ Rada starších v Dubicku náležela rovněž k obcím, které žádaly odklad termínu konání diecézního sněmu, který časově předcház el sněmu církevnímu. Poukazovala přitom na to, že právě církevní sněm definitivně rozřeší církevní krizi, což bude mít vliv i na složení diecézní rady a na celkové poměry v církvi na Moravě.²³⁸ V Dubicku tedy především čekali na to, jak se celocírkevní poměry dále vyvinou a otevřeně se nepřihlásili ani k jedné straně.

²³⁵ „*Na schůzi farní rady ... v Zábřehu bylo usneseno protestovati proti soustavnému psaní a štvání mezi vlastními bratřími. ... venkovský lid, který tyto noviny čte, se nezajímá o polemiku ... pojednávající o nějakém slovíčku. Nezastaví-li se tyto zbytečné články ... pak prostě většina odběratelů na severní Moravě časopis vypoví.*“ - dopis Diecézní radě Církve československé v Olomouci od RS CČS v Dubicku 18. 11. 1923, ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 138.

²³⁶ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 137.

²³⁷ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 138 – NO Dubicko, výsledek volby patriarchy, 23. 6. 1924.

²³⁸ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 138 – RS v Dubicku Diecézní radě, 19. 7. 1924, DR CČS v Olomouci radě starších CČS v Dubicku, 22. 7. 1924 a 6. 8. 1924. Srov. ZAO, pobočka

V závěru srpna 1924 představitelé CČS z Dubicka toto vyčkávací stanovisko opustili a ve svých žádostech o obsazení duchovní správy už argumentovali tím, že Bludov, Bohdík a Zábřeh „*docela určitě přestoupí k církvi pravoslavné*“²³⁹ a pozornost diecézní rady obraceli směrem k Janu Kopovi. Diecézní radu „strašili“ rozpadem farnosti a pravoslavnou agitací, pokud bude místo duchovního v Dubicku stále prázdné.²⁴⁰ Na to nová diecézní rada slyšela a zintenzivnila svou snahu o nalezení duchovního správce pro Dubicko.²⁴¹ V lednu 1925 se Dubičtí konečně dočkali. Diecézní rada k nim jako zatímního duchovního správce dosadila novokněze Ferdinanda Valíka. Zástupci Dubicka následně s nadšením oznamovali, jak moc se zde líbily bohoslužby dle liturgie Karla Farského.²⁴² Rovněž informovali, že bohoslužby

Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kniha 3, s. 201 – Potokol č. 73 o schůzi diecézní rady ze dne 21. 7. 1924 a s. 206 Protokol č. 74 o schůzi diecézní rady ze dne 4. 8. 1924.

²³⁹ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 137 – dopis RS CČS v Dubicku Diecézní radě CČS v Olomouci ze dne 22. 8. 1924.

²⁴⁰ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 137 – korespondence RS CČS v Dubicku s diecézní radou CČS ze srpna až října 1924; ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 138 – korespondence mezi diecézní radou CČS a radou starších CČS v Dubicku z prosince 1924 a z ledna 1925.

²⁴¹ Tamtéž. Srov. protokoly ze schůzi DR CČS v Olomouci. ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kniha 3 a 4. Kněz, který odmítl do Dubicka nastoupit, kvůli tomu dokonce stanul před disciplinární komisí.

²⁴² ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 137 – dopis rady starších v Dubicku diecézní radě ze dne 25. 1. 1925. Tato liturgie byla Karlem Farským vypracována v roce 1923 a v Církvi československé byla závazně přijata prvním řádným sněmem (1924). BUTTA, T.: *Bohoslužebný život Církve československé husitské*. In: 90 let Církve československé husitské. Praha 2010, s. 177. Před sněmem se bohoslužby sloužily rovněž podle Českého misálu, vypracovaného v letech 1919/1920, nebo podle tzv. východní liturgie, či cyrilometodějské liturgie, což byla zjednodušená liturgie sv. Jana Zlatoústého zaváděná do církve biskupem Gorazdem. KADERÁVEK, V. – TRTÍK, Z.: *Život a dílo ThDr. Karla Farského*. Praha 1982, s. 70; ; MAREK, P.: *Josef Židek*, c. d. 168.

budou napříště konány už jen v černém taláru a nikoliv v bílé říze,²⁴³ jak tomu bylo na Moravě a ve Slezsku v prvých letech existence CČS zvykem.²⁴⁴

Pravdou ale zůstává, že Dubicko a Bohuslavice jsou jedinými obcemi na Zábřežsku, kde během dvacátých let nedošlo k nárůstu členů CČS. Zda se tak ale stalo v důsledku rozháraných poměrů v církvi a vítězství Farského směru, nevíme.²⁴⁵

V části náboženské obce pod duchovní správou Bohdíkova neprobíhalo prosazování směru Karla Farského zcela bez problémů, jak dokládá především aféra se návštěvou patriarchy na severozápadní Moravě v závěru roku 1924. Bohoslužby a přednáška Karla Farského v Zábřehu proběhly 1. listopadu 1924 sice bez problémů; Karel Farský byl do Zábřehu pozván samotnými zdejšími čechoslováky. Dle kroniky ale měli zřejmě někteří členové ze směru, který v církvi zvítězil, obavy, jak dokládá dotaz jednoho z čelných představitelů CČS v Zábřehu učiněný Karlu Farskému, totiž zda věří v Boha.²⁴⁶ Počátkem listopadu hodnotila diecézní rada poměry v Zábřehu jako stabilizované: „*Pokud víme, byla i*

²⁴³ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 137 – dopis rady starších v Dubicku diecézní radě ze dne 25. 1. 1925.

²⁴⁴ KOVÁŘ, F.: *Deset let Československé církve*, c. d., s. 44.

²⁴⁵ Rada starších sice psala, že lidé „*u nás přestupují houfně k církvi římskokatolické*“. ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 137 – dopis rady starších v Dubicku diecézní radě ze dne 22. 8. 1924. Podobné formulace však byly používány často a rovněž i na jiných místech jako nátlakový prostředek, aby se něco vyřídlilo. Pravděpodobnějším vysvětlením, proč nedošlo k nárůstu členstva CČS, bude ostré rozhraničení římskokatolického a československého tábora v Dubicku a v Bohuslavicích.

²⁴⁶ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 265, inv. č. 2005. Vývoj NO CČS v Zábřeze v letech 1920-1944, s. 4-5. Že v tu panovala jistá nedůvěra k Farského směru dokládá i odpověď diecézní rady na žádost Zábřehu o přednášku patriarchy, v níž diecézní rada navrhuje, aby zde Farský vykonal i bohoslužby : „*protože by obecnost nejlépe mohlo posoudit, zda-li pomluvy o něm jako nekřesťanu šířené spočívají na pravdě.*“ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 86, inv. č. 518 – dopis diecézní rady radě starších v Zábřehu ze dne 22. 10. 1924.

*v Zábřehu u několika jednotlivců jistá nechuť k br. patriarchovi, ale převážná většina členstva stojí pevně v Církvi československé*²⁴⁷

Naprostým fiaskem však skončil záměr uspořádat obdobnou přednášku a bohoslužby v Bludově. Zde několik členů, jmenovitě je uváděn předseda místního výboru Jan Mareš, agitovalo pro pravoslaví. Za tímto účelem byl do Bludova pozván i bývalý československý, nyní pravoslavný kněz Josef Rezek. Ten zde vykonal propagační přednášku a bohoslužby. Když však do Bludova přijel 1. listopadu 1924 Karel Farský s doprovodem z diecézní rady, zjistilo se, že na místě o jeho návštěvě nikdo nic neví a celá delegace musela odjet.²⁴⁸ Tato událost pak stála na počátku reorganizace CČS na Šumpersku za asistence diecézní rady.²⁴⁹ Protože k tomu bylo zapotřebí pomoci představitelů CČS z Dubicka jako mateřské obce, ti toho využili k vyličení všech údajných křivd, jichž se na nich měl Zábřeh, Bohdík, Jan Kopa i bývalá diecézní rada dopustit. Dubicko se prezentovalo jako bezvýhradně věrné Církvi československé, avšak všemi zcela opomíjené.²⁵⁰ Se zadostiučiněním mohli Dubičtí Zábřehu oplatit výroky o tom, že „do styku s nimi vůbec nechceme přijít“,²⁵¹ které na adresu Dubicka použil Zábřeh o rok dříve ve spojitosti s rozhraničováním náboženské obce.

Poměry v Bludově zřejmě do určité míry zavinil duchovní Jan Kopa, který choval jisté sympatie k pravoslaví, respektive se mu Farského směr pravděpodobně jevil jako příliš radikální. V náboženské obci sloužil Jan Kopa bohoslužby patrně podle východní liturgie, což

²⁴⁷ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 23, inv. č. 106 – dopis diecézní rady duchovní správě CČS v Českém Bohdíkově ze dne 4. 12. 1924.

²⁴⁸ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 23, inv. č. 106 - korespondence mezi diecézní radou a duchovní správou v Českém Bohdíkově od října do prosince 1924.

²⁴⁹ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 23, inv. č. 106; kart. 23, inv. č. 107; kart. 26, inv. č. 138.

²⁵⁰ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 138.

²⁵¹ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 138 – dopis rady starších v Dubicku diecézní radě ze dne 5. 1. 1925.

bude vzápětí doloženo. V tom však nebyl mezi kněžími zdaleka sám. Vážnější bylo, že zřejmě sdílel Gorazdovu představu o možné koexistenci pravoslavného křídla v rámci Církve československé. To naznačuje intenzivní korespondence diecézní rady s Janem Kopou, v níž dotyčný bludovské události a pravoslavnou agitaci zlehčoval. Diecézní rada poté Kopovi poněkud podrážděně vysvětlovala, že žádné dva směry v církvi už nejsou.²⁵²

V dubické náboženské obci, a to i v její bohdíkovské části, nakonec k pravoslaví přestoupilo maximálně několik jednotlivců. I v Bludově nakonec opustil Církev československou zřejmě jen samotný Jan Mareš.²⁵³ Důvodem mohl být rychlý zásah diecézní rady i přihlášení se Jana Kopy - po jistém váhání - k novému vedení církve. V okolí Dubicka se zřejmě ani nějaké vážnější pokusy k přijetí pravoslaví neobjevily. Duchovního, který by je vedl k pravoslaví zde neměli; ani žádný laik se pro pravoslaví nenadchl. Svoji roli mohl sehrát i fakt, že rada starších v Dubicku byla dosti nespokojená s bývalou diecézní radou v čele s biskupem Gorazdem, protože většina kauz, které rada starších u diecézní rady řešila, končily z pohledu Dubicka nepříznivě. Poměry na Litovelsku v tomto případě dění na Zábřežsku neovlivnily. Litovelští duchovní se ani nepokusili využít svých dřívějších kontaktů.

Zřejmě aby ukázali svoji věrnost, rozhodli se pak členové bohdíkovské části náboženské obce uspořádat v létě 1925 sjezd čechoslováků ze severní Moravy právě v Bludově, na který pozvali i nového olomouckého biskupa Josefa R. Stejskala.²⁵⁴

V bohdíkovské části náboženské obce se však se zaváděním liturgie Karla Farského vypořádávali po celý rok 1925. Dokládá to například žádost Zábřežských z května 1925 o

²⁵² ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 23, inv. č. 106 – korespondence mezi diecézní radou a Janem Kopou, duchovním správcem v CČS v České Bohdíkově od 24. 10. do 5. 11. 1924.

²⁵³ Srov. počet pravoslavných v jednotlivých soudních okresech v roce 1921 a 1930. *Sčítání lidu v Republice československé ze dne 15. února 1921*, c. d., s. 94; *Sčítání lidu v Republice československé ze dne 1. prosince 1930*, c. d., s. 98-9.

²⁵⁴ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 23, inv. č. 106.

konání bohoslužeb. Zájem měli především o Aloise Spisara, blízkého spolupracovníka Karla Farského, avšak přáli si „cyrilometodějské“ bohoslužby, s odůvodněním, že Farského liturgii ještě nemají nacvičenou.²⁵⁵ V říjnu 1925 pak farní rada českobohdíkuvská oznamovala rozhodnutí zavést bohoslužby dle liturgie Karla Farského a počítala s tím, že řádně nacvičena a sloužena bude Janem Kopou teprve od Vánoc. Od té doby měl být také jako bohoslužebný oděv zaveden talár; o význačnějších slavnostech si však chtěla farní rada stále ponechat bílé roucho.²⁵⁶

5. Druhá polovina 20. let mezi příslušníky Církve československé na Zábřežsku

5.1. Rozdělení Náboženské obce Církve československé v Dubicku

Reorganizace bohdíkovské části náboženské obce v Dubicku neměla své příčiny pouze v doznívající pravoslavné krizi. Čechoslováci z této části náboženské obce začali podnikat oficiální kroky k rozdělení farnosti. Už v lednu 1925 si zřídili „Přípravný výbor CČS pro severní část farnosti dubické“²⁵⁷, v němž byli zástupci zainteresovaných místních výborů a jehož předsedou byl zvolen zábřežský učitel František Holek.²⁵⁸ Již v předchozích kapitolách jsme několikrát zmínili, že vztahy mezi Dubickem a Bohdíkovem byly často napjaté a že ze strany Dubicka byla pravoslavná krize v CČS do určité míry možností, jak si s Bohdíkovem vyrovnat účty. Dlouhý průběh schvalování nové, samostatné obce se sídlem v Bohdíkově

²⁵⁵ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 87, inv. č. 519 – dopis RS CČS Zábřeh diecézní radě ze dne 4. 5. 1925.

²⁵⁶ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 23, inv. č. 107 – dopis farní rady CČS filiální NO v Českém Bohdíkově ze dne 27. 10. 1925.

²⁵⁷ V dalších dokumentech vystupuje jako (farní) rada starších.

²⁵⁸ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 87, inv. č. 519 – dopis RS v Zábřehu diecézní radě ze dne 24. 1. 1925.

přinesl nejen další problémy mezi Bohdíkovem a Dubickem, ale dočasně narušil i doposud dobré vztahy mezi představiteli církve v Bohdíkově a v Zábřehu.

Státnímu schválení nové náboženské obce vždy předcházela řada úkonů a formalit. Mezi ně například náležela potřeba svolat valnou hromadu celé dosavadní náboženské obce, která měla schválit vyfaření jednotlivých politických obcí. Stará i nově se tvořící náboženská obec také musely prokázat, že budou i po rozdělení nadále finančně soběstačné. Tyto náležitosti se v případě Dubicka a Bohdíkovy neobešly bez problémů.

Valná hromada konaná 8. února 1925 nakonec vyfařila nejen obce na Šumpersku a Štítecku, ale i většinu politických obcí soudního okresu Zábřeh,²⁵⁹ s čímž ještě rada starších v Dubicku se sebezapřením souhlasila.²⁶⁰ Na jaře pak Bohdíkov zažádal o státní schválení. Velkým problémem se ukázalo získání potvrzení o finanční soběstačnosti Dubicka, protože jeho rozpočet už v této době končil v červených číslech. Mimo to neměla rada starších v Dubicku potřebu nějak Bohdíkovu situaci ulehčovat a s vydáním prohlášení o soběstačnosti nespěchala. Rozpočet požadovaný ministerstvem školství byl zaslán až v listopadu 1925 po několika urgencích.²⁶¹ Schvalování nové náboženské obce se však protahovalo i bez obstrukcí Dubicka.²⁶² Zainteresovaným představitelům budoucí náboženské obce docházela trpělivost. Na protest proti dlouhému schvalování (a finančním těžkostem) dokonce dočasně rezignovali na své funkce.²⁶³

²⁵⁹ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 23, inv. č. 107 – dopis RS CČS v Dubicku duchovní správě CČS v Českém Bohdíkově ze dne 10. 2. 1925.

²⁶⁰ Výsledek valné hromady rada starších doplnila slovy: „*Další nějaké změny nepřipouštíme.*“

²⁶¹ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 23, inv. č. 107; kart. 26, inv. č. 138.

²⁶² Částečně za to mohli sami žadatelé i diecézní rada, kteří se dopouštěli řady chyb v žádostech o státní schválení. Do obvodu farnosti opakovaně uváděli nesprávné politické obce, kvůli čemuž jim státní úřady žádosti vracely.

²⁶³ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 23, inv. č. 107.

Náboženská obec Církve československé v Českém Bohdíkově byla nakonec státem schválena 19. října 1926.²⁶⁴ Kromě obcí vyfařených z dubické náboženské obce do ní byly diecézní radou začleněny i dosud nikam nepatřící politické obce soudního okresu Šilperk (Štítý) a Šumperk a soudní okresy Vízemberk (Loučná nad Desnou) a Staré Město.²⁶⁵

Během procesu schvalování byla znovu otevřena choulostivá otázka sídla duchovní správy budoucí náboženské obce. Diecézní rada v Olomouci dávala přednost Zábřehu – existovalo do něj lepší dopravní spojení a podle mínění diecézní rady by to bylo užitečné i pro propagaci církve – Zábřeh byl sídlem politického okresu a tím i řady státních úřadů.²⁶⁶ Konečné rozřešení této otázky však náleželo zdejším čechoslovákům. Místní výbor/rada starších v Zábřehu přirozeně prosazoval/a svoje město jako centrum náboženské obce, nicméně se jím stal Bohdík. V Zábřehu toto rozhodnutí vyvolalo rozmrzelost a mezi představiteli rodící se náboženské obce docházelo od té doby k rozmlškám. Předseda bohdíkovské farní rady starších, zábřežský učitel František Holek se při hájení zájmů Zábřehu opakovaně dostával do sporu s duchovním správcem Janem Kopou (jehož finanční nároky ještě o rok dříve vehementně bránil i diecézní radě navzdory) a dočasně rezignoval i na členství ve farní radě starších. Stalo se tak poté, co si Jan Kopa diecézní radě stěžoval, že schůze farní rady, jsou sestavovány tak, aby se jich nemohl pro jiné povinnosti účastnit, a že pro Zábřeh je vyčleněno více bohoslužeb než pro Bohdík.²⁶⁷ Zájmy členů CČS na Zábřežsku a Šumpersku se rozcházely. Zábřeh chtěl svého vlastního duchovního, který by se věnoval jenom Zábřežsku. Za stávající situace však neměl nárok na státní příspěvek na udržování duchovního a sám by to finančně nezvládl. Ekonomické důvody byly důležitým

²⁶⁴ Archiv NO Církve československé husitské v Hosticích, Vývoj náboženské obce Církve Československé v Hosticích n/Mor v letech 1920- 1944, s. 1.

²⁶⁵ Tamtéž. Srov. ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 23, inv. č. 107.

²⁶⁶ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 87, inv. č. 519; kart. 23, inv. č. 106.

²⁶⁷ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 23, inv. č. 106; kart. 30, inv. č. 108; kart. 87, inv. č. 519.

motivem k tomu, proč na podzim 1927 začaly být vyřizovány záležitosti nezbytné k založení samostatné náboženské obce se sídlem v Zábřehu.²⁶⁸

Ještě než bylo dosaženo jejího státního schválení, stále se mezi zainteresovanými stranami vracel spor o počet bohoslužeb na jednotlivých místech.²⁶⁹ Nebylo v silách Jan Kopy obstarávat celou rozsáhlou farnost tak, aby byli všichni spokojeni. Zábřežští a Hoštejnští měli bohoslužby obvykle jen jednou za měsíc, a to ještě za pomoci učitele - výpomocného duchovního Františka Fiedlera, a byli nuceni obracet se s žádostmi o výpomoc na duchovní správce v Dubicku. Někteří byli ochotni v obvodu bohdíkovské náboženské obce vypomáhat, jiní nikoliv.²⁷⁰ Vyučování náboženství na Zábřežsku museli většinou zajistit laičtí učitelé, jinak se na daných místech obvykle nevyučovalo.²⁷¹ Jako částečné řešení navrhovala diecézní rada zažádat o zřízení katechetského místa.²⁷² To se však podařilo zdárně vyřídit až po rozdělení bohdíkovské náboženské obce a katechetské místo bylo zřízeno při škole v Hosticích, takže z něj Zábřežsko nemělo užitek.²⁷³

²⁶⁸ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 23, inv. č. 107; kart. 23, inv. č. 106; kart. 87, inv. č. 519.

²⁶⁹ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 23, inv. č. 106; kart. 87, inv. č. 519; kart. 86, inv. č. 518.

²⁷⁰ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 23, inv. č. 106; kart. 30, inv. č. 109; kart. 30, inv. č. 108; kart. 26, inv. č. 137; kart. 87, inv. č. 520. Zábřežsko bylo obstaráváno spíše duchovními správci z Dubicka než z Bohdíkova, který ležel mimo hlavní dopravní trasy.

²⁷¹ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 23, inv. č. 106; kart. 30, inv. č. 109; kart. 30, inv. č. 108; kart. 87, inv. č. 520.

²⁷² ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 23, inv. č. 106.

²⁷³ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 23, inv. č. 106; kart. 30, inv. č. 108. Katechetou se stal Jan Kopa, jemuž to poskytlo jistější existenci, než jakou mu skýtala státní dotace a příspěvky od náboženské obce. Nadále zůstával i duchovním správcem v Bohdíkově, resp Hosticích, kam bylo přeneseno sídlo náboženské obce.

Náboženská obec CČS v Zábřehu byla státně schválena 12. prosince 1928.²⁷⁴ Její obvod zahrnoval část soudního okresu Zábřeh náležejícího doposud k duchovní správě v Bohdíkově a soudní okres Šilperk (Štíty) mimo obce Zborov, Bušín, Jakubovice, Hartíkov a Písařov, které zůstaly při Bohdíkovu. Rovněž do ní byla zahrnuta většina politických obcí, o něž byla v roce 1926 rozšířena náboženská obec Dubicko.²⁷⁵

Ustavující valná hromada zábřežské náboženské obce se konala 3. března 1929. Na ní byla zvolena šestičlenná rada starších a také duchovní, který by náboženskou obec vedl. Protože se diecézní radě nepodařilo pro Zábřeh zajistit kněze, musela si nová náboženská obec vybrat, zda ji bude prozatím administrovat duchovní správce z Dubicka nebo z Bohdíkova.²⁷⁶ I přesto, že mezi Dubickem a Zábřehem existovaly v minulosti mnohé spory, byla dána přednost Dubicku, zřejmě s ohledem na kratší vzdálenost obou míst. Rada starších mimo to stejně zamýšlela v nejbližší době vypsat konkurz na místo duchovního správce a s nadšením již plánovala rozšíření činnosti na další místa. Konkurz byl uspořádán v létě i přes varování diecézní rady, že se do něj nikdo nemusí přihlásit, a navzdory tomu, že byl Zábřehu nabídnut jeden duchovní.²⁷⁷ Rada starších tuto nabídku odmítla, ale po neúspěchu konkurzu vše vyčetla diecézní radě.²⁷⁸ Rada starších v Zábřehu vyhrožovala rezignací a zastavením

²⁷⁴ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 87, inv. č. 519 – přípis Ústřední rady CČS radě starších v Zábřehu ze dne 30. 12. 1928.

²⁷⁵ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 86, inv. č. 518 – přípis Okresního úřadu v Zábřehu Přípravnému výboru NO CČS ze dne 30. 1. 1929.

²⁷⁶ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 87, inv. č. 519 – přípis RS CČS v Zábřehu diecézní radě ze dne 9. 3. 1929.

²⁷⁷ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 86, inv. č. 518; kart. 87, inv. č. 519.

²⁷⁸ Pravdou je, že o místo duchovního správce projevil zájem Jan Kopa, avšak když se dozvěděl, že by musel stejně administrovat i Bohdík, do konkurzu se raději nepřihlásil. ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 23, inv. č. 106.

veškeré činnosti, pokud diecézní rada místo duchovního správce okamžitě neobsadí.²⁷⁹ Nakonec se v Zábřehu spokojili s laickým učitelem náboženství, kterého diecézní rada zajistila, a s pokračující administrací z Dubicka při občasné výpomocí duchovních z okolních náboženských obcí.²⁸⁰

5.2 Dění v náboženské obci Dubicko

Poměry v náboženské obci Dubicko byly i v druhé polovině 20. let destabilizovány častým střídáním duchovních správců. S některými se nepohodla rada starších a ti, kteří se jí zamlouvali, v Dubicku zůstávali jen krátkodobě a pak zamířili jinam. Důvody jejich odchodů byly zřejmě obdobné jako na počátku 20. let. Stále nebyl k dispozici vhodný byt, plat byl malý a venkovské prostředí příliš nelákalo. V Dubicku byli navíc českoslovenští duchovní pod drobnohledem římskokatolické i československé části obyvatelstva a jejich činnost i chování byly často porovnávány s římskokatolickými kněžími,²⁸¹ zvláště s agilním Josefem Horáčkem, který se po smrti Ferdinanda Zajíce stal farářem.²⁸² A tak jako v mnoha jiných náboženských obcích Církve československé,²⁸³ i zde rada starších své duchovní mnohdy dirigovala a mluvila jim do věcí, které radám starších nepříslušely, například jakým způsobem by se měly konat bohoslužby. Při odchodu oblíbených kněží se pak často ozývaly hlasy, že dojde k odlivu členů a že zdejší představitelé církve rezignují na své funkce. Situaci pak na místě musela řešit diecézní rada.²⁸⁴

²⁷⁹ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 87, inv. č. 519 – dopis RS v Zábřehu ze dne 15. 8. 1929 adresovaný diecézní radě.

²⁸⁰ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 87, inv. č. 519; kart. 86, inv. č. 518.

²⁸¹ Jak dokládá i kronika NO CČS v Dubicku. Kronika NO CČS Dubicko, I. díl, nestr.

²⁸² Josef Horáček zemřel předčasně v roce 1928.

²⁸³ KOVÁŘ, F.: *Deset let Československé církve*, c. d., s. 52.

²⁸⁴ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 137; kart. 26, inv. č. 138.

K urovnání poměrů - po dlouhém a bouřlivém období bez duchovního správce - byl diecézní radou dosazen již dříve zmíněný novokněz Ferdinand Valík. Do Dubicka dorazil 22. ledna 1925.²⁸⁵ O farnost se svědomitě²⁸⁶ staral a pro duchovenskou službu v církvi získal i mladíka Stanislava Smékala z Jestřebí. Odchodu Ferdinanda Valíka proto zdejší čechoslováci velice litovali. Duchovní působící v Dubicku ve druhé polovině 20. let, respektive do počátku 30. let, shrnuje následující tabulka²⁸⁷:

Ferdinand Valík	15. leden – 31. srpen 1926
Jan Mazaný	1. září 1926 – 30. listopad 1927
František Drápal	1. prosinec 1927 – 31. srpen 1928
Bohumil Macháček	1. září 1928 – 30. listopad 1930
Alois Tregler ²⁸⁸	1. prosinec 1930 – 31. říjen 1931

V této době se v Dubicku konalo první biřmování, a to 6. června 1927. Pro Dubicko to byla první velká náboženská slavnost od doby vzniku náboženské obce. Slib věrnosti církvi tehdy složilo přes 100 biřmovanců.²⁸⁹

²⁸⁵ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 137.

²⁸⁶ Dokonce i kronikář Miroslav Dostálek hodnotí činnost tohoto kněze pozitivně. Kronika NO CČS Dubicko, I. díl, nestr. Dostálkova kronika je velice kritická, a to i směrem do vlastních řad. Jednoznačně pozitivně z ní vychází pouze Dostálkův tchán.

²⁸⁷ Uvádíme data, od kterých bylo jejich působení v Dubicku schváleno diecézní radou. Fyzicky mohli v Dubicku pobývat již dříve či naopak později. ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 137.

²⁸⁸ Za působení tohoto duchovního však NO v Dubicku musela být administrována duchovním správcem z Loštic. Aloisi Treglerovi chybělo potřebné vzdělání, jak se brzy po jeho příchodu do Dubicka ukázalo. Jeho nedoplnění bylo jedním z důvodů, proč byl odvolán.

²⁸⁹ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 137.

V závěru dvacátých let se podařilo vyřešit alespoň problém s ubytováním duchovních. V této době byla v Dubicku postavena nová zemědělská záložna a rada starších v ní pronajala byt. V tomto bytě už bydleli do konce sledovaného období všichni další kněží působící v Dubicku a rovněž zde měli i farní kancelář.²⁹⁰

Z v tabulce uvedených duchovních si přízeň farníků – nejen v dubické náboženské obci, ale i v Zábřehu – získal zejména Bohumil Macháček. V době, kdy už opadlo prvotní nadšení ze založení církve a dostavila se únava a jistá otupělost i rozmrzelost nad neustálým střídáním duchovních, se Bohumil Macháček snažil probudit náboženskou obec k většímu životu. Podařilo se mu zde například založit Jednotu mládeže Církve československé, ačkoliv její činnost byla omezená a měla spíše světský ráz - ponejvíce se projevovala hraním divadla.²⁹¹

Existence Jednoty mládeže však nebyla částí příslušníků Církve československé přijímána pozitivně. Byla vnímána jako konkurence Sokola, který zde vedli členové rady starších František Urbášek a František Válek a který zřejmě podle mínění mnohých k organizaci československé mládeže postačoval.²⁹²

Určité upřednostňování Sokola částí členů náboženské obce se pak promítlo i do vztahu k duchovnímu Aloisi Treglerovi, ačkoliv to nebyl hlavní důvod, proč jej část farníků odmítala. Tregler neplnil své duchovenské povinnosti a různé spory jej provázely již z jeho

²⁹⁰ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 137. Kronika NO CČS Dubicko, I. díl, nestr.

²⁹¹ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 137. Srov. Kronika NO CČS Dubicko, I. díl, nestr.

²⁹² Dubičtí duchovní opakovaně na tento problém s činností Jednoty mládeže diecézní radu upozorňovali. Nebyl to jenom dubický fenomén. Na organizaci československé mládeže v Sokolu a na nemožnost založit z tohoto důvodu Jednotu poukazoval například i bohdíkovský duchovní Jan Kopa. ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 137; kart. 23, inv. č. 106;

předchozího působiště. Diecézní rada s ním nakonec zahájila disciplinární řízení.²⁹³ Část rady starších, resp. členů náboženské obce se Treglera snažila z Dubicka odstranit, jednatel a zejména předseda rady starších jej až do konce bránili.²⁹⁴ Mezi některými členy náboženské obce existovalo zřetelné napětí,²⁹⁵ které se promítlo i do Treglerovy kauzy. Velké pozdvižení v obci vzbudil Alois Tregler svým sporem s jednotou Sokola. Jeho údajné nepřátelské výroky o Sokolu vedly místní jednotu – jejímž starostou byl místopředseda rady starších František Urbášek – k prohlášení, že tento duchovní již nadále nesmí konat bohoslužby v sokolovně.²⁹⁶ Daný spor museli na místě řešit zástupci diecézní rady i župního výboru Sokola.²⁹⁷

Po Aloisi Treglerovi byl do Dubicka dosazen Vilém Hýbl. Jeho příchod vedl k uklidnění poměrů a na několik let přinesl, alespoň v oblasti duchovní správy, do Dubicka stabilitu.

²⁹³ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 137 – materiály z ledna až října roku 1931. ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kniha 4 – protokoly ze zasedání diecézní rady od prosince 1930 do října 1931.

²⁹⁴ Navzdory všemu s tímto duchovním zacházel předseda rady starších Josef Koruna nadměru ohleduplně. Treglerovi, kterého moravská diecézní rada hodlala okamžitě propustit ze svých služeb, vyjednal zdravotní dovolenou a nějakou dobu mu umožnil pobyt ve farním bytě. ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 137 – korespondence od října do prosince 1931.

²⁹⁵ Spory mezi členy náboženské obce vyvolával nejen jejich rozdílný vztah k dubickému Sokolu, jak bude uvedeno vzápětí, ale zřejmě i taková věc, jako byl výběr dubické, nebo naopak bohuslavické dechové kapely, která měla doprovázet podniky a slavnosti zdejších čechoslováků. Dokládá ho ostatně i Dostálkova kronika Kronika NO CČS Dubicko, I. díl, nestr.

²⁹⁶ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 137 – Radě starších v Dubicku, usnesení mimořádné valné hromady TJ Sokol v Dubicku, 15. června 1931.

²⁹⁷ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 137 – přípis radě starších v Dubicku od diecézní rady ze dne 5. 10. 1931.

Ve sféře organizační činnosti znamenala druhá polovina 20. let v souvislosti se vznikem náboženské obce v Bohdíkově v roce 1926 dočasné rozšíření obvodu dubické náboženské obce. Jednalo se o místa na Zábřežsku, která dosud k žádné náboženské obci nenáležela, konkrétně se to týkalo německých obcí Nedvězí, Kamenná, Pobučí, Dolní Hynčina s osadou Hynčinov, Krasíkov, Tatenice a Lubník a české obce Lupěné a osady Filipov.²⁹⁸ Duchovním tím mnoho práce nepřibýlo. Navíc byly všechny uvedené obce s výjimkou Kamenné a Nedvězího v roce 1928 přiřčeny k nové náboženské obci se sídlem v Zábřehu.²⁹⁹ V roce 1925 přibyl k už existujícímu místnímu výboru ve Zvoli nový místní výbor v Polici (soudní okres Mohelnice).³⁰⁰ Hlavními bohoslužebnými středisky náboženské obce byly i nadále Dubicko a Zvole. Čas od času se mezi členstvem objevovaly návrhy na stavbu sboru. Nikdy však nebyly učiněny nějaké konkrétní kroky k realizaci.

5.3 Náboženská obec Zábřeh

Se vznikem samostatné náboženské obce se sídlem v Zábřehu byla spojena mnohá očekávání. Rada starších už s nadšením plánovala nové propagační aktivity a rozšíření činnosti na nová místa. Neúspěch konkurzu na místo duchovního správce pro ně znamenal, jak už bylo zmíněno, velké rozčarování. Administrátor - dubický duchovní Bohumil Macháček - nemohl v zábřežské náboženské obci působit v takovém rozsahu, jak by si rada starších přála. V září 1929 byl do farnosti vyslán alespoň katecheta František Benda. Jeho přítomnost přinesla náboženské obci oživení. V Zábřehu František Benda založil a vedl Jednotu mládeže Církve československé. Jednotu mládeže zřejmě založil i v Hoštejně. Dále

²⁹⁸ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 138 – přípis Okresní správy politické v Zábřeze radě starších v Dubicku ze dne 15. 10. 1926.

²⁹⁹ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 86, inv. č. 518 – přípis Okresního úřadu v Zábřeze Přípravnému výboru NO CČS ze dne 30. 1. 1929.

³⁰⁰ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 138.

konal v obvodu náboženské obce různé přednášky, věnoval se dosud zanedbávanému Štítecku a občas duchovní správě vypomohl konáním pobožností, které jako laik mohl vést. Rada starších v Zábřehu si jeho činnost zpočátku velice pochvalovala, podporovala jeho záměr stát se knězem a přála si jeho další setrvání na Zábřežsku, ačkoliv i nadále usilovala o vlastního duchovního. Pak však došlo mezi představiteli obce a Františkem Bendou k rozkolu a rada starších už na jeho služby po skončení školního roku 1929/1930 nereflektovala.³⁰¹ Po diecézní radě žádala samostatného duchovního, jinak vyhrožovala již tradiční rezignací.³⁰² Tak byl s platností od 1. července 1930 do Zábřehu dosazen jako zatímní duchovní správce Miroslav Butula.³⁰³ Jeho působení v Zábřehu však vzápětí vyvolalo podobné kontroverze jako angažmá Aloise Treglera v Dubicku. Butula si s sebou přinesl nevyřešené spory z předchozího působiště, brzy se na jeho chování z místních výborů ozývaly stížnosti a situaci v Zábřehu opět musela řešit diecézní rada.³⁰⁴ Nakonec byl (s platností od 1. února 1931) na místo duchovního správce dosazen nově vysvěcený kněz Stanislav Smékal, původem z Jestřebí, který se stal dlouholetým farářem zábřežské náboženské obce.

Během druhé poloviny 20. let se v obvodu náboženské obce ustanovily nové místní výbory v Postřelmově, Postřelmůvku-Vyšehoří, podvýbor ve Skaličce a také místní výbor pro Štítecko. Během 30. let k nim přibýly ještě další.³⁰⁵ I po vzniku samostatné náboženské obce

³⁰¹ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 137; kart. 87, inv. č. 520; kart. 86, inv. č. 518; kart. 87, inv. č. 519; kart. 50, inv. č. 171; kart. 118, bez inv. č. – Fr. Benda; Archiv Náboženské obce Církve československé husitské v Zábřehu, složka Jednota mládeže CČS v Zábřehu na Moravě.

³⁰² ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 86, inv. č. 518 – dopis rady starších v Zábřehu diecézní radě ze dne 16. 6. 1930.

³⁰³ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 86, inv. č. 518.

³⁰⁴ Tamtéž.

³⁰⁵ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 86, inv. č. 518; kart. 87, inv. č. 519; kart. 23, inv. č. 106; kart. 23, inv. č. 107.

působil v samotném Zábřehu místní výbor, který měl své vlastní úkoly, spjaté zejména s vybíráním členských příspěvků a se stavbou farní budovy, ale také například se zajišťováním bohoslužebného náčiní a úpravou oltáře.³⁰⁶ Hlavní bohoslužebná střediska byla i nadále v Zábřehu a v Hoštejně. První biřmování od roku 1922 vykonal v Zábřehu biskup Josef R. Stejskal dne 3. července 1927.³⁰⁷

6. Církev československá na Zábřežsku do roku 1938

Vztahy mezi jednotlivými náboženskými obcemi se uklidnily poté, co získaly vlastní duchovní správce. Řada dříve uvedených rozporů mezi představiteli obcí, které se občas přenášely i do vztahů mezi jejich duchovními správci, byla způsobena tím, že se náboženské obce nechtěly uskromňovat a své duchovní půjčovat na výpomoc jinam.

6.1 Náboženská obec Dubicko

Nástupem Viléma Hýbla se poměry rozbouřené působením Aloise Treglera uklidnily. Nejakutnějším problémem v této době byla finanční situace náboženské obce. Ta byla zřejmě schopna udržet vyrovnaný rozpočet jen v prvních letech existence církve. Již v rozpočtu na rok 1923 se jevil schodek 8 090,- Kč.³⁰⁸

Jak už bylo zmíněno v kapitole o vzniku Církve československé, ta se musela zpočátku obejít bez jakékoliv státní podpory a svým kněžím musely celý plat zajišťovat náboženské obce. Církvi začala být po několika letech existence poskytována státní subvence. Definitivní úpravu v otázce kněžských platů přinesl kongruový zákon z roku 1926. V něm

³⁰⁶ Archiv Náboženské obce Církve československé husitské v Zábřehu – kniha zápisů z jednání místního výboru 1929-1932, nestr.

³⁰⁷ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 30, inv. č. 109.

³⁰⁸ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 134, inv. č. 1258 – rozpočet NO cčs. farnosti dubické na rok 1923. Obdobný schodek vykazovala ale i duchovní správa v Bohdíkově.

byla Církev československá zařazena mezi tzv. dotační církve. Tyto církve dostávaly od státu paušální dotace, které pak samy přerozdělovaly. Příjem duchovního poté tvořil plat od náboženské obce a státní dotace. S tím, jak duchovních Církve československé přibývalo a jak jim přibývala služební léta, se však státní příspěvky na jednotlivé kněze snižovaly. Nebezpečí státních dotací pak spočívalo v tom, že si mnohé náboženské obce odvykly platit členské příspěvky.³⁰⁹

V případě dubického hospodářství se zřejmě sešlo více faktorů. Vedle opadnutí prvotního nadšení ze vzniku církve tu působila negativně skutečnost, že až do roku 1925 byla řada rodin nucena vynakládat finanční prostředky do neustálých žádostí o amnestie z doby bojů o dubický kostel. Navíc byla dubická náboženská obec ochuzena o příspěvky odebráním většiny svého původního obvodu. Na platební morálku členů pak jistě nepůsobilo dobře neustálé střídání kněží v Dubicku. Na tento poslední důvod se také obvykle odvolávala rada starších,³¹⁰ když byla nucena vysvětlovat špatný stav svých financí, který nebyl způsoben stavební aktivitou, jak tomu bylo obvyklé u okolních obcí. Náboženská obec svému duchovnímu přispívala během 30. let mezi 2 000,- až 3 000,- Kč ročně a platila mu byt, otop a pojištění. To mělo představovat spolu s placením diecézní a ústřední církevní daně její hlavní vydání.³¹¹ Mnohé na špatném finančním stavu náboženské obce zřejmě způsobila sama rada starších, ačkoliv si žádnou vinu nepřipouštěla. Její přístup k finančním otázkám se jeví jako velice nedbalý, což se zvláště projevilo během třicátých let.

³⁰⁹ KOVÁŘ, F.: *Deset let Československé církve*, c. d., s. 48.

³¹⁰ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 138; kart. 26, inv. č. 137.

³¹¹ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 138 – částečně dochované rozpočty, účetní uzávěrky a statistiky hospodářství ze 30. let.

Zřejmě v roce 1932³¹² přišli někteří členové Církve československé, kteří působili ve výboru dubického Sokola, s návrhem, že by si náboženská obec mohla půjčit na dostavbu nové sokolovny jistý obnos, který by pak odevzdala Sokolu výměnou za poskytnutí sálu v sokolovně ke konání bohoslužeb a několika akcí ročně po dobu dvaceti let. Členové Sokola z řad Církve československé měli zřejmě pocit, že investují do svého a že se tím definitivně uzavrou veškeré dřívější spory, ale náboženské obci tímto rozhodnutím připravili krušná léta. Účetnictví církve bylo navíc značně neprůhledné, chybějící peníze si zodpovědní činitelé půjčovali bez řádných dokladů.³¹³ Když bylo zapůjčeno 16 000,- Kč pro potřeby Sokola, celá situace se tím ještě vyhroutil.³¹⁴ Finanční situace náboženské obce se po celá třicátá léta zhoršovala, na vyrovnávání schodku v rozpočtu byly vypůjčovány zřejmě stále další peníze. Náboženská obec každoročně žádala o prominutí placení povinné diecézní a ústřední daně. Ačkoliv jí bylo většinou vyhověno, z dluhů se dostat nemohla. Koncem třicátých let se v rozpočtech objevuje dluh 20 000,- Kč,³¹⁵ v roce 1942 dokonce 36 470,- Kč,³¹⁶ přičemž nikdo pořádně nevěděl – snad s výjimkou předsedy rady starších, jak dané dluhy vznikly. Aby byl v této záležitosti zjednan pořádek, rada starších, zodpovědná za tento stav, byla odvolána, a místo ní zvolena nová s novými lidmi, která se přihlásila jen k dluhu za stavbu sokolovny ve

³¹² Viz účetní uzávěrka NO CČS v Dubicku za rok 1932. ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 138.

³¹³ V příjmech a vydáních se často objevovala nic neříkající položka „Různé“.

³¹⁴ Kdy a kolik peněz Sokolu náboženská obec vlastně věnovala, nebylo zcela zřejmé ani samotným členům církve. Srov. Kronika NO CČS Dubicko, I. díl, nestr. Kronikář Dostálek zde uvádí, že se jednalo o finanční částku 20 000,- Kč, která se objevuje v dokumentech pocházejících z doby po roce 1945.

³¹⁵ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 138 – výkaz jmění k 31. 12. 1937.

³¹⁶ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 138 – úhrnný výkaz o majetku NO CČS v Dubicku 31. 12. 1942.

výši 16 000,- Kč.³¹⁷ Proti tomu se však postavil bývalý předseda rady starších Josef Koruna, který žádal proplacení celého obnosu, jinak vyhrožoval předáním celé záležitosti německým úřadům.³¹⁸ Volba nové rady starších nebyla uznána,³¹⁹ protože jako předseda v roce 1944 opět vystupoval Josef Koruna³²⁰ a bylo přijato rozhodnutí veškeré dluhy zaplatit s vysvětlením, že dlužnou částku Josef Koruna vypůjčil na církevní potřeby, k nimž sice nemá doklady, ale potvrzují mu to podepsaní svědkové.³²¹ Nakonec až znehodnocení peněz za války a zvýšená obětavost členů pomohly náboženské obci všechny dluhy splatit.

Život dubické náboženské obce se nevyčerpával pouze v zajišťování finančních prostředků a ve sporech mezi jednotlivými členy. Se stálými duchovními správci mohla být postupně zavedena pravidelnost v hlavním účelu církve - v organizaci náboženského života věřících. Ve 30. letech byly bohoslužby konány každou neděli v Dubicku a co 14 dní ve Zvoli. Zhruba třikrát do roka byly bohoslužby konány ve Stavenici a v Polici (obě v soudním okrese Mohelnice) – pravidelně o Vánocích a Velikonocích. Večeře Páně pro věřící byla vysluhována o Vánocích a Velikonocích. V listopadu se v Dubicku konala dušičková tryzna. Církev se také stále podílela na oslavách Husova svátku.³²² Kolik osob se pravidelně účastnilo

³¹⁷ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 138 – Opis ujednání ze dne 15. 8. 1943. Jako datum výpůjčky je zde zjevně chybně uveden 10. květen 1936.

³¹⁸ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 138 – dopis Josefa Koruny adresovaný diecézní radě ze dne 13. 12. 1943.

³¹⁹ Pravděpodobně ji nepovolily německé úřady.

³²⁰ Josef Koruna se vůbec jeví jako kontroverzní osoba dubické náboženské obce. Vedle jeho způsobu opatrování finančních prostředků takéaráží skutečnost, že z duchovních, kteří dubickou náboženskou obcí prošli, hájil svého času ty, jež budili nejvíce rozpaků, a to ani nezmiňujeme zaujatost kronikáře Miroslava Dostálka vůči jeho osobě.

³²¹ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 138 – Protokol a Ujednání s datem 12. 2. 1944.

³²² ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 27, inv. č. 140.

bohoslužeb, bohužel nevíme. V době před příchodem Viléma Hýbla dosti záviselo na vztahu farníků k osobě duchovního, pokud byl tento vztah špatný, byly zřejmě části obce bohoslužby bojkotovány.³²³ Výuka náboženství probíhala průměrně na deseti školách soudního okresu Zábřeh a Mohelnice a účastnilo se jí až 200 žáků.³²⁴ Celkově měla náboženská obec Dubicko ve 30. letech zřejmě stabilně přes 1 000 členů.³²⁵

V Dubicku fungoval pěvecký kroužek, který nacvičoval církevní zpěv. Za působení Viléma Hýbla byla opět obnovena Jednota mládeže v Dubicku. Její činnost hodnotí kronikář Miroslav Dostálek velice vysoko, byl jejím jednatelem. Zřejmě nadsadil počet jejích členů, když uvádí číslo 70 až 80, pravděpodobně neměla více než 40 členů z Dubicka a Bohuslavic. Duchovní Vilém Hýbl posuzoval aktivity Jednoty poněkud odlišně.³²⁶ Podle něj byla schopná sehrát divadlo nebo uspořádat ples, ale scházet se na večerech mládeže, jak si je představovalo vedení církve v Praze a jak se o to několikrát pokoušel, nikoliv. Nicméně s ohledem na venkovské poměry byl rád i za tyto aktivity. Navíc divadelní činnost československé mládeže byla vítaným přínosem do církevní pokladny.³²⁷ Díky Jednotě pak náboženská obec v Dubicku prožila slavnostní chvíle spojené s rozvinutím a předáním praporu Jednotě mládeže v r. 1933.³²⁸ Jednota mládeže nějakým způsobem fungovala i ve

³²³ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 138 . To naznačuje i kronika M. Dostálka. Kronika NO CČS Dubicko, I. díl, nestr. Vilém Hýbl v jedné zprávě diecézní radě o situaci ve Zvoli při zmínce o návštěvnosti bohoslužeb uvádí: „*Vždy plno, ale je to vždy tentýž kádr lidí.*“ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 138 – dopis Duchovní správy CČS v Dubicku ze dne 23. 5. 1935.

³²⁴ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 27, inv. č. 139.

³²⁵ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 138.

³²⁶ Kronika NO CČS Dubicko, I. díl, nestr. Srov. ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 137, kart. 26, inv. č. 138.

³²⁷ Na druhou stranu tím opět vznikaly jisté rozpory s jednotou Sokola, která ji stále vnímala jako svoji konkurentku.

³²⁸ Celá událost je dopodrobna popsána v kronice. Kronika NO CČS Dubicko, I. díl, nestr.

Zvoli, rovněž zde se konala slavnost rozvinutí praporu.³²⁹ Dvakrát se během třicátých let v Dubicku udílelo biřmování. Nejprve v roce 1934 a poté ještě v roce 1938.³³⁰ V září 1937 došlo ke změně duchovního správce. Z Loštic byl nucen odejít Vojtěch Frček a na jeho místo poslala diecézní rada Viléma Hýbla.³³¹ Oba duchovní si vzájemně vyměnili působišť. Vojtěch Frček patří k těm kněžím, jejichž činnost vzbuzuje značné rozpaky. Do bakalářské práce přejala autorka informaci z publika Josefa Sobka, podle níž měl být z Dubicka v roce 1939 vypovězen německými úřady pro údajnou protistátní činnost.³³² Po prostudování jeho osobní složky ve fondu diecézní rady³³³ se scénář s nějakou odbojovou činností jeví jako nepravděpodobný. Svým nepředvídatelným chováním spíše přerůstal přes hlavu nejen církevním, ale i německým úřadům.

6.2 Náboženská obec Zábřeh

Na pozici duchovního správce náboženské obce v Zábřehu již nedošlo až do konce sledovaného období k žádné změně. Počátky Stanislava Smékala však rozhodně nebyly lehké. Než si zjednal u představitelů náboženské obce určitý respekt, musel překonat různé připomínky ke své činnosti.³³⁴ Nakonec si ale získal sympatie zdejších čechoslováků a společně s radou starších mohl pracovat na zvelebování farnosti.

V oblasti praktických činností se největším úkolem a břemenem stala stavba farní budovy v Zábřehu. Pozemek byl zakoupen již v roce 1927 a několik let ležel ladem. Původně byla zamýšlena i stavba sboru, ukázalo se však, že zakoupený pozemek je příliš malý a hlavně

³²⁹ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 138.

³³⁰ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 137.

³³¹ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 108, inv. č. 865; kart. 54, inv. č. 227.

³³² SOBEK, J.: *Dějiny Dubicka*, c.d., s. 35.

³³³ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 108, inv. č. 865.

³³⁴ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 87, inv. č. 519.

chyběly finance.³³⁵ V letech 1931/1932 tak byla nákladem cca 100 000,- Kč postavena alespoň fara. Náboženské obci tím vznikl dluh 60 000,- Kč, který se přes veškerou snahu dařilo splácet jen velice pomalu. Hlavní díl dluhu byl umořen až za války. Na pořádek ve finančních záležitostech si přitom rada starších potrpěla a měla předepsané kvóty, které jednotlivé místní výbory musely každoročně odvádět.³³⁶

I přes uvedené finanční problémy si členové církve ze Zábřehu a Skaličky zřídili drobný pohřební fond. Nějaké peníze se našly i na sociální práci.³³⁷ V roce 1937 byla tato činnost převedena pod nově založený sociální odbor.³³⁸ V něm se realizovaly především členky náboženské obce. Nejaktivnější žily na Skaličce. Ve Skaličce, Ráječku a Rudolfovu, ležících v těsné blízkosti Zábřehu a dnes v něm přímo začleněných, byli členové Církve československé vidět nejvíce. Soustředila se zde většina jejich akcí, ve zdejších hostincích byly pořádány čajové večírky nebo gulášové partie. Důvodem, proč byly podobné akce konány zde a ne v Zábřehu, bylo zřejmě zázemí, které Ráječek a Skalička při relativně vysokém počtu osob československého vyznání, poskytovaly.³³⁹ Už v počátcích existence církve na Zábřežsku vznikl na Skaličce rovněž spolek divadelních ochotníků,³⁴⁰ později přeměněný na „Zábavný a divadelní spolek Havlíček“. Akce, které zdejší čechoslováci pořádali, nebyly žádnými vysoce kulturními záležitostmi, ale svůj finanční účel plnily. I za

³³⁵ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 265, inv. č. 2005, Vývoj náboženské obce Církve československé v Zábřeze v letech 1920-1944; kart. 87, inv. č. 519.

³³⁶ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 87, inv. č. 519.

³³⁷ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 87, inv. č. 519; kart. 86, inv. č. 518.

³³⁸ Archiv Náboženské obce Církve československé husitské v Zábřehu, Zápisní kniha sociálního odboru náb. obce CČS v Zábřeze na M.

³³⁹ Na Skaličce byli majitelé obou zdejších hostinců československého vyznání.

³⁴⁰ Viz divadelní recenze v Moravském severu.

pomoci takovýchto podniků byl splácen stavební dluh a získávány prostředky na sociální práci, byť byla skromná. Mezi tradiční záležitosti patřily například vánoční nadílky.

Co se Jednoty mládeže týče, ta po odchodu Františka Bendy brzy zanikla a Stanislav Smékal na ni při množství práce neměl čas. Obnovena byla až v roce 1938 a sdružovala osmnáct členů a členek ze Zábřehu a Skaličky.³⁴¹ Stále zde bylo aktivní pěvecké sdružení.

Dalším místem, v němž byli příslušníci Církve československé značně činní, byl Hoštejn. Jednota mládeže tu zřejmě fungovala po celá třicátá léta,³⁴² byť náplň její činnosti neznáme. Nejvíce je zmiňována slavnost rozvinutí praporu Jednoty mládeže v roce 1934. Rovněž zde byl založen sociální podvýbor. Největší zamýšlenou akcí měla být na sklonku 30. let stavba kaple. Místnímu výboru v Hoštejně jeden z členů odkázal cca 11 000,- Kč. Další přislíbil pozemek na stavbu sboru. V závěru roku 1937 si proto Hoštejnští podali u ústřední rady žádost o podporu na stavbu. Vzhledem k jejich malým úsporám jim však nebylo vyhověno.³⁴³ Ke stavbě kaple pak nikdy později nedošlo. O pobožnosti čechoslováků v Hoštejně nicméně vypovídá i skutečnost, že se tehdy jeden zdejší mladík rozhodl pro dráhu duchovního.

Bohoslužby se ve 30. letech v obvodu zábřežské náboženské obce pravidelně konaly každou neděli v Zábřehu, jednou za 14 dní v Hoštejně, jednou měsíčně ve Vyšehoří, Postřelmůvku a Cotkytli (soudní okres Šilperk). Nepravidelně se bohoslužby konaly i na dalších místech, která se v průběhu let proměňovala.³⁴⁴ Biřmování se v Zábřehu udílelo v roce

³⁴¹ Archiv Náboženské obce Církve československé husitské v Zábřehu, složka Jednota mládeže ČČS v Zábřehu na M. Její existence nebyla dlouhá, za okupace byly církevní spolky sdružující mládež zakázány.

³⁴² Občasné zmínky o její existenci: Archiv Náboženské obce Církve československé husitské v Zábřehu, Zápisní kniha sociálního odboru náb. obce ČČS v Zábřeze na M.; ZAO, pobočka Olomouc, fond DR ČČS(H) OL, kart. 87, inv. č. 519; kart. 86, inv. č. 518; ZAO, kart. 87, inv. č. 521.

³⁴³ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR ČČS(H) OL, kart. 87, inv. č. 519.

³⁴⁴ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR ČČS(H) OL, kart. 87, inv. č. 521.

1932 a 1937.³⁴⁵ Československému náboženství se vyučovalo až na dvaceti školách Zábřezska a Štítecka a účastnilo se jej zhruba 300 žáků.³⁴⁶ Celkový počet členů náboženské obce přesahoval ve 30. letech číslo 1 200.³⁴⁷

Po všech popsaných sporech mezi náboženskými obcemi, konfliktech s duchovními nebo vyličením malým pochopením pro činnost Jednoty mládeže se zvláště v případě Dubicka nabízí otázka, zda členy Církve československé nespojoval jen antiklerikalismus a antikaticismus a hřmotně projevované vlastenectví a nakolik se jim jednalo o náboženské hodnoty. Nepochybě mezi nimi byli „matrikoví čechoslováci“ a osoby, pro které byla Církev československá jen přestupní stanicí ke stavu bez vyznání. I zde však byli lidé zbožní, kteří svůj život spojili s touto církví. Nikdy nebyly uskutečněny tolikrát ohlašované rezignace a hromadné odchody z církve. Ve sledovaném období nedošlo k propadu počtu členů zdejších náboženských obcí. Náboženské obce v Dubicku i v Zábřehu existují dosud. V Dubicku si nakonec věřící vystavěli i svůj sbor – sbor apoštola Pavla.

³⁴⁵ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 86, inv. č. 518; kart. 87, inv. č. 519.

³⁴⁶ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 87, inv. č. 520.

³⁴⁷ ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 87, inv. č. 519.

III. Českobratrská církev evangelická

1. Vznik Českobratrské církve evangelické

Po vzniku samostatného československého státu mezi českými luterány a kalvinisty definitivně zvítězil unionismus (a nacionální hnutí) nad konfesionalismem.³⁴⁸ Generální sněm českých evangelíků augsburského a helvétského vyznání, konaný v Praze ve dnech 17. – 18. prosince 1918, rozhodl o jejich spojení v nově ustanovené Českobratrské církvi evangelické, která se přihlásila k tradici české reformace a přijala Českou konfesi z roku 1575 a bratrské vyznání z roku 1662.³⁴⁹ Poté následovalo poměrně rychlé oddělení se od vídeňských řídicích center a vybudování vlastních – nejvyšším správním orgánem církve se tak stal synodní výbor.³⁵⁰

Českobratrská církev evangelická se po svém vzniku nacházela v jiné pozici než Církev československá. Československý stát uznal tuto církev jako nástupnickou organizaci obou bývalých evangelických církví.³⁵¹ Tímto jí mimo jiné přiznal vlastnická práva na

³⁴⁸ *Církev v proměnách času 1918-1968. Sborník k 50. výročí spojení českobratrské církve evangelické.* Praha 1969; FIALOVÁ, E.: *Malý obrazový průvodce dějinami Českobratrské církve evangelické.* Praha 2008; JUST, J. – NEŠPOR, Z. R. – MATĚJKA, O. et al.: *Luteráni v českých zemích v proměnách staletí.* Praha 2009; NEŠPOR, Z. R. a kol.: *Náboženství v 19. století. Nejcírkevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?* Praha 2010.

³⁴⁹ ŘÍČAN, R.: *Jak došlo k sjednocení českých církví augsburského vyznání a helvétského vyznání roku 1918.* In: *Církev v proměnách času. Sborník k 50. výročí, c. d., s. 9-15*; FIALOVÁ, E.: *Malý obrazový průvodce, c. d. s. 44*; NEŠPOR, Z. R. a kol.: *Dědictví luterské reformace v Čechách a na Moravě po roce 1918.* In: ; JUST, J. – NEŠPOR, Z. R. – MATĚJKA, O. et al.: *Luteráni, c. d., s. 310-330.* Původní snahy po začlenění dalších menších denominací se neseťkaly s úspěchem.

³⁵⁰ V roce 1931 byl přejmenován na synodní radu a nazývá se tak dodnes.

³⁵¹ NEŠPOR, Z. R. a kol.: *Dědictví luterské reformace v Čechách a na Moravě po roce 1918, c. d., s. 323*; FIALOVÁ, E.: *Malý obrazový průvodce, c. d., s. 44-46.*

dosavadní majetek českých evangelíků³⁵² a na novou církev přenesl i finanční závazky státu vůči zmiňovaným bývalým evangelickým církvím. Českobratrská církev evangelická tedy byla od počátku své existence na rozdíl od Církve československé určitým způsobem finančně zabezpečena.³⁵³ Další prostředky do ní plynuly ze spřátelených zahraničních evangelických církví, které byly zvláště v prvních letech štedré. Vzhledem k tomu, že spojení českých evangelíků bylo připravováno již delší dobu, začala ještě v roce 1918 fungovat Jeronýmova jednota, důležitý podpůrný církevní spolek, který formou sbírek mezi příslušníky ČCE podporoval nejpotřebnější sbory.³⁵⁴ V dalších letech vznikaly různé všecírkevní fondy,³⁵⁵ které měly podpořit co největší hospodářskou soběstačnost církve. Takovéto fondy si zřizovala postupně i Církev československá, vzhledem k tomu, že musela začínat od nuly, se tak dělo pomaleji.

Českobratrská církev evangelická také hned v roce 1919 získala vlastní teologickou fakultu, která jí zabezpečovala výchovu kněžského dorostu.³⁵⁶ Církev československá byla naproti tomu nucena hledat různé alternativy,³⁵⁷ jak by její bohoslovci dosáhli potřebného vzdělání. Důležitým rozdílem mezi oběma církvemi také bylo to, že si Českobratrská církev evangelická nemusela projít něčím tak radikálním, jako byla tzv. pravoslavná krize v Církvi československé.

³⁵² Likvidace společného jmění obou bývalých rakouských evangelických církví, spravovaného vídeňskou vrchní církevní radou, byla ukončena až v roce 1926. FIALOVÁ, E.: *Malý obrazový průvodce*, s. 50.

³⁵³ I ona patřila podle kongruového zákona mezi tzv. dotační církve.

³⁵⁴ SÝKORA, V. – ŠIMEK, P.: *50 let úsilí o hospodářské zabezpečení církve*. In: *Církev v proměnách času*. Sborník k 50. výročí, c. d., s. 75-77.

³⁵⁵ SÝKORA, V. – ŠIMEK, P.: *50 let úsilí o hospodářské zabezpečení církve*, c. d., s. 64-78; FIALOVÁ, E.: *Malý obrazový průvodce*, s. 46.

³⁵⁶ NEŠPOR, Z. R. a kol.: *Dědictví luterské reformace v Čechách a na Moravě po roce 1918*, c. d., s. 325.

³⁵⁷ LÁŠEK, J. B.: *Vzdělávání duchovních a kazatelů v CČS(H)*. In: *90 let Církve československé husitské*. Praha 2010, s. 219-230.

I přes uvedené rozdíly byly některé problémy oběma církvím společné. Také Českobratrská církev evangelická zaznamenala značný nárůst počtu věřících, ačkoliv ve srovnání s Církví československou se jednalo o mnohem menší číslo, jenž ji mimo jiné postavil před problém nedostatku bohoslužebných prostor a duchovních, kterému musela, a to v mnohem větším měřítku, čelit i Církev československá.

Nedostatek duchovních v Českobratrské církvi evangelické částečně řešilo rozhodnutí církve zřídit v Praze na Husově teologické fakultě misijní kurz pro výchovu diakonů – výpomocných kazatelů bez vysokoškolského vzdělání.³⁵⁸ Tento kurz byl v roce 1923 přemístěn do Olomouce, kde Česká misijní jednota,³⁵⁹ v jejímž čele stál František Prudký³⁶⁰, zakoupila k těmto účelům vhodný objekt.³⁶¹ Nedostatek bohoslužebných prostor byl mnohde řešen rozsáhlými stavebními aktivitami, na něž stejně jako v případě Církve československé určitým způsobem přispíval i stát.

2. Počátky působení Českobratrské církve evangelické na Zábřežsku³⁶²

Jak už bylo řečeno v úvodu této práce, bezprostředně po skončení války k žádným hromadným přestupům k Českobratrské církvi evangelické na Zábřežsku nedošlo. Během roku 1919 se k této církvi nově přihlásily pouze dvě osoby. Jednou z nich byl na Zábřežsku

³⁵⁸ Absolventi této školy nemohli vykonávat svátosti a oddavky, jejich úkolem bylo zejména vyučovat na obecných a měšťanských školách a vypomáhat v nedělních školách a v sociální práci. Po obdržení licence ke kázání mohli konat i biblické hodiny, řídit bohoslužby a kázat v nich a konat pohřební pobožnosti. Po nabytí praxi mohli složit vikářské zkoušky, které by je opravňovaly k dalším úkonům.

³⁵⁹ Jejím původním primárním účelem bylo pečovat, zejména duchovně, o evangelické krajany žijící v zahraničí.

³⁶⁰ Farář olomouckého sboru a důležitá postava v příběhu Českobratrské církve evangelické na Zábřežsku.

³⁶¹ V roce 1931 byl přejmenován na synodní radu a nazývá se tak dodnes.

³⁶² Následující části diplomové práce vznikly na podkladě bakalářské práce autorky a s využitím dalších pramenů, zejména archivu Farního sboru Českobratrské církve evangelické v Zábřehu, jenž byl pro potřeby bakalářské práci použit jen okrajově.

dobře známý Joža Malý. Ten se v následujících měsících a letech stal výraznou postavou zdejšího hnutí Pryč od Říma a zároveň propagátorem Českobratrské církve evangelické.

Českobratrská církev evangelická se na Zábřežsku neprosazovala nikterak snadno. Zájmu o Českobratrskou církev evangelickou přitom mohla napomoci českobratrská minulost města Zábřehu. Býval zde významný sbor Jednoty bratrské a čeští bratři zde měli i svoji školu. V Zábřehu se také narodila první manželka Jan Ámose Komenského Magdalena Vizovská a zdejším rodákem byl i Jiří Strejc, bratrský spisovatel a jeden z překladatelů Bible kralické.³⁶³ Tyto informace byly alespoň části zábřežské veřejnosti známé.³⁶⁴ Někteří lidé zřejmě navíc věřili tomu, že určité kostely na Zábřežsku byly vystavěny buď přímo českými bratry, nebo husity.³⁶⁵ Avšak tak jako byly proti římskokatolické církvi snášeny všemožné důkazy o tom, že se jedná o nenárodní instituci, stejné argumenty používali i představitelé katolické církve proti Českobratrské církvi evangelické, o které tvrdili, že je to „filiálka“ Berlína, jež se přes noc stala českou církví.³⁶⁶ V neprospěch Českobratrské církve evangelické

³⁶³ *Zábřeh – 750 let*. Zábřeh 2004, s. 14, s. 19 a 127.

³⁶⁴ Viz např. Šedý, R.: *Z bratrské minulosti na severní Moravě*. In: Almanach českého lidu na severní Moravě. Zábřeh 1914, s. 35-38. Srov. informace objevující se v tehdejší Moravském severu.

³⁶⁵ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Spisy dějinné povahy, bal. 24, III-D/4: Dějiny sboru, památky bratří 1925 – Paměti sepsány Janem Pavlíkem, výměníkem na čísle 17 v Hrabové, narozeného v roce 1859, nestr.; Kameníček, R.: *Seznam kostelů na Moravě a na Opavsku, kterých používaly pod obojí před bitvou bělohorskou*. In: *Otázky kostelů*, c. d., s. 227-248. Srov. Sobek, J.: *Dějiny Dubicka*, c. d. s. 17.

³⁶⁶ Tyto argumenty byly shrnuty např. v článku *Církev „česko“ – bratrská*. *Nová severní Morava*, 11. 2. 1921, r. 3, č. 7, s. 3. Pravdou je, že vztah nejen zdejšího sboru k německojazyčnému evangelickému prostředí byl nejednoznačný. Na jednu stranu chtěla Českobratrská církev evangelická působit jako národní, česká církev, ale na druhou stranu jí nečinil problém například přijímat dary z německých zemí. Členové ČCE v Zábřehu dokonce požádali, ačkoliv k realizaci nedošlo, zdejší německý evangelický sbor o to, zda by jim zvonil při pohřbech. Dalo by se říci, že v některých ohledech (a to nejen v případech, ve kterých z toho měli mít místní členové ČCE finanční prospěch) měli k německým evangelíkům lepší vztah než k českým katolíkům.

působila také ta skutečnost, že největší zábřežští továrníci, Němci Brass a Schefter, byli evangelického vyznání. Slovo „evangelík“ a „evangelický“ kvůli těmto konotacím zdejší obyvatele vůbec nepřitahovalo, jak dokládá i návrh Rudolfa Šedého, českobratrského evangelického vikáře ze Svébohova, aby církve z uvedených důvodů tento výraz ze svého jména, a slovníku vůbec, vypustila.³⁶⁷ Navíc vstup Českobratrské církve evangelické na zábřežskou scénu nebyl právě nejpovedenější. První bohoslužby církve mimo Svébohov následovaly po přednášce Antonína Boháče, vysokého státního úředníka a zároveň člena synodního výboru ČCE, která se konala v Zábřehu 30. srpna 1919 v místní sokolovně. Antonín Boháč se však v přednášce negativně dotkl některých československých politiků, což část zúčastněných nelibě nesla³⁶⁸ a Českobratrské církvi evangelické to zřejmě vyneslo zamítavou žádost o konání dalších bohoslužeb v prostorách sokolovny - s odůvodněním, že Sokol chce zůstat nepolitickým spolkem.³⁶⁹ Lépe dopadla účast faráře Kamila Nagye z Vanovic na vzpomínkové slavnosti k výročí bělohorské porážky českých stavů pořádané 9. listopadu 1919 v aule zábřežského gymnázia.³⁷⁰ Nagyova přednáška již vyhovovala tomu, co chtěli posluchači slyšet, ačkoliv ani ona neznamenalala žádný zásadní průlom Českobratrské církve evangelické mezi obyvatelstvo Zábřežska. Až vznik Církve československé, její

³⁶⁷ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Zábřehu, Pamětní kniha Českobratrského evangelického sboru v Zábřeze, I/2 Přípisy 1919-1924 – koncept dopisu Synodnímu výboru ČCE v Praze ze dne 11. 11. 1920.

³⁶⁸ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Zábřehu, Pamětní kniha Českobratrského evangelického sboru v Zábřeze, s. 8-9; *Zábřežské zprávy*. Moravský sever, 5. září 1919, r. 19, č. 38, s. 3. V daném článku to vnímaly jako klerikalismus – nepřipustné prolínání politiky a náboženství, které nehodlají trpět ani u nekatolických církví.

³⁶⁹ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Zábřehu, Pamětní kniha Českobratrského evangelického sboru v Zábřeze, s. 8-9.

³⁷⁰ *Zábřežské zprávy*. Moravský sever, 14. listopadu 1919, r. 19, č. 48, s. 3.

rozšíření na Litovelsku a naplno propuknuvší hnutí Pryč od Říma na Zábřežsku daly v druhé polovině roku 1920 podnět k hromadným přestupům i do Českobratrské církve evangelické.

Přestupy ve prospěch ČCE na Zábřežsku začaly v obci Hrabová. Zde měl 6. července 1920 přednášku o mistru Janu Husovi bývalý hrabovský učitel František Hlupý. Hlupého přednáška zaznamenala mezi posluchači pozitivní ohlas. Bezprostředně po ní dal tehdejší hrabovský starosta obecním poslem vybubnovat, že ti, kteří chtějí římskokatolickou církev opustit, mají přijít do obecní kanceláře, kde se jim vyhotoví potřebné listiny. V následujících dnech se na 200 osob z Hrabové rozhodlo pro rozchod s katolickou církví. Vystoupit z církve hodlali i občané ze sousedního dva kilometry vzdáleného Dubicka. Právě Dubicko bylo prvním místem, kam 11. července 1920 zamířil vikář Rudolf Šedý ze Svěbohova představovat svoji církev.³⁷¹ Jak už ale víme, v Dubicku se obyvatelé více přikláněli k Církvi československé. Rudolf Šedý proto hrabovskému účastníkovi své přednášky nabídl, že by zašel i do Hrabové. Svůj záměr realizoval hned následujícího dne, tedy 12. července 1920. Jeho vystoupení ve zdejší obecní kanceláři přítomné posluchače zaujalo, proto byla dojednána další schůzka. Na ní pak Rudolf Šedý navrhl, aby se v Hrabové vykonaly i českobratrské evangelické bohoslužby. K tomu došlo 27. července v zahradě za sokolovnou a kázal při nich již mnohokrát zmiňovaný Kamil Nagy z Vanovic. Od této chvíle se v Hrabové konaly bohoslužby každých 14 dní, od října 1920 už každý týden. V neděli večer se vyučoval zpěv českobratrských písní, protože místní žádné neznali a místo nich při prvních bohoslužbách zpívali vlastenecké písně, včetně československé hymny, což ještě umocňovalo propagovaný národní charakter Českobratrské církve evangelické. Zároveň probíhaly debaty o náboženství a společně se vykládala bible.³⁷² Dne 15. srpna, tedy pouhý měsíc po prvním setkání Rudolfa

³⁷¹ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, Pamětní kniha Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, nestr; Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Spisy dějinné povahy, bal. 24, III-D/2: Počátky práce, adresáře 1920-1924.

³⁷² Tamtéž.

Šedého s obyvateli Hrabové, bylo přijato do Českobratrské církve evangelické prvních 58 osob z Hrabové a 1 žena z Dubicka.³⁷³ Počet nových příslušníků ČCE od této chvíle rychle rostl. Do konce roku 1920 už bylo v Hrabové přes 200 členů ČCE. Osm osob církev získala i v sousední Leštině a 20 osob v Dubicku, několik jednotlivců pak i v dalších obcích.³⁷⁴ V roce 1921 přestupy pokračovaly a příslušníků Českobratrské církve evangelické přibývalo i na vzdálenějších místech.

Na rozdíl od Církve československé měla Českobratrská církev evangelická na Zábřežsku od počátku přestupového hnutí svého duchovního – vikáře Rudolfa Šedého z filiálního sboru ve Svébohově. Navíc sem v této době zajíždělo konat přednášky a případně i bohoslužby několik dalších duchovních – faráři Kamil Nagy z Vanovic, František Prudký z Olomouce, Jaroslav Řepa z Velimi a Jan Šebesta z Peček,³⁷⁵ vesměs dobří přátelé Rudolfa Šedého. Kdyby nebylo sboru ve Svébohově a jeho vikáře, Českobratrská církev evangelická by se tu pravděpodobně neuchytila. Nejbližší sbory by byly až v Horní Čermné a v Olomouci a obyvatelé na Zábřežsku by tak zřejmě dali přednost Církvi československé, která v té době na sebe strhávala mnohem více pozornosti.

Přesto nestačilo jen osobního charismatu jednotlivých kazatelů k získání nových věřících. Bylo zapotřebí, aby se pro církev nadchl někdo z místních, nejlépe někdo vážený, který pak o přestupu do církve přesvědčil i své sousedy. Kde se tomu tak nestalo, církev mnoho stoupců nezískala, jak tomu bylo v případě Dubicka nebo Bohdíkova na Šumpersku. Českobratrští duchovní tu sice byli první, přesto se místní přiklonili k Církvi

³⁷³ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Knihy, II-B/1: Kniha přístupů 1918-1921, nestr.

³⁷⁴ Tamtéž.

³⁷⁵ Viz zprávy v tehdejším Moravském severu.

československé.³⁷⁶ Například o úspěchu ČCE v Písařově na Štítecku rozhodla až v roce 1922 konaná schůze místních, kteří již dříve opustili římskokatolickou církev, s Rudolfem Šedým za zprostředkování písařovského rodáka, tou dobou již člena ČCE, Josefa Kreuzigera.³⁷⁷ V samotné Hrabové mohl působit příklad největšího sedláka v obci Antonína Žváčka nebo místního řídícího učitele Antonína Ptáčka.

3. Život členů ČCE na Zábřežsku v první polovině 20. let

Až do léta 1920 se život českých evangelíků na Zábřežsku, nyní sdružených do Českobratrské církve evangelické, příliš nezměnil. Duchovenská práce byla i nadále soustředěna do Svébohova, nově se začaly konat bohoslužby pouze pro malou skupinku věřících v Zábřehu. S počátkem hromadných přestupů v Hrabové již ale bylo nutné budovat pevnější organizační strukturu a pro vzrůstající skupinky evangelíků zajistit na jednotlivých místech jak bohoslužebné prostory, tak i kazatele. Rovněž bylo nutné započít s „proměnou“ bývalých katolíků v „plnohodnotné“ členy Českobratrské církve evangelické.

³⁷⁶ V Bohdíkově se v roce 1930 přihlásilo k ČČS 191 osob, evangelíků tu žilo pouze 16. *Historický místopis Moravy a Slezska*, c.d. 55.

³⁷⁷ JURENKA, J.: *Písařov. Minulost obce*. Písařov 2003, s. 55; KREUZIGER, J.: *Vzpomínky a úvahy Josefa Kreuzigera* (uspořádali synové J. Kreuzigera). Olomouc, b. d. [1968], s. 44. Srov. Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Knihy, II-B/1: Kniha přístupů 1918-1921, nestr.; Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Knihy, II-B/2: Kniha přístupů 1921-; Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Knihy, II-B/3: Kniha přístupů 1922-28.

3.1 Vznik Farního sboru³⁷⁸ ČCE v Hrabové

Již v září 1920 byla v Hrabové zřízena kazatelská stanice³⁷⁹ a z jejích členů ustanoven výbor, který zodpovídal za její chod. Předsedou tohoto výboru se stal místní řídicí učitel Antonín Ptáček, který zájemcům rovněž poskytoval informace o Českobratrské církvi evangelické a v okolí pořádal přednášky namířené proti římskokatolické církvi.³⁸⁰ Současně vznikla i kazatelská stanice v Zábřehu,³⁸¹ kde obdobnou úlohu plnil Joža Malý. Obě kazatelské stanice přináležely skrze filiální sbor ve Svébohově k farnímu sboru v Olomouci a obstarávány byly svébohovským vikářem Rudolfem Šedým.

Jak nových členů církve na Zábřežsku stále přibývalo, bylo třeba přikročit k jejich organizačnímu osamostatnění, jak k tomu již delší dobu nabádal farář František Prudký z mateřského sboru v Olomouci. Ten byl 8. prosince 1921 pozván do Hrabové na schůzku důvěrníků Českobratrské církve evangelické. Zde se hovořilo o budoucí organizaci ČCE na severozápadní Moravě, o jejím finančním zajištění i o nutnosti výstavby vlastní církevní budovy.³⁸² Nic závazného ale prozatím přijato nebylo. Místní členové ČCE se rozhodli zřídit farní sbor a osamostatnit se tak od Olomouce až o něco později, na podzim roku 1922. Za

³⁷⁸ Na tomto místě upozorňujeme na rozdíl ve významu „sbor“ v prostředí Církve československé a Českobratrské církve evangelické. Zatímco v prvně jmenované toto slovo označuje sakrální stavbu, v ČCE znamená základní územní a správní jednotku církve.

³⁷⁹ Věstník synodního výboru českobratrské církve evangelické, r. 2, 1920, č. 3, s. 46. Kazatelské stanice byly zřizovány pro členy sboru, kteří se nemohli zejména kvůli vzdálenosti účastnit shromáždění v sídle sboru.

³⁸⁰ Viz zprávy uveřejňované tehdy v Moravském severu a v Nové severní Moravě, např. *Z Hrabové*. Moravský sever, 13. srpna 1920, r. 20, č. 35, s. 5.

³⁸¹ Věstník synodního výboru českobratrské církve evangelické, r. 2, 1920, č. 3, s. 46.

³⁸² Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Spisy dějinné povahy, bal. 24, III-D/4: Dějiny sboru, památky bratří 1925 – zápis z jednání ze dne 8. prosince 1921.

sídlo sboru byla zvolena Hrabová, kde tehdy žila čtvrtina všech členů ČCE.³⁸³ Tak jako v případě Církve československé se tedy centrem farnosti stala obec, v níž byla největší koncentrace věřících. Na rozdíl od Církve československé však se zřízením sboru místní členové ČCE tolik nespíchali. Hlavní roli v tom pravděpodobně hrálo to, že již patřili pod státně schválený olomoucký sbor a měli i svého duchovního.

Zřízení farního sboru v Hrabové potvrdil 14. března 1923 synodní výbor a pod jeho správu začlenil všechny členy Českobratrské církve evangelické žijící v politickém okrese Zábřeh a Šumperk,³⁸⁴ tj. včetně filiálního sboru ve Svěbohově. Dne 8. dubna 1923 v sále hrabovské sokolovny pak František Prudký přečetl přítomným delegátům dekret o ustanovení samostatného farního sboru v Hrabové a seznámil je s právy a povinnostmi členů sboru.³⁸⁵ Následně mohlo být sborovým shromážděním zvoleno staršovstvo farního sboru, které by odpovídalo za jeho správu. Stalo se tak 21. května. Členové sboru se před volbou dohodli na tom, že staršovstvo bude dvanáctičlenné; z Hrabové v něm bude sedm osob a dalších pět osob bude pocházet z okolních obcí. Dne 15. června pak bylo ustanoveno předsednictvo staršovstva a Jan Hýbl z Hrabové se stal prvním kurátorem nového farního sboru.³⁸⁶

Zbývalo ještě zvolit si svého duchovního správce. Rudolf Šedý byl totiž dosud vikářem farního sboru v Olomouci a oficiálně v Hrabové nepracoval. Tento formální nedostatek byl odstraněn 8. prosince 1923, kdy byla za přítomnosti Františka Prudkého

³⁸³ Na zmiňované schůzce z 8. prosince 1921 se sice mluvilo i o možnosti zřídit druhý farní sbor v Zábřehu, to se ale zatím ponechalo stranou jako věc, která ještě není naléhavá.

³⁸⁴ Věstník synodního výboru českobratrské církve evangelické, r. 5, 1923, č. 1, s. 14.

³⁸⁵ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Knihy, II-B/18: Protokol staršovstva 1923-1944, s. 1-2.

³⁸⁶ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Knihy, II-B/18: Protokol staršovstva 1923-1944, s. 4. Kurátor stál v čele členů sboru zvolených do staršovstva a spolu s farářem zastupoval sbor navenek.

provedena volba Rudolfa Šedého za duchovního správce hrabovského sboru.³⁸⁷ Vikáři však nemohli stát v čele farního sboru a tak se hrabovským administrátorem stal olomoucký farář František Prudký. Byl jím až do svého penzionování v roce 1937. Poté jej i v úřadu administrátora hrabovského sboru nahradil nový duchovní správce olomouckého sboru Timoteus Pokorný. Jejich administrátorství však bylo více méně formální; Rudolf Šedý vedl sbor samostatně.

3.2 Zajištění bohoslužebných prostor a počátky soustavné sborové práce

V důsledku hromadného opouštění římskokatolické církve, které bylo nejsilnější v letech 1920 – 1922, duchovnímu správci ze Svébohova, který dosud obstarával maximálně 100 věřících, přibýlo množství práce. Kde o to místní projevíli zájem, tam se o Českobratrské církvi evangelické konaly přednášky, případně se poté pořádaly i bohoslužby „na zkoušku“. V řadě obcí měly tyto bohoslužby značný ohlas; v roce 1921 se pravidelně kázalo už na 11 místech: každou neděli v Hrabové a každou druhou nebo čtvrtou neděli v měsíci v Zábřehu, Svébohově, Kosově, Postřelmově, Brníčku, Leštině, Janoslavcích, Stavenici, Úsově a v Klopíně (poslední tři obce se nacházely v soudním okrese Mohelnice). V roce 1922 k těmto obcím přibyl Sudkov a Písařov (soudní okres Šilperk).³⁸⁸

Aby se na všech nových místech mohla konat bohoslužebná shromáždění, bylo třeba nejprve zajistit vhodné prostory. Českobratrská církev evangelická na Zábřežsku vlastnila jen kostelík v poměrně odlehlém Svébohově a to již za daných okolností nestačilo. Jak už bylo

³⁸⁷ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Knihy, II-B/18: Protokol staršovstva 1923-1944, s. 4. Jen pro srovnání uvedme, že zatímco členové hrabovského sboru se zavázali platit svému duchovnímu správci 8 000 Kč ročně (zbytek platu dostával ze státní tzv. patentové dotace), českoslovenští svému faráři v Dubicku slíbili v době, kdy ještě neměli na žádnou dotaci nárok, poskytovat 14 400 Kč ročně. ZAO, pobočka Olomouc, fond DR CČS(H) OL, kart. 26, inv. č. 137.

³⁸⁸ Viz „Věstníky ČCE“ otiskované v těchto letech v Moravském severu.

zmíněno na jiných místech, výbory kazatelských stanic v Hrabové a v Zábřehu³⁸⁹ sice požádaly o spoluužívání římskokatolického hřbitovního kostela v Zábřehu a kaple v Hrabové,³⁹⁰ ale zůstalo jen u těchto žádostí. V žádném sakrálním objektu římskokatolické církve se bohoslužby Českobratrské církve evangelické v této době ani později nekonaly. V jednotlivých obcích potřebnou místnost poskytl školy³⁹¹ a sokolovny, pokud se nenalezlo jiné řešení, věřící se scházeli v i obydlích některých členů. Ubytování pro duchovního, který se přestěhoval ze Svébohova do sídla sboru, bylo zajištěno v obydlí jednoho z hrabovských příslušníků církve. Později se sbor pustil do rozsáhlé stavební činnosti.

Nicméně je třeba přiznat, že i členové Českobratrské církve evangelické se podíleli na napětí, které na Zábřežsku od konce roku 1920 v souvislosti s otázkou spoluužívání římskokatolických objektů panovalo, a někteří z nich se i přímo zúčastnili boje o dubický kostel.³⁹² Obvykle se však vzájemné antipatie mezi katolíky a českobratrskými evangelíky vybilily v účasti na manifestacích Církve československé, v zasedáních obecních zastupitelstev³⁹³ nebo v tiskových polemikách.

Vikář Rudolf Šedý uplatnil mezi novými členy Českobratrské církve evangelické všechny moderní pastorační prostředky. Na některých místech se konala nedělní škola a biblické hodiny, v Zábřehu a v Hrabové se začala k pravidelným schůzkám brzy shromažďovat i mládež, která se přihlásila do Svazu sdružení českobratrské evangelické mládeže. Současně nemáme doklady o tom, že by existence církevního spolku mládeže mezi

³⁸⁹ V Zábřehu společně s Církví československou.

³⁹⁰ SOkA Šumperk, fond Okresní úřad Zábřeh, kart. č. 215, inv. č. 1081: Mezikonfesní záležitosti.

³⁹¹ V Zábřehu se konaly bohoslužby v aule, případně v kreslárně zdejšího gymnázia. Zásluhu na tom měl tehdejší ředitel gymnázia Rudolf Schenk, který sám se svou rodinou k ČCE přestoupil.

³⁹² HAMPL, V.: *Náboženské nepokoje*, c. d., s. 35.

³⁹³ O situaci uvnitř obecního zastupitelstva v Hrabové podrobně HAJTMAROVÁ, P.: *Farní sbor Českobratrské církve evangelické*, c. d., s. 25-32.

členy sboru vyvolávala nějaké kontroverze, tak jak tomu bylo v Dubicku. Přitom i zdejší příslušníci ČCE byli nadšenými sokoli a podíleli se na jeho řízení. Svoji roli v tom – vedle zřejmě jinak nastavených priorit části členů obou církví – mohla sehrát skutečnost, že sdružení mládeže svojí činností Sokolu přímo nekonkurovala. Nevěnovala se například hraní divadla, což v Dubicku vyvolávalo nejvíce polemik. Aktivity zdejších sdružení byly rázu náboženského a výchovného a primárně byly určeny svým členům a nikoliv veřejnosti.

Rudolf Šedý by na všechny povinnosti v rozsáhlém sboru sám nestačil a potřeboval výpomoc.³⁹⁴ Té se mu dostávalo zejména od faráře Františka Prudkého z Olomouce a studentů tamní Misijní školy. Téměř každoročně sem na několik dní v roce zajížděli i faráři Jaroslav Řepa ze sboru ve Velimi a Jan Šebesta z Peček, oba dobří přátelé Rudolfa Šedého. Významnou pomoc v počátcích hnutí na Zábřežsku představoval příjezd Františka (Francise) Horníčka, faráře Presbyterní církve v USA.³⁹⁵ František Horníček se na rok usadil v Zábřehu a Rudolfu Šedému zde vypomáhal, takže se mohla práce při dvou kazatelích zintenzivnit. Postupem času přejali část sborové práce i sami jeho členové, jak bude naznačeno v jedné z následujících kapitol.

4. Dění mezi příslušníky ČCE na Zábřežsku od druhé poloviny 20. let

³⁹⁴ Navíc byl v církvi pověřován i jinými úkoly a rovněž vykonal z pověření Kostnické jednoty dvě cesty na sovětskou Ukrajinu. Tyto jeho činnosti byly podrobně zmapovány v bakalářské práci autorky.

³⁹⁵ František Horníček pocházel z Přisnotic na Moravě a ve 20. letech několikrát přijel do staré vlasti, aby vypomáhal ve sborech ČCE. VALEŠ, B.: *Seznam kazatelů českobratrské církve evangelické 1918-1968*. In: *Církev v proměnách času. Sborník k 50. výročí*, c. d., s. 279. František Horníček a Rudolf Šedý se stali celoživotními přáteli a až do šedesátých let 20. století si dopisovali. I ve třicátých letech, po svém trvalém návratu do USA, se František Horníček snažil hrabovský sbor finančně podporovat a hledal pro něj další přispěvatele.

Poměry v hrabovském sboru se podařilo v základních obrysech konsolidovat již během první poloviny 20. let a nyní bylo možné rozvíjet činnost uvnitř sboru. Zároveň s odeznívající hlavní vlnou přestupového hnutí a antikaticismu však opadalo i prvotní nadšení nových členů církve. Například Joža Malý, který se výrazně účastnil protikatolických aktivit, se stáhl do ústraní a ve zdejším vedení církve jej nebylo vidět. Antonín Ptáček, učitel, který stál u zrodu církve v Hrabové, z ČCE dokonce po několika letech vystoupil. Ze Zábřehu, potažmo z hrabovského sboru, se navíc odstěhovala část členů, která mohla dodávat církvi v očích veřejnosti na přitažlivosti. Zde máme na mysli zejména ředitele zábřežského gymnázia Rudolfa Schenka a lékárníka Julia Pospíšila. Jak tedy vypadal život členů ČCE na Zábřežsku? Živořil hrabovský sbor v dalších letech?

4.1 Vnitřní organizace Farního sboru ČCE v Hrabové

Oganzační struktura sboru byla v následujících letech prohlubována. Jako první byl ustanoven filiální sbor v Zábřehu (1928).³⁹⁶ V Písařově (soudní okres Šilperk) vznikla nejprve kazatelská stanice (1925), která byla brzy rovněž přeměněna na filiální sbor (1929).³⁹⁷ Řádné kazatelské stanice³⁹⁸ byly zřízeny v Sudkově (1931) a v Klopíně (1933, soudní okres Mohelnice). Těmto čtyřem místům bylo spolu s Hrabovou a se Svěbohovem věnováno nejvíce pozornosti a konala se zde hlavní shromáždění. Pod přímou správou hrabovského staršovstva se ve třicátých letech nacházelo asi 1 000 členů sboru a k tomu ještě kazatelská stanice v Klopíně, která tehdy čítala zhruba 170 členů. Filiální sbor v Zábřehu odpovídal za

³⁹⁶ Obce, které k němu náležely, viz Věstník synodního výboru českobratrské církve evangelické, r. 11, 1930, č. 2, s. 25.

³⁹⁷ Obce, které náležely pod správu písařovského staršovstva, viz Věstník synodního výboru českobratrské církve evangelické, r. 11, 1930, č. 2, s. 26.

³⁹⁸ To znamená, že si v nich jejich členové zvolili výbory kazatelských stanic, které byly podřízené staršovstvu mateřského sboru, a vznik stanic byl oznámen seniorátnímu výboru, který je schválil.

600 osob a za kazatelskou stanicí v Sudkově, která měla asi 180 členů. K Písařovu patřilo zhruba 200 osob, filiální sbor ve Svěbohově měl na konci třicátých let asi 95 členů.³⁹⁹

Existovala mezi těmito místy – tak jako v případě Církve československé – nějaká rivalita? Na tuto otázku musíme odpovědět kladně. Zvláště mezi Zábřehem a Hrabovou se v určitých okamžicích jistá rivalita objevovala. Nikdy však nedostoupila takové intenzity jako u členů CČS. Hlavním důvodem byla zřejmě skutečnost, že se pro Zábřeh podařilo zajistit diakona, tedy výpomocného duchovního, a že byl Zábřeh na Hrabové – s výjimkou bohoslužebných úkonů, které byl oprávněn v rámci obvodu hrabovského sboru vykonávat jen vikář Rudolf Šedý – naprosto nezávislý. Rudolf Šedý byl navíc mezi členy ČCE na Zábřežsku všeobecně uznávanou autoritou a jeho snahy o řešení případných různic mezi jednotlivými místy byly respektovány. Přesto staršovstvo filiálního sboru v Zábřehu opakovaně usilovalo o své osamostatnění.⁴⁰⁰ O zřízení druhého farního sboru v Zábřehu se ostatně hovořilo už v době, kdy v Hrabové farní sbor teprve vznikal. Hlavně z finančních důvodů však k rozdělení sboru ve sledovaném období nedošlo. Po rozsáhlé stavební aktivitě byl celý hrabovský sbor silně zadlužen a osamostatnění Zábřehu by mimo jiné znamenalo, že by ze Zábřehu musel odejít diakon, který v čele farního sboru stát nemohl, a tím by vzrostly výdaje na vydržování duchovního správce.⁴⁰¹

4.2 „Staří“ a „noví“ evangelíci a zelovští reemigranti

³⁹⁹ Schematismus Českobratrské církve evangelické v jednotlivých ročnících Věstníku synodního výboru ČCE a posléze ve Věstníku synodní rady ČCE.

⁴⁰⁰ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Zábřehu, fond Knihy, III-B-3: Protokoly staršovstva 1923-1936, nestr; Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Knihy, II-B/18: Protokol staršovstva 1923-1944.

⁴⁰¹ Na plat diakona a vikáře, případně faráře, existovala v církvi jiná finanční měřítka.

V Českobratrské církvi evangelické se na Zábřežsku sešli tři skupiny věřících: bývalí katolíci; osoby, které už před rokem 1918 byly evangelického (reformovaného) vyznání; třetí skupinu tvořili tzv. reemigranti. Čtvrtou skupinou by v obci Písařov na Štítecku mohli být tzv. starověrci, nesrovnávající se ve svých představách zcela s učením a náboženskou praxí ČCE, z nichž někteří vyznávali navíc spiritismus.⁴⁰² Mezi starověrce zřejmě patřil i dříve zmiňovaný Josef Kreuziger, ač se tak sám neoznačoval.⁴⁰³ Více se o nich nezmiňujeme, jelikož žili mimo území vymezené jako předmět studia této práce a také proto, že jejich představy neměly na další vývoj ČCE na Zábřežsku žádný vliv.

Nejprve se zmiňme o skupině českých reemigrantů, kteří přišli na Zábřežsko na přelomu roku 1922/1923 z bývalé ruské části dnešního Polska, zejména z osady Zelov, nacházející se v blízkosti města Lodže, a pro něž bylo náboženství hlavním důvodem, proč se v cizině neasimilovali se svým okolím.⁴⁰⁴

Na přelomu roku 1922/1923 se přestěhovalo do Zábřehu celkem čtrnáct takových českých rodin. Z nich zřejmě deset patřilo v Zelově k tamnímu reformovanému evangelickému sboru, dvě rodiny se hlásily ke svobodné reformované církvi a dvě k baptistům.⁴⁰⁵ Nás bude zajímat oněch deset rodin zelovského reformovaného sboru. Ty se zde přihlásily k Českobratrské církvi evangelické. Jejich přínos zábřežskému filiálnímu sboru byl značný. Okamžitě po svém příjezdu se zapojily do života zdejší komunity věřících Českobratrské církve evangelické. Jména reemigrantů najdeme již v prvním zvoleném výboru

⁴⁰² O nich více JURENKA, J.: *Písařov. Minulost obce*. Písařov 2003, s. 55; ŠEDÝ, R.: *Paměti pana vikáře Šedého*. Benešov 2008, s.

⁴⁰³ Srov. KREUZIGER, J.: *Vzpomínky a úvahy*, c. d., s. 55-57.

⁴⁰⁴ O Zelově více ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów. Česká exulantská obec v Polsku*. Druhé vydání. Praha 2010. O samotné reemigrační akci srov. i HOŠKOVÁ, M.: *Reemigrace a usídlení potomků českých exulantů na šumperském okrese po 1. světové válce*. In: Severní Morava, r. 31, sv. 54, 1987, s. 11-16.

⁴⁰⁵ SOKA, fond Archiv obce Hrabová, Matrika příslušníků bydlících jinde, nestr.

zábřežské kazatelské stanice.⁴⁰⁶ Na řízení zdejšího sboru se výrazně podíleli po celé sledované období. Členové ČCE z řad reemigrantů rovněž pomáhali při vedení nedělní školy, částečně v zábřežském sboru obstarávali čtené bohoslužby, patřili mezi nejobětavější přispěvatele na koupi sborového domu,⁴⁰⁷ zkrátka se zapojovali do veškerého sborového dění. Jejich vliv nezmizel ani poté, co se část reemigrantů rozhodla Zábřeh, potažmo Československo, opustit.

Výraznou měrou se do sborového života zapojovali ti, kteří k ČCE, respektive k bývalé reformované církvi, přináleželi již před rokem 1918. Z nich jmenujme například vanovického rodáka Františka Dvořáka, člena prvního výboru kazatelské stanice v Zábřehu. V dalších letech se do života filiálního sboru v Zábřehu a farního sboru v Hrabové zapojily další osoby, které se na Zábřežsko přistěhovaly z jiných sborů. V Hrabové to byl Jan Kužel, kurátor hrabovského staršovstva. V Zábřehu to byli například Emil Rychetský nebo František Hudec. Oba byli členy zábřežského staršovstva, František Hudec dokonce jeho kurátorem. Oba také obdrželi od církve svolení ke kázání v obvodu farního sboru v Hrabové.⁴⁰⁸ Při bohoslužbách tak mohli zastat nepřítomného duchovního správce. Svolení ke kázání spolu s nimi obdržel i František Sedlák,⁴⁰⁹ toho času správce školy v Janoslavicích. Ten se zase výraznou měrou účastnil na životě sboru v Hrabové, v jehož staršovstvu působil.

⁴⁰⁶ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Zábřehu, fond Knihy, III-B-3: Protokoly staršovstva 1923-1936.

⁴⁰⁷ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Zábřehu, fond Knihy, III-B-3: Protokoly staršovstva 1923-1936; fond Knihy, III-B/4: Protokoly staršovstva 1936-1949; Pamětní kniha Českobratrského evangelického sboru v Zábřeze.

⁴⁰⁸ Věstník synodního rady českobratrské církve evangelické, r. 14, 1932, č. 2, s. 98.

⁴⁰⁹ V knize přístupů je František Sedlák sice uveden jako nově přistouplý k církvi, ale vzhledem k tomu, že pocházel z Boratína u Vanovic, kde byl starý toleranční sbor, a že se znal s tamějším farářem Kamilem Nagym, je možné, že do Hrabové už jako evangelík přišel, nebo alespoň evangelické prostředí znal.

V Janoslavicích i ve svém předchozím působišti v Písařově rovněž zajišťoval výuku náboženství.

Život členů filiálního sboru ve Svébohově, který i nadále tvořily téměř výhradně osoby bývalého reformovaného vyznání, se po přestupovém hnutí a po vzniku hrabovského farního sboru takřka nezměnil. Filiální sbor ve Svébohově měl nadále výrazně rodinný charakter. Zdejší evangelická komunita byla v rámci celého sboru poměrně izolovaná a značně samostatná. Když se vikář Rudolf Šedý odstěhoval ze Svébohova do Hrabové a nebylo mu možno při množství další práce dojíždět do Svébohova každou neděli, vrátili se Svébohovští plynule ke čteným bohoslužbám. Takovéto pobožnosti se zde konaly přinejmenším dvakrát týdně, což na žádném jiném místě hrabovského sboru zřejmě nebylo zvykem. Svébohovští ani bez neustálé přítomnosti duchovního nábožensky neživořili, například fungování nedělní školy tu dlouhodobě zajišťovala Hermína Kopecká.⁴¹⁰

Nebyli to však jen reemigranti a celoživotní evangelíci, kteří se podíleli na fungování sborů. V Zábřehu svůj díl sborové práce nesli vedle obou zmíněných skupin i bývalí katolíci. Z nich jmenujme například Josef Kreuzigera, kurátora a posléze jednatele staršovstva; Antonína Špaka, taktéž dlouholetého jednatele. Z žen to byla například Marie Křižanovská, dlouholetá členka staršovstva. Ti všichni také v zábřežském filiálním sboru například obstarávali i čtené bohoslužby.⁴¹¹ V Zábřehu se do sborového života aktivně zapojily všechny tři zmiňované skupiny. Na ostatních místech byl přerod bývalých katolíků v členy Českobratrské církve evangelické zřejmě obtížnější. Pokud srovnáme život ve filiálních sborech Svébohov a Zábřeh a život v sídle farního sboru – v samotné Hrabové, laici se zde do sborové práce zapojovali méně, například praxe čtených bohoslužeb tu příliš nezdomácněla. I

⁴¹⁰ Kronika evangelického českobratrského sboru ve Svébohově - v držení sboru ve Svébohově. Archiv Českobratrského evangelického sboru v Zábřehu, III-C-3/5 Staršovstvo.

⁴¹¹ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Zábřehu, fond Knihy, III-B-3: Protokoly staršovstva 1923-1936.

mnoho práce za zvolené staršovstvo nadále odváděl Rudolf Šedý.⁴¹² Stálá přítomnost duchovního správce tak možná byla i v určitém ohledu kontraproduktivní. Místní členové ČCE se vždy mohli spolehnout na svého duchovního a nebyli tolik nuceni k samostatné činnosti.

4.3 Sborová práce

Rozsah kazatelské práce se ani v pozdějších letech nezmenšil. I během třicátých let se bohoslužby konaly průměrně na 12 různých místech celého rozsáhlého obvodu hrabovského sboru. Výuky náboženství se účastnilo přes 300 žáků.

I v pozdějších letech místní členové ČCE vykazovali značnou aktivitu. Ve sboru fungovalo až pět pěveckých kroužků, a to v Zábřehu, Hrabové, Janoslavicích, Sudkově a v Písařově. V Hrabové a v Zábřehu se scházelo i sdružení mládeže, také nedělní škola a biblické hodiny fungovaly nejvíce v těchto dvou místech. Konfirmace se v obvodu hrabovského sboru konaly častěji než biřmování v náboženských obcích Církve československé. Měly komorní ráz a účastnil se jich menší počet konfirmandů. To však vyplývá i z odlišného chápání konfirmace a biřmování v obou církvích. Život sboru dále ozvláštňovaly pořádané přednášky, návštěvy hostů a sborové slavnosti.

K výjimečným událostem v životě sboru patřilo otvírání nově postavených církevních budov.⁴¹³ Nejprve byl slavnostně otevřen sborový dům v Zábřehu (1930), poté v Písařově (1933) a v Hrabové (1933) a jako poslední kostelík v Sudkově (1937). Posvěcující výkon provedl na všech místech synodní senior Josef Souček. Hrabovský sbor, zejména jeho filiálka v Zábřehu, také uspořádal v roce 1936 slavnost k 400. výročí narození Jiřího Střeje,

⁴¹² Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Knihy, II-B/18: Protokol staršovstva 1923-1944.

⁴¹³ Stavební aktivity budou zmíněny v následující kapitole.

zábřežského rodáka, žalmisty a překladatele Bible kralické, nad kterou převzalo město Zábřeh patronát.⁴¹⁴

Zřejmě nejlépe by zájem členů o náboženský život vyjadřovala jejich účast při bohoslužbách, ta se však bohužel v hrabovském sboru pravidelně nezjišťovala. Na počátku 20. let byla účast na prvních bohoslužbách „národních“ církví vnímána i jako jistý druh manifestace a navštívily je i osoby, které do CČS nebo ČCE nakonec nevstoupily. To už ve třicátých letech neplatilo a zřejmě poněkud klesla i jejich návštěvnost ze strany členů sboru. Rudolf Šedý v kronice sboru pouze zaznamenal, že nedělní bohoslužby byly „poměrně četně“ navštěvovány, ale že v neorganizovaných kazatelských stanicích byla účast nižší.⁴¹⁵ Konkrétnější údaj přináší jen Zpráva seniora Moravskoslezského seniorátu za rok 1937, v níž je uvedeno, že se nedělních bohoslužeb v celém hrabovském sboru účastnilo průměrně 357 osob, tedy 16,5 % všech jeho členů, což mezi 14 sbory Moravskoslezského seniorátu představuje průměr,⁴¹⁶ ačkoliv tomuto číslu zřejmě poněkud napomáhal značný počet bohoslužebných míst. Ve třicátých letech se pak zvýšil počet osob účastnících se vysluhování Večeře Páně. To bylo pro bývalé katolíky něco nového a zřejmě určitou dobu trvalo, než si na všechny odlišnosti mezi oběma církvemi zvykli.⁴¹⁷

⁴¹⁴ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, Pamětní kniha Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, nestr.; Pamětní kniha Českobratrského evangelického sboru v Zábřeze.

⁴¹⁵ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, Pamětní kniha Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, nestr.

⁴¹⁶ Tento průměr činil 17,4 %, výrazně vyšší účast měly jen sbory ve Valašském Meziříčí (32,5 %), Prusinovicích (26 %) a v Hranicích (23,6 %). Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Seniorátní úřad, bal. 10, II/3: Konventy 1928-1975 – Program XIII. seniorátního shromáždění, s. 7.

⁴¹⁷ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Spisy dějinné povahy, bal. 24, III-D/8: Statistiky 1920-1948 – Výkazy počtu duší a církevních výkonů Českobratrského evangelického sboru v Hrabové za jednotlivá léta.

V návštěvnosti nedělních bohoslužeb tedy hrabovský sbor vykazoval obdobné hodnoty jako většina sborů se starší tradicí. Nedá se tedy rozhodně říci, jak se tehdy tvrdilo na katolické straně, že osoby, které opustily římskokatolickou církev a vstoupily do jiné církve, už nejevily o náboženství žádný zájem.

Pochopitelně ani mezi zdejšími členy Českobratrské církvi evangelické vše nefungovalo tak, jak by mělo, nebo jak by si to duchovní a jeho nejbližší spolupracovníci představovali. Ve schůzích hrabovského staršovstva opakovaně padaly návrhy, jak zvýšit návštěvnost bohoslužeb nebo docílit toho, aby se všichni členové staršovstva dostavovali do pravidelných schůzí.⁴¹⁸ Sdružení mládeže v Hrabové, jehož jednací protokoly se dochovaly, zase několikrát zvažovalo ukončení své činnosti z důvodu malého zájmu členstva.⁴¹⁹ Jak již bylo naznačeno dříve, nejlépe se zřejmě sborová práce dařila v Zábřehu.

4.4 Personální zajištění

Jak již bylo zmíněno, pod správu farního sboru v Hrabové náleželo území celého politického okresu Zábřeh a Šumperk⁴²⁰ a Rudolf Šedý by všechnu práci ve sboru sám nezastal. V předchozí kapitole jsme již zmínili příspěvek samotných věřících k fungování sboru. Ve dvacátých letech sem i nadále dojížděli diakoni z Misijní školy v Olomouci. Ani tato výpomoc však nestačila. Aby se mohl sbor rozvíjet, přišel v roce 1925 do Svébohova diakon Miroslav Zástěra. Ten se následně přestěhoval do Zábřehu a působil zde až do 31.

⁴¹⁸ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Knihy, II-B/18: Protokol staršovstva 1923-1944.

⁴¹⁹ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Knihy, II-B/34: Kniha jednatelská SČME 1930-1938.

⁴²⁰ Dnes je území tehdejšího farního sboru v Hrabové rozděleno mezi 4 farní sbory – Hrabovou, Zábřeh, Šumperk a Letohrad, ke kterému byl přičleněna filiálka v Písařově.

března 1929.⁴²¹ V roce 1930 se pro zábřežskou filiálku podařilo zajistit diakona Blahoslava Černohorského, který zde působil do října 1936. Poté na jeho místo nastoupil diakon Jan Košťál, který v Zábřehu setrval až do konce roku 1945. S těmito třemi diakony se pak Rudolf Šedý střídal v duchovenské službě na jednotlivých místech. Ve třicátých letech také postupně bydlelo a vypomáhalo v Hrabové několik dalších diaconů. Sbor je však nemohl dlouhodobě finančně udržet a tito diakoni po několika měsících odcházeli jinam. I přes uvedenou výpomoc ale zbývalo Rudolfu Šedému stále dost práce. Pouze on byl ve sboru oprávněn křtít, oddávat a vysluhovat Večeři Páně.

4.5 Stavební aktivity a hospodářský stav sboru

Na počátku 20. let neměl hrabovský sbor s výjimkou Svébohova žádnou vlastní církevní budovu. Na několika místech se členové ČCE odhodlali k rozsáhlé stavební aktivitě.

Prvním místech, kde se začalo stavět, byla Hrabová. Zde také přispělo na stavbu kostela i obecní zastupitelstvo, které darovalo sboru stavební pozemek. Církevní objekt byl velkoryse koncipován a navrhl jej uznávaný architekt Oldřich Liska z Hradce Králové. Pro Hrabovou vytvořil návrh účelné budovy, která podle přání sboru poskytovala nejen důstojné místo pro konání bohoslužeb a byt pro kazatele, ale i zázemí pro činnost sdružení mládeže a pro případnou obecně prospěšnou práci. Kazatel sboru vikář Rudolf Šedý byl projektem výstavby sborového domu nadšen a o možnosti jeho úspěšné realizace přesvědčil i ostatní členy sboru v Hrabové.

⁴²¹ B. Valeš: *Seznam kazatelů českobratrské církve evangelické 1918-1968*. In: *Církev v proměnách času*. Sborník k 50. výročí spojení českobratrské církve evangelické. Praha 1969, s. 310. Pro neshody s některými členy sboru a kvůli malému platu odsud odešel.

Rozpočet stavby (bez vnitřního vybavení) stanovil Oldřich Liska na 400 000 Kč.⁴²² V létě roku 1924, kdy sbor požádal seniorátní výbor o doporučení a synodní výbor o schválení stavby, měli v Hrabové k dispozici pouze 40 000 Kč v hotovosti a dalších 37 000 Kč v materiálu a v úpisech členů.⁴²³ Seniorátní i synodní výbor se proto obával možného zadlužení mladého sboru, které by mohlo ohrozit práci Českobratrské církve evangelické na severozápadní Moravě, a nákladnou stavbu v Hrabové nechtěl povolit.⁴²⁴ Ve sboru však odmítali návrh stavby opustit a její realizaci si vyvzdorovali.

Základy se začaly kopat v září 1924 a sborový dům se pak stavěl podle dostupných finančních prostředků s přestávkami až do roku 1933, v dalších letech byl ještě dokončován interiér kostela. V prosinci 1925 byla dokončena síň pro mládež, ve které se od té doby až do roku 1933, kdy byla dostavěna i horní bohoslužebná místnost, konaly bohoslužby. V roce

⁴²² Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Hospodářské a finanční, bal. 18, III-C-4/3: Návrhy stavby 1924 – Rozpočet na postavení modlitebny ČCE v Hrabové – Morava, 17. června 1924. Celkové náklady na stavbu byly nakonec podle sborových účtů o něco nižší – asi 370 000 korun. Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Knihy, II-B/46-48: Účetní kniha 1922-1930; Účetní kniha 1930-1936; Účetní kniha 1938-1944.

⁴²³ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Hospodářské a finanční, bal. 18, III-C-4/3: Návrhy stavby 1924 – opis přípisu č. 239/924 na synodní výbor, 2. července 1924. 30 000 Kč z oné hotovosti pocházelo od Václava Losy z amerického spolku American Hussite society a bylo původně určeno na služné pro vikáře Šedého. Tento spolek skrze Losu, který se s Rudolfem Šedým seznámil a spřátelil již před válkou, v následujících letech přispíval na činnost hrabovského sboru, což vedlo u osob mimo ČCE k domněnku, že hrabovský kostel byl postaven „za americké peníze.“ Tento názor se objevuje například i v Kronice NO CČS Dubicko, I. díl, nestr. Realita však byla poněkud jiná. Srov. Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Knihy, II-B/46-48: Účetní kniha 1922-1930; Účetní kniha 1930-1936; Účetní kniha 1938-1944.

⁴²⁴ Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové, fond Hospodářské a finanční, bal. 18, III-C-4/2: Jednání s úřady 1924.

1929 byla věž hrabovského kostela opatřena trojicí zvonů. Dva z nich darovaly dvě hrabovské rodiny. Nejmenší zvon byl zakoupen z výtěžku sborové sbírky.

Obava nadřízených církevních orgánů, že stavba neodpovídá finanční síle venkovského sboru, se záhy potvrdila. Členské příspěvky (tzv. salár), sbírky, dary od členů a dobrovolné příspěvky za vykonané církevní úkony nestačily pokrývat stavební výdaje sboru. V průběhu třicátých let se navíc začalo stavět i na jiných místech. V Zábřehu zakoupili místní příslušníci Českobratrské církve evangelické tzv. Frölichovu vilu a upravili ji na sborový dům. Nový kostel vystavěli v Písařově⁴²⁵ a v roce 1937 byla na odpovědnost zábřežského staršovstva zbudována ještě modlitebna v Sudkově.

Finance na jednotlivé stavby (a na následné umořování dluhů) byly vedle vlastních sborových zdrojů získávány ze státních dotací, od zahraničních přátel sboru, všecírkevními sbírkami i bezúročnými půjčkami z církevních fondů, v případě Sudkova tvořilo nemalou část financí odkázané dědictví jednoho tamního manželského páru.⁴²⁶ Stavební dluhy celého hrabovského sboru činily ve 30. letech asi 400 000 Kč. Nastalo období usilovného shánění chybějících financí, protože z vlastních prostředků⁴²⁷ nebylo možné dluh ani při zvýšené obětavosti členů⁴²⁸ uhradit, navíc se u části příslušníků dostavila únava a vyčerpání.

⁴²⁵ Plány opět vypracoval architekt Oldřich Liska.

⁴²⁶ Podrobně se stavbě hrabovského kostela i způsobu obstarávání si finančních prostředků věnovala autorka v bakalářské práci.

⁴²⁷ Vikář Šedý se mimo jiné i vzdával značných částek ze svého služného, které mu měl sbor poskytovat, aby tak sborovým financím ulehčil.

⁴²⁸ Nadprůměrné částky odváděl na sbírkách zábřežský filiální sbor – viz statistky chrámových sbírek uveřejňované každoročně ve Věstníku synodní rady ČCE.

Finančnímu zhroucení hrabovského sboru zabránily zápůjčky z tzv. všecírkevního stavebního fondu⁴²⁹ a jubilejního tolerančního fondu,⁴³⁰ které mu byly poskytnuty synodní radou. Celková hodnota půjček poskytnutých Hrabové, Zábřehu a Písařovu činila v roce 1934 100 000 Kč,⁴³¹ a hrabovský sbor tak byl zřejmě tím vůbec nejpodporovanějším sborem v celé Českobratrské církvi evangelické, což vypovídá o tom, v jaké špatné finanční situaci se nacházel.

Tak jako u Církve československé představoval i pro členy Českobratrské církve evangelické na Zábřežsku ve 30. letech nejtěživější problém stav sborových financí. Stejně jako rady starších, tak i staršovstva zvažovala různé možnosti navýšení členských příspěvků i restriktivní opatření vůči neplaticím členům. Žádná nakonec nebyla ani u jedné církve přijata, panovala totiž obava, že by část členů mohla dané církve nadobro opustit. Tak jako v Církvi československé se i v Českobratrské církvi evangelické začalo dařit dluhy splácet až za války, takže do roku 1945 vstupovala již s aktivním rozpočtem. Navíc se čtyřmi novými církevními objekty.

⁴²⁹ Tento fond určený k podpoře výstavby církevních budov tvořily hlavně dary od zahraničních církví a od roku 1928 repartice rozepsané mezi jednotlivé sbory Českobratrské církve evangelické. SÝKORA, V. - ŠIMEK, P.: *50 let úsilí o hospodářské zabezpečení církve*. In: *Církev v proměnách času. Sborník k 50. výročí spojení*, c. d., s. 74-75.

⁴³⁰ Fond vznikl kvůli stejnému účelu v roce 1931 při příležitosti 150. výročí vydání tolerančního patentu a utvářel se pomocí sbírek a darů. Tamtéž.

⁴³¹ *Zápůjčky sborům. Podle stavu z 31. ledna 1934*. Věstník synodní rady ČCE, r. 16, č. 2, s. 185-189.

Shrnutí

České obyvatelstvo Zábřežska bylo před rokem 1918, alespoň formálně, téměř čistě katolické. Pouze v podhorské a značně izolované obci Svébohov žila skupinka českých evangelíků reformovaného vyznání. Po roce 1918 se náboženské poměry na Zábřežsku poměrně výrazně proměnily. Vedle již tradičního střetávání katolických a nekatolických stran, učitelů a kněží, došlo na několika místech k hromadnému opouštění římskokatolické církve. Bývalí katolíci začali vstupovat do Církve československé, Českobratrské církve evangelické nebo zůstávali bez vyznání, jiné alternativy se zde neprosadily. Předkládaná práce si vytkla za cíl sledovat především osudy prvních dvou skupin. Chtěli jsme zjistit důvody, které k výstupům z římskokatolické církve vedly. Předpokládali jsme při tom, že si obě církve ve svém dalším vývoji na Zábřežsku povedou ve sledovaném období obdobně.

Nejsilněji se přestupové hnutí projevilo v římskokatolické farnosti Dubicko, z níž se část obyvatel obce Hrabová rozhodla vstoupit do Českobratrské církve evangelické, zatímco v sousedním Dubicku a v Bohuslavicích se část obyvatelstva připojila k Církvi československé. Čistě náboženské motivy bychom zřejmě našli jen u menšiny z těch, kteří se rozhodli římskokatolickou církev opustit. Výrazně tu působil prožitek války, nacionální důvody, politické i sociální motivy. Značnou roli hrály, jak jsme ukázali na příkladu Dubicka, osobní antipatie pociťované vůči svým dosavadním duchovním správcům. Jako poslední impuls k rozchodu s římskokatolickou církví se tu projevil vliv přestupového hnutí na Litovelsku. Přes tyto vnější důvody jsme však po celé sledované období nezaznamenali výraznější úbytek věřících Církve československé nebo Českobratrské církve evangelické.

Ukázalo se, že přestupy k oběma zmiňovaným církvím na Zábřežsku probíhaly bez přímé účasti kněží. Žádný zde působící římskokatolický kněz do Církve československé nevstoupil. Rozšíření Českobratrské církve evangelické napomohla existence filiálního sboru ve Svébohově, respektive přítomnost tamního vikáře Rudolfa Šedého, od kterého mohli

zájemci získat informace o nové církvi. Jak v případě Církve československé, tak v případě Českobratrské církve evangelické však největší roli při rozhodování o vstupu do těchto církví hrály místní autority.

Církev československá i Českobratrská církev evangelická – tam, kde vznikaly v důsledku přestupového hnutí její nové sbory, jako tomu bylo v případě Zábřežska – stály částečně před obdobnými problémy: obě se musely potýkat s nedostatkem duchovních, oběma chyběly bohoslužebné prostory. Akutnější byly tyto problémy pro Církev československou, která stála na počátku své existence a příliv věřících do ní byl mohutnější. Ta se teprve musela prosadit i vůči státu a její ideální organizační struktura i teologie se teprve nalézaly, což se projevilo i v tzv. pravoslavné krizi. Jak se podařilo s těmito problémy vypořádat členům obou zmiňovaných církví na Zábřežsku?

Proces státního schvalování náboženských obcí ČČS v Dubicku, v Bohdíkově, pod jehož duchovní správu dočasně část Zábřežska náležela, a v Zábřehu byl pro zúčastněné - dalo by se říci - traumatizující. Osamostatňování probíhalo dlouho a dočasně narušilo vztahy mezi jednotlivými místy. Hlavním důvodem sváru byla přítomnost malého počtu kněží, takže duchovenská správa nemohla fungovat tak, jak by měla, a také finanční záležitosti. Noví členové ČCE naproti tomu již náleželi pod existující farní sbor v Olomouci, zřejmě proto s osamostatňováním tolik nespěchali, navíc se pro ně dařilo lépe zajistit duchovní.

Pravoslavná krize se členů Církve československé na Zábřežsku výrazněji nedotkla, ačkoliv mezi dubickou a zábřežskou náboženskou obcí byly v jejím vnímání jisté rozdíly.

Na Zábřežsku se vyskytlo několik případů sporů o užívání obecních kaplí a v Dubicku také došlo i k tzv. boji o kostel. Obřady Církve československé se ve sledovaném období konaly ve školních místnostech či sokolovnách. Do výraznější stavební aktivity se zde církev nepustila – v Zábřehu vystavěla faru. V době, kdy stát přispíval největšími částkami na stavbu církevních objektů, zdejší čechoslováci řešili jiné problémy. Později již na finanční příspěvky

nedosáhli a sami se do stavebních aktivit nepustili/nebylo jim to s ohledem na celkové zadlužení církve doporučeno. Naproti tomu členové Českobratrské církve evangelické vyvinuli na Zábřežsku rozsáhlou stavební činnost. Výraznou měrou se o to zasloužil duchovní správce Farního sboru ČCE v Hrabové – Rudolf Šedý. Pro sbor to však znamenalo velké finanční zadlužení a před bankrotem jej zachránil zejména systém sbírek a bezúročných půjček, který v Českobratrské církvi evangelické fungoval.

Zdá se, že se členům Českobratrské církve evangelické podařilo na Zábřežsku rychleji odpoutat od vyloženě protikatolických aktivit a směřovat svoji činnost směrem dovnitř sboru. Napomáhalo jim v tom jistě kontinuální obsazení duchovenské správy a zřejmě také to, že jejich hlavní centra byla v obcích, v nichž nesídlil římskokatolický farní úřad, respektive v Zábřehu se na ně neupírala taková pozornost, a že zde proto měli větší klid k činnosti. Zatímco například náboženská obec v Dubicku vynakládala množství energie do toho, aby se vyrovnala kupříkladu v církevních oslavách těm římskokatolickým. Navíc mezi členy ČCE na Zábřežsku působili „rodilí evangelíci“, kteří se výrazným způsobem zapojili do sborové práce.

Českobratrská církev evangelická měla na Zábřežsku velkou výhodu v tom, že v ní působil právě Rudolf Šedý, který byl ve sboru všeobecně respektován. V Církvi československé si zdejší čechoslováci, tak jako na mnoha jiných místech, proklamovaný demokratický charakter církve vykládali tak, že často zasahovali do kompetencí svých duchovních správců a s řadou z nich neměli dobrý vztah.

Celkově se dá říci, že s nastalými problémy se na Zábřežsku podařilo lépe vyrovnat Českobratrské církvi evangelické, velký podíl na tom měl hrabovský duchovní Rudolf Šedý.

Z přehledů, které sestavil Státní úřad statistický, nakonec vyplývá, že hnutí Pryč od Říma na Zábřežsku patřilo k nejsilnějším na celé Moravě a ve Slezsku. Z jednoho tisíce obyvatel bylo podle posledního rakouského sčítání lidu v r. 1910 na Moravě a ve Slezsku

912,5 katolíků, v r. 1921 jich bylo napočítáno 895,2.⁴³² V soudním okrese Zábřeh byl rozdíl mezi stavem v r. 1910 a v r. 1921 markantnější. Byl tu zaznamenán pokles z 989,3 na 883,2. Výrazně vyšší úbytek zaznamenaly jen hornické okresy na Ostravsku a Těšínsku, Olomouc – město a venkov, soudní okres Kroměříž a Litovel.⁴³³ Vzrůst počtu členů evangelických vyznání, za jejichž vzestupem na Zábřežsku stála prakticky výhradně Českobratrská církev evangelická, byl ve srovnání s r. 1910 dokonce nejvyšší na celé Moravě a ve Slezsku (z 8,0 na 38,5/1000 obyvatel).⁴³⁴

⁴³² *Statistický lexikon obcí v zemi Moravskoslezské*. Praha 1935, Dodatek VI, s.146.

⁴³³ *Statistického lexikonu obcí na Moravě a ve Slezsku*. Praha 1924, s. 19 - 22.

⁴³⁴ Tamtéž.

Použité zkratky

NO: náboženská obec

CČS: Církev československá

ČCE: Českobratrská církev evangelická

ČSL: Československá strana lidová

SOkA: státní okresní archiv

ZAO: Zemský archiv v Opavě

CČS(H): Církev československá husitská

DR: diecézní rada

ZRS: zemská rada starších

OPS: okresní politická správa

ZPS: zemská politická správa

OL: Olomouc

ČSR: Československá republika

RS: rada starších

Anotace

Autor:	Pavla Hajtmarová
Název katedry a fakulty:	Katedra historie, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
Název magisterské práce:	Hnutí „Pryč od Říma“ a etablování Církve československé a Českobratrské církve evangelické na Zábřežsku v letech 1918-1938
Vedoucí magisterské práce:	Prof. PhDr. Pavel Marek, Ph.D.
Počet znaků:	265 939
Klíčová slova:	Církevní dějiny, Českobratrská církev evangelická, Církev československá, hnutí Pryč od Říma, 1918 – 1938, Hrabová, Dubicko, Zábřeh

Charakteristika magisterské diplomové práce:

Práce pojednává o fenoménu hnutí Pryč od Říma na Zábřežsku v letech 1918-1938. Hlavní důraz je položen na výsledky tohoto hnutí v podobě ustanovení sboru Českobratrské církve evangelické se sídlem v Hrabové a náboženských obcí Církve československé se sídly v Zábřehu a v Dubicku. Pozornost je věnována procesu utváření sboru/náboženských obcí během přestupového hnutí a životu komunit těchto církví na jednotlivých místech po opadnutí hlavní vlny přestupového hnutí. V textu se poukazuje na úskalí, která členové sboru/náboženských obcí museli v důsledku nové církevní příslušnosti překonávat.

Prameny

a) Archivní

Archiv Českobratrského evangelického sboru v Hrabové

Archiv Českobratrského evangelického sboru v Zábřehu

Kronika evangelického českobratrského sboru ve Svébohově - v držení sboru ve Svébohově

Archiv Náboženské obce Církve československé husitské v Zábřehu

Archiv Náboženské obce Církve československé husitské v Hosticích:

Farní kronika Církve československé v Hosticích

Hostice – Vývoj náboženské obce Církve Československé v Hosticích n/Mor v letech 1920-1944

Církev československá Dubicko, I.- IV. díl - v držení Náboženské obce CČS v Dubicku

Státní okresní archiv Šumperk:

fond Archiv obce Hrabová

fond Okresní úřad Zábřeh

fond Archiv obce Bohuslavice

fond Archiv obce Janoslavice

fond Archiv obce Dubicko

fond Orel – Dubicko

fond Archiv města Zábřeh

fond Starostenský sbor okresu Zábřeh

fond Farní úřad Dubicko

fond Farní úřad Zábřeh

fond Okresní školní rada Zábřeh

Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc:

fond Zemská rada starších církve československé pro Moravu a Slezsko Olomouc

fond Diecézní rada církve československé (husitské) Olomouc

b) Tištěné

BALABÁN, A.: *Mé vzpomínky. Život evangelického faráře*. Heršpice 1994.

Církevní zřízení Českobratrské církve evangelické v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. In:

Sbírka zákonů a nařízení státu československého, r. 1922. Praha 1922, s. 155-175.

HÝBL, V.: *Památník náboženské obce církve českomoravské v Lošticích 1920-1940*. Loštice 1940.

CHYTL, A.: *Chytilův úplný adresář Moravy a Slezska*. Sv. 1. Část 1. Morava. Praha 1924.

KNAIBL, J.: *Vzpomínky státního zástupce*. Olomouc 1932.

KREUZIGER, J.: *Vzpomínky a úvahy Josefa Kreuzigera*. (uspořádali synové J. Kreuzigera) Olomouc [1968].

Otázka kostelů a jiné časové otázky církevně politické. Stav církve československé na Moravě a ve Slezsku dne 1. 5. 1922. Olomouc 1922.

POKORNÝ, F.: *Schematismus československé církve 1933*. Ročník první. Praha 1933.

Sčítání lidu v Republice československé ze dne 15. února 1921. Díl I. Československá statistika. Svazek 9. Řada VI. (Sčítání lidu, sešit 1). Praha 1924.

Sčítání lidu v Republice československé ze dne 1. prosince 1930. Díl I. Československá statistika. Svazek 98. Řada VI. (Sčítání lidu, sešit 7). Praha 1934.

Spezialortsrepertorium der Österreichischen Länder-Bearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910. X. Mähren. Wien 1918.

Statistický lexikon obcí na Moravě a ve Slezsku. Praha 1924.

Statistický lexikon obcí v zemi Moravskoslezské. Praha 1935.

ŠEDÝ, R.: *Paměti pana vikáře Šedého. Benešov 2008.*

VŠECHOVSKÝ, V.: *Disciplinování nadučitele Konečného. Praha 1908.*

Zřízení Českobratrské církve evangelické. In: Sbíрка zákonů a nařízení státu československého, r. 1931. Praha 1931, s. 1129-1175.

c) Mediální

Paměti kazatelské stanice českobratrské církve v Sudkově. www.zabreh.evangelnet.cz

20. března 2010.

d) Dobový tisk, schematismy

Catalogus venerabilis cleri archidioeceseos olomucensis 1910, 1917, 1919, 1920, 1923.

Olomouc.

Český bratr, 1930, r. 7, Praha.

Moravský sever, 1918-1924, r. 18-24, Zábřeh.

Nová severní Morava, 1918-1922, r. 1-4, 12, Zábřeh (1. ročník v Olomouci).

Právo národa, 1918-1919, r. 1-2, Olomouc.

Úřední věstník církve československé, 1923-1935, Praha.

Věstník synodního výboru Českobratrské církve evangelické, 1919-1930, r. 1-12, Praha.

Věstník synodní rady Českobratrské církve evangelické, 1931-1941, r. 13-24, Praha.

Za pravdou: diecesní list církve československé pro Moravu a Slezsko, 1921-1924, r. 1-4,

Olomouc.

Literatura

- BALÍK, S.: *Kulturní boj v českých zemích a politický katolicismus*. In: Teorie a praxe politického katolicismu 1870-2007. Brno 2008, s. 79-93.
- BALÍK, S.: *Politika vedená z bludovské fary – P. František Alois Ermis*. In: Osobnost v církvi a politice. Čeští a slovenští křesťané ve 20. století. Brno 2006, s. 104-121.
- BARTOŠ, J.: *Dělnické a komunistické hnutí na Zábřežsku 1921-1929*. Šumperk 1971.
- BARTOŠ, J.: *Mise evangelického vikáře Rudolfa Šedého ke krajanům na Volyni a Ukrajině*. In: Severní Morava, r. 40, sv. 72, 1996, s. 27-34.
- BARTOŠ, J.: *Svébohov – kolébka novodobých evangeliků na severní Moravě*. In: Severní Morava, r. 47, sv. 89, 2005, s. 11-22.
- BARTOŠ, J. – KOVÁŘOVÁ, S.: *Paměti obce Hoštejna*. Mohelnice 2000.
- BARTUŠEK, J. – POJSL, M.: *Olomouc. Evangelické kostely*. Velehrad 2006.
- BARTUŠEK, J.: *Jak se čeští a němečtí evangelíci na přelomu 19. a 20. století spolu hašteřili*. In: Střední Morava, r. 9, č. 16, 2003, s. 92-99.
- BEDNÁŘ, F.: *Památník českobratrské církve evangelické. Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti*. Praha 1924.
- Biografický slovník Slezska a severní Moravy*. Sešit 1–12. Ostrava – Opava 1993-1999.
- Bohuslavice od nejstarších dob po dnešek*. Bohuslavice 1980.
- BŘEZINA, J.: *Zábřežsko v období feudalismu do roku 1848*. Ostrava 1963.
- BUTTA, T.: *Uvedení do bohoslužebné teorie a praxe v Církvi československé husitské*. Praha 2005.
- Církev v proměnách času 1918-1968. Sborník k 50. výročí spojení českobratrské církve evangelické*. Praha 1969.
- Církev v proměnách času 1969-1999. Sborník Českobratrské církve evangelické*. Praha 2002.
- ČEJKOVÁ, M.: *Po stopách památek reformace v České republice*. Praha 2011.

- FALZ, L.: *Dějiny města Zábřeha od nejstarších časů až do roku 1900*. Praha 2003. (překlad z německého originálu A. a J. Schupplerovi)
- FASORA, L. – HANUŠ, J. – MALÍŘ, J. (eds.): *Sekularizace českých zemí v letech 1848-1914*. Brno 2007.
- FASORA, L. – HANUŠ, J. – MALÍŘ, J. (eds.): *Sekularizace venkovského prostoru v 19. století*. Brno 2009.
- FIALOVÁ, E.: *Malý obrazový průvodce dějinami Českobratrské církve evangelické*. Praha 2008.
- FILIP, Z.: *Oslavy J. A. Komenského na Zábřežsku a Šumpersku před 100 lety*. In: Severní Morava, r. 36, sv. 63, 1992, s.3-9.
- FILIP, Z.: *Případ učitele Bezděka. Severomoravský příspěvek k dějinám stalinských represí*. In: Severní Morava, r. 34, sv. 59, 1990, s. 23-37.
- FILIP, P. a kol.: *Malá encyklopedie evangelických církví*. Praha 2008.
- FRÝDL, D.: *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky. Snaha o reformu katolicismu v Čechách a na Moravě*. Brno 2001.
- HAJTMAROVÁ, P.: *Farní sbor Českobratrské církve evangelické v Hrabové v meziválečném období*. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta. Katedra historie. Olomouc 2010.
- HAMPL, V.: *Náboženské nepokoje 20. let 20. století v Dubicku a okolí*. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Cyrilometodějská teologická fakulta. Olomouc 1997.
- HAMPL, V.: *Náboženské nepokoje 20. let 20. století v Dubicku a okolí*. In: Střední Morava, r. 4, č. 6, 1998, s. 23-37.
- Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*. Svazek IV. Ostrava 1974.

- HOJDA, Z. – PRAHL, R. (ed.): *Bůh a bohové. Církev, náboženství a spiritualita v českém 19. století. Sborník příspěvků z 22. ročníku symposia k problematice 19. století. Plzeň, 7.-9. března 2002.* Praha 2003.
- HORÁK, Z.: *Církev a české školství.* Praha 2011.
- HOŠKOVÁ, M.: *Reemigrace a usídlení potomků českých exulantů na šumperském okrese po I. světové válce.* In: *Severní Morava*, r. 31, sv. 54, 1987, s. 11-16.
- JANŮ, E. – KRŇÁVEK, P.: *100 let v Katolickém domě.* Zábřeh 2010.
- JERSÁK, J.: *K 50. výročí příchodu pobělohorských exulantů do Zábřeha.* In: *Průvodce kulturou Zábřeha.* Zábřeh 1973, 11-12.
- JUST, J. – NEŠPOR, Z. R. – MATĚJKA, O. et al.: *Luteráni v českých zemích v proměnách staletí.* Praha 2009.
- JURENKA, J.: *Písařov. Minulost obce.* Písařov 2003.
- KAISEROVÁ, K.: *Konfesionální myšlení českých Němců v 19. a počátkem 20. století.* Úvaly u Prahy 2003.
- KAŇÁK, B.: *Olomouc. Husův sbor.* Velehrad 2007.
- KAŇÁK, M.: *Průvodce po památkách reформаčních církví v ČSR.* Praha 1984.
- KADERÁVEK, V. – TRTÍK, Z.: *Život a víra ThDr. Karla Farského.* Praha 1982.
- KÁRNÍK, Z.: *České země v éře První republiky.* Díl I. Praha 2003.
- KOVÁŘ, F.: *Deset let Československé církve 1920-1930.* Praha 1930.
- KUDLÁČ, A. K. K.: *Příběh(y) Volné myšlenky.* Praha 2005.
- Leština. 600 let obce.* Leština 1975.
- MAČALA, P. – MAREK, P. – HANUŠ, J. (eds.): *Církev 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii.* Brno 2010.
- MALÍŘ, J.: *Od spolků k moderním politickým stranám. Vývoj politických stran na Moravě v letech 1848-1914.* Brno 1996.

- MAREK, P.: *Josef Židek. Nástin života a díla reformního kněze, zakladatelské postavy pravoslavné církve na Moravě*. Olomouc 2010.
- MAREK, P. – BUREHA, V.: *Pravoslavní v Československu v letech 1918-1953*. Brno 2008.
- MAREK, P.: *Církevní krize na počátku první Československé republiky*. Brno 2005.
- MAREK, P.: *Klerikalismus a jeho interpretace ve volebních zápasech katolických stran před 1. světovou válkou*. In: *Teorie a praxe politického katolicismu 1870-2007*. Brno 2008, s. 33.
- MAREK, P.: *Círky a česká společnost v 19. a na počátku 20. století*. In: *Česko – slovenská historická ročenka*. Brno 2006, s. 144-154.
- MAREK, P.: *K problematice církevního rozkolu v Československu v roce 1920*. In: *Český časopis historický*, r. 99, č. 1, 2001, s. 85-120.
- MAREK, P.: *Apologetové, nebo kacíři?* Rosice u Brna 1999.
- MAREK, P.: *České schisma*. Rosice u Brna 2000.
- MAREK, P. – LACH, J. – ČERVENÝ, V.: *Od katolické moderny k českému církevnímu rozkolu*. Rosice u Brna 2000.
- MAREK, P.: *K problematice tzv. boje o kostely na počátku první Československé republiky*. In: *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Historica*, r. 22, sv. 34, 2008, s. 59-73.
- MAREK, P.: *K některým aspektům církevní krize na počátku první československé republiky*. In: *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Politologica*, r. 3, 2004, s. 161-179.
- MAREK, P.: *Český katolicismus 1890-1914. Kapitoly z dějin českého katolického tábora na přelomu 19. a 20. století*. Rosice 2003.
- MEDEK, V.: *Dějiny Dubicka, dubického panství a sousedních vsí do r. 1918*. Druhé, upravené vydání. Dubicko 2001.

- MOŽÍŠ, F.: *Ke vzniku učitelské jednoty šumpersko-zábřežské před 100 lety*. In: Severní Morava, r. 27, sv. 48, 1983, s. 10-16.
- Národ místo Boha v 19. a první polovině 20. století. Sborník příspěvků z konference konané ve dnech 21.-22. dubna 2005 v Ústí nad Labem*. Ústí nad Labem 2006.
- NEŠPOR, Z. R. a kol.: *Náboženství v 19. století. Nejcírkevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?* Praha 2010.
- NEŠPOR, Z. R. (ed.): *Encyklopedie moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. Praha 2009.
- NEŠPOR, Z. R.: *Náboženství na prahu nové doby. Česká lidová zbožnost v 18. a 19. století*. Ústí nad Labem 2006.
- ONDRA, J.: *Několik poznámek k historii sboru v Hrabové*. Rkp, předneseno 31. srpna 2003 při sborové slavnosti.
- Padesát let Československé církve. Sborník studií pracovníků Husovy fakulty, věnovaný půlstoletí CČS*. Praha 1970.
- Počátky Církve československé v severovýchodních Čechách 1920-1925*. Hradec Králové 2008.
- PROCHÁZKA, J.: *Za farářem R. Šedým*. Kostnické jiskry, 17. července 1970, r. 55, č. 26, s. 89.
- RADECHOVSKÝ, B.: *Počátky a směrnice kolonisace českých exulantů v Zábřehu, Vikýřovicích a v Suchdole n. O.* In: Stráž Moravy, r. 17, č. 6, 1925-1926, s. 96-98; č. 7, s. 111-113.
- RAK, J.: *Bývali Čechové ... České historické mýty a stereotypy*. Jinočany 1994.
- RAK, J.: *Katolicismus v názorech české vlastenecké společnosti 19. století*. In: Musil, R. – Filip, A. (ed.): *Zajatci hvězd a snů*. Praha 2000, s. 24-36.
- Rohle. Historie a současnost*. Rohle 1985.
- ŘEPA, M.: *Moravané nebo Češi? Vývoj českého národního vědomí na Moravě v 19. století*. Brno 2001.

- Slovník učitelských osobností okresu Šumperk*. Šumperk 1990.
- SALAJKA, M.: *Proces ustanovování a duchovní správy náboženských obcí Církve československé husitské 1920 až 2000*. Praha 2003.
- SOBEK, J.: *Dějiny Dubicka od roku 1918 do současnosti*. Dubicko 2003.
- SPURNÝ, F.: *Obec Brníčko* 2004.
- SPURNÝ, F. - VAŠÍČEK, A.: *Lesnice v minulosti a dnes*. Lesnice 1982.
- ŠEBEK, J.: *Mezi křížem a národem. Politické prostředí sudetoněmeckého katolicismu v meziválečném Československu*. Brno 2006.
- ŠEDÝ, R.: *Z bratrské minulosti na severní Moravě*. In: *Almanach českého lidu na severní Moravě*. Zábřeh 1914, s. 35-38.
- ŠMILAUEROVÁ, A. (ed.): *Ex archivis ecclesiae*. Praha 2009.
- ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów. Česká exulantská obec v Polsku*. Druhé vydání. Praha 2010.
- TONZAR, D.: *Vznik a vývoj novodobé husitské teologie a Církve československá husitská*. Praha 2002.
- TRAPL, M.: *Politický katolicismus a Československá strana lidová v Československu v letech 1918-1938*. Praha 1990.
- TRAPL, M.: *Hnutí „Pryč od Říma“ (Los von Rom)*. In: *Politický katolicismus v nástupnických státech Rakousko – Uherské monarchie v letech 1918-1938*. Olomouc 2001, s. 13-29.
- TRAPL, M.: *Společnost a církev v Českých zemích (1900-1945)*. In: *Česko – slovenská historická ročenka*. Brno 2006, s. 185-206.
- TRAPL, M.: *Český politický katolicismus v letech 1918-1938*. In: *Český politický katolicismus 1848-2005*. Brno 2008, s. 171-324.
- VEPŘKOVÁ, M.: *Náboženské poměry v Zábřeze na Moravě 1918-1950*. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Cyrilometodějská teologická fakulta. Olomouc 2002.

Vlastivěda šumperského okresu. Šumperk 1993.

Zábřeh – 750 let. Zábřeh 2004.

Základní škola v Leštině 1903 – 1983. Leština 1983.

ZAMAZAL, L.: *Repatriace českých dětí ze sovětské Ukrajiny. K 80. výročí ojedinělé humanitární akce.* In: *Střední Morava*, r. 9, č. 16, 2003, s. 103-108.

90 let Církve československé husitské. Praha 2010.

XXVII. mikulovské symposium 2002. Brno 2003.

Summary

The movement „Out with Rome“ and the establishment of the Czechoslovak Church and the Evangelical Church of Czech Brethren in the Zábřeh region in 1918-1938

In the Czech lands the first years after World War One were accompanied by a strong anti-Catholic movement. At that time efforts for weakening a position of the Roman-Catholic Church in a society and a state combined with a national movement which considered this Church as a support of the former Habsburg monarchy.

One of results of this anti-Catholic movement was numeral weakening the Roman-Catholic Church. At that time the section of believers converted to so-called national churches.

This movement was also strong in the Zábřeh region. Before 1918 was the Czech population in this region almost purely Catholic. In 1921 there were almost 3500 non-Catholics. One thousand of them became members of the Evangelical Church of Czech Brethren. Thirteen hundred of them became members of the Czechoslovak Church.

This thesis deals with the anti-Catholic movement and the life of these two churches in the Zábřeh region. It looks for differences and similarities between the two churches.